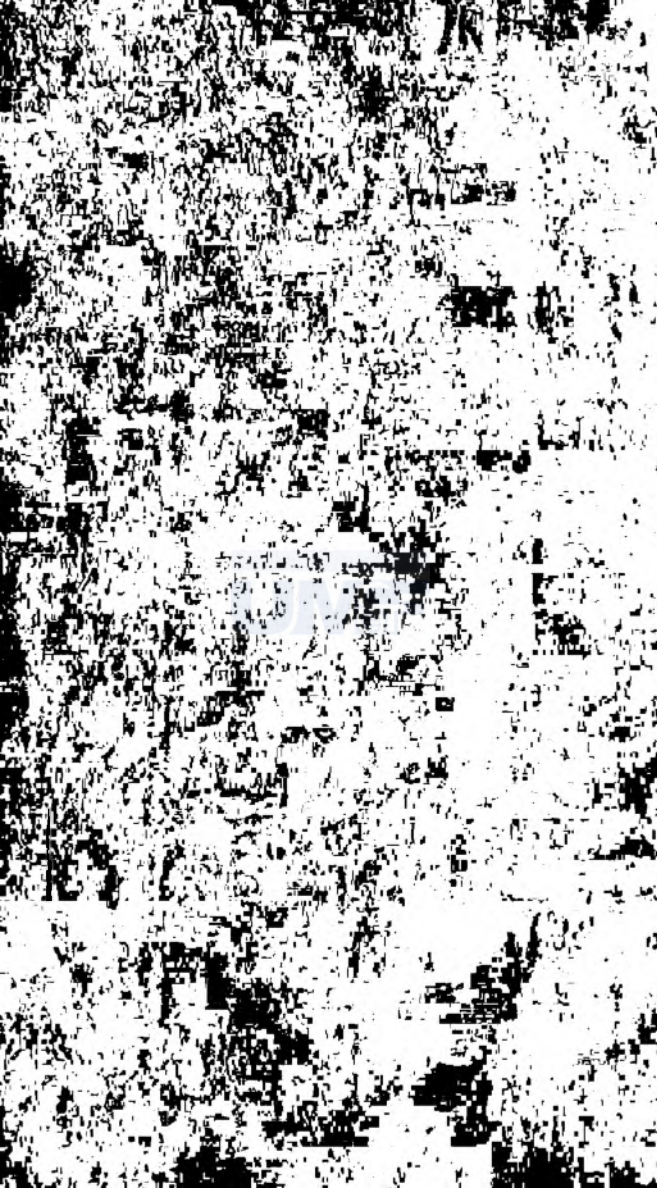

UNIVERSITY

2860.

GONDVISELÉS
 AZ EGÉSSÉGES ÉS GYENGÉ
 SZEMEKRE,
 ÉS ARRA VALÓ
 OKTATÁS

miképpen lehet az embernek önnön ma-
 gán segíteni, a' szemnek olyan hirtelen
 való betegségekben, mellyek tulajdon or-
 vosi vagy seborvosi esméretet nem
 kívánnak.

IRTA

BÉÉR GYÖRGY JÓSEF
 BÉTSI SZEM-ORVOS DOCTOR.

4536

MAGYARRA FORDITÓTTA

VÁRAZSI JÓSEF;
 ORVOS ÉS BABA DOCTOR.
 Két réz táblákkal.

52.512

BÉTSBEN. 1805.

28 JUN 2004

NAGY MÉLTÓSÁGÚ

R. SZ. BIRODALOMBÉLI SZÜLETETT GRÓF

SZÉKI TELEKI SÁMUEL

UR Ö EXCELLENTZIÁJÁNAK,

A' CSÁSZÁRI APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉG

ARANY KÚLTÓSOS HIVÉNEK,

'S VALÓSÁGOS BELSŐ TITOK TANÁTSOSSÁNAK,

AZ ERDÉLYI NAGY FEJEDELEMSÉG

UDVARI

CANCELLÁRIUSSÁNAK,

NEMES BIHAR VÁRMEGYE

FŐ ISPÁNNYÁNAK,

KEGYELMES PÁRTFOGÓ URAMNAK.

KEGYELMES URAM!

A' leg jobb dolog is mig esméretlen, vagy senkinek sem, vagy igen kevésnek használ, és ajánló sőt óltalmazó nélkül köz hasznútsak későre leszen. A' Dr. Béér egészséges és gyenge szemekre való gondviselésről irott könyvének érdemét, egy Europai Felségnek tulajdon keze írása, mely-

ben Dr. Bээрnek ezen könyv
fzerzésére fordított szorgalmato-
ságát az egész emberiség nevé-
ben köszöni, az azon levéllel
egygyütt küldött arany Medail-
lon, a' tudosok' meg nem hason-
lott magasztaló itélete, nyilván
bizonyittyák, és annak köz hasz-
nú vólta nemtsak egész Né-

met Országban, hanem Frantzia nyelvre lett fordítása után, ezen Nemzetnél is esméretes. Hasonlót kívánván Nemzetemnél is elérni, bátorkodtam azt anyai nyelvünkre fordítva, mély alázatsággal EXCELLENTZIÁD előtt tenni le, és EXCELLENTZIÁD Nagy Neve általma

alatt adni Hazám kezébe, jól tudván, hogy ez által leg kedvesebben léfzen előtte ajánlva, midőn EXCELLENTZIÁDNAK Nagy Neve alatt réá mindig tsak jó szokott áradni. Számadásomból azt sem hagyom ki, hogy Hazám fzeretetésén kívül önnön fzeretetem is unfszolt, ugyanis

nem kis örömmel használok az
alkalmatofságot, mely által ha-
tár nélkül való tiszteletemet EX-
CELLENTZIÁDNAK számta-
lan Hazafiui érdemekkel tün-
döklő személye iránt, nyilván-
ságofsá tehetem.

Méltoztafson annokokáért
EXCELLENTZIÁD, tselekede-

tem okait helyeseknek találván,
mérézségemet meg botsátani,
fordításomat magammal egygyütt
Kegyes Grátziájába fogadni, és
abba meg tartani, a' ki vagyok

EXCELLENTZIÁDNAK

leg alázatosabb szolgája
Várad i Sámuel.

A' Fordító Elő-Befzédje.

Minden kétségen kívül való dolog, hogy a' pallérozodság, a' világosodás, sokat nyert az által, hogy különösen a' múlt század tudosai, az emberi nemzet szívetétől lelkesítettvén, a' tudományos dolgokat homályos köntöfseikből ki vetkeztették, és mindenek előtt meg érthetôvé tenni igyekeztek. Már most ha mintsen is valakinek annyi ideje, vagy az az alkalmatósága, hogy valamely elötte kedves tudományt egész ki terjedésében ki tanulhasson, leg alább az ötet közelebbről illető tárgyakkal, igazságokkal könnyen meg esmerkedhetik, ha olyan munkákat szerez, melyekben a' tudományos ki fejezések az azon

tárgy körül járatlanok által is meg értet-
hetnek, és a' mellyekből a' mélységesebb,
's tsupán a' tudosokat illető vizsgálódások
ki hagyattak.

Már most a' nélkül, hogy valaki ép-
per Theologus, Philosophus, Physicus,
Chimicus, Astronomus, Politicus, Statisti-
cus, Juris-Consultus, Oeconomus nevet ér-
demelne, tanulhat mind ezen tudományok-
ból annyit, a' mennyit minden pallérozott
embernek tudai kell.

Valóban örökös emlékezetet érdemel-
nek azok a' dérék férjfiak, a' kik a' kö-
zönség értékéhez képest irott munkáik ál-
tal a sűrű homályban tévelygő emberi nem-
zetnek fáklya gyanánt szolgáltanak, és a'
tudatlanság, babonaság nehéz jármát, a' lé-
lek tehetségeinek lafsan lafsan való ki fej-
tése, és a' természet titkainak felfedezése
által, annak nyakáról le rázatták.

De valyon lehetne é az orvosoknak,
ezen ditső férjfiak nyomdokát követni?

Valyon volna é annak valami haszna? 's milyennek kellene lenni a' Nem-orvosok számára intézett orvosi könyveknek?

A' Nem-orvosok nagyobb része azt hiszi, hogy az orvosi tudomány tsupán az emlékező tehetség tárgya, következésképpen hogy valaki jó orvos légyen, elégnek tartja, ha az minden nyavalya ellen tanult egy két praescriptiot, és ennél fogva egy gyógyító (javas) afzszony, és egy orvos között nem lát egyéb különbséget, hanem hogy amaz tsak egy két nyavalya ellen tud orvofságot, a' midőn az orvos sokkal több nyavalyák orvoslását tanulta. Az ilyen képzetű emberek kétségbe sem hozzák, hogy a' Nem-orvosok számára orvos könyvet ne lehetni írni, ellenben a' ki tudja, hogy egy értelmes orvosnak a' betegségek gyógyításában, mindenkor azoknak okaira kell nézni; a' ki tudja, hogy a' betegség valóságos okát néha a' leg élesebb orvosi szem is alig veheti észre; a' ki tudja hogy még az ugyan azon okból származott nyavalyák is, egy emberben egy,

másban más orvoslás módját kívánnak, fzanakozással néz azokra, a' kik életeket ez vagy amaz tudatlan banyára mérészlik bizni, 's méltán kételkedhetik ha valyon lehet é a' Nem-orvosok számára orvos könyvet írni.

Mindazonáltal ha meg gondolom, hogy az orvosok kötelefsége nem tsak a' nyavalyák meg gyógyításában, hanem azoknak el kerültetésében, az az, az egészség meg tartatásában is áll; hogy, ezen utolsó tzélt illető régulákat a' tsupa jozon okofsággal biró emberrel is meg lehet értetni; és hogy az élő testet ostromló számtalan nyavalyák között olyanok is vagynak, mellyeknek oka fzembetünő, orvoslása módja határozott, és a' mellyek tösténti és minden haladék nélkül való segedelmet kívánnak; úgy tertzik nem hibázom, ha azt állitom, hogy nem tsak lehetséges a' Nem-orvosok számára bizonyos tekintetben orvosi nevet érdemlő könyveket írni, hanem egyfzersmind hivataljoknál, és a' felebaráti fzeretetnél fogva kötelefségek is az orvosoknak.

Jól tudom, hogy az ilyen egészség fenn tartását tárgyozó könyvek tökéletesek nem lehetnek, és mind azt magokba nem foglalhatták, a' mit az egészség fenn tartására nézve tselekedni vagy kerülni kell, de lehet leg alább hasznos közönséges régulákat adni, fel lehet a' nevezetesebb és ártalmasabb roszsz szokásokat a' közönség előtt fedezni. Egygyetlen egy hibának meg emértetése sok esetekben hasznosabb, mint tiz igazságnak fel találása. Miért ne lehetne p. o. közönséges és meghatározott régulákban elő adni, hogy mit kövessenek, főképpen pedig mit kerüljenek a' terhes asszonyok, a' gyermek ágyasok, a' végre, hogy szerentséebben szülhessenek, hogy emlőjük meg ne tüzesedjen, kövesedjen, ezekmiatt a' leg irtoztatóbb fájdalmakat szenvedni, és tejek el apadása által a' szoptatás édes gyönyörüségeitől meg fosztatni, kedves gyermekeket idegen kézre bizni ne kéntelenittessenek, hogy ez vagy amaz sindevész nyavalya ne kövesse magzattal lett meg áldatásokat. Mi okozza a' tsetsemőknek szerfelett való halandoságát? Avagy

nem eléggé bizonyította és csak ez az egyetlen pont is, hogy az emberek kevésbé esmerik azon törvényeket, melyeken az élet fundálódik? Nem lehetne és, 's nem volna és jó az izetlen Románok helyett olyan könyveket adni a' szép-nem kezébe, melyekből meg tanulhatná, miképpen szülhessen, nevelhessen egészséges erősz gyermekeket? Miért ne lehetne akárkit is arra meg tanítani, miképpen keljen a' meg fagyott embereken segilleni, a' vízbe fulladtokat életre hozni? Ritka esztendő telik úgy el, hogy a' dühödtségnek újj újj szomorú példáit ne haljanok. Miért ne lehetne az értelmes Nem-orvosokat arról meg győzni, hogy nem elég a' dühödt eb vagy farkas által megmaratott embernek egy két körös bogarat bé adni; hogy a' rendesnél nagyobb mértékben bé vett körös bogár igen fájdalmas, veszedelmes gyuladást szokott a' vesékben okozni; hogy a' dühödt (meg veszett) állatoktól megmaratott szerentsétleneknek minden haladék nélkül egy értelmes seborvosnál vagy orvosnál kell segedelmet keresni, és hogy ezek is csak úgy tarthatták meg

az olyan szerentsétlenek életeket, ha korán folyamodnak hozzájuk. A' milyen közönséges a' Magyar Hazában a' hideglelés, szint' olyan kevésbé veszik azt számba. Miért ne lehetne azt a' Nem-orvosokkal meg értetni, hogy abból sokszor igen veszedelmes forró nyavalya származik, hogy azt sokszor követi lépdagadás, vizkorság, s. a' t. Sokszor meg történik, hogy a' magában kitsiny betegség, a' beteg körül lévőeknek gondatlansága, vigyázatlansága, vagy a' beteg helytelen kényesztetése, minden kívánságainak éretlen telyesítése által veszedelmessé, sőt halálofsá léfzen. Sokszor meg esik, hogy a' leg súlyosabb nyavalyát ki állott, de még tökéletesen fel nem gyógyult emberek, vagy önnön magoknak, vagy a' körülöttek lévőeknek hibája miatt újra meg betegesznek, és a' familiát gyászba öltöztetik. Azt tartom, hogy az ilyen szerentsétlen eseteknek számát leg hihetősebben úgy lehetne kevesíteni, ha a' Nem-orvosoknak számára, mind a' betegekkel való bánásról, mind a' gyógyuló félben lé-

vöknek tziel szerént való magok viseletéről könyvek irattatnának.

Több olyan dolgokat hozhatnék még elő, mellyek a' Nem-orvosok számára intézett orvosi könyveknek méltó tárgyai lehetnének. Kövidségnek okáért tsak a' szemek nyavalyáit emlitem még. Hogy a' Magyar Nemzetnek nagy szüksége vagyon a' szem egészségének meg tartását tárgyozó könyvekre, eléggé bizonyittya *Le Feburenek*, ez előtt a' Pesti Universitásban a' szemek betegségeknek orvoslását tanított Profefsornak, most Párisban lakó nevezetes szem-orvosnak állítása, a' ki azt erősíti, hogy egyedül Magyar Országon több fájos szemü ember vagyon, mint Európának több részeiben öfzveséggel véve *) Hogy pedig a' szem egészségére való gondviselésről lehet a' Nem-orvosok értékéhez alkalmaztatva, és még is hasznosan írni, a' jelen való munkában meg mutatta szem-

*) Theoretisch-praktische Abhandlung von der Augeneutzündung, und den verschiedenen daraus entstehenden Augenkrankheiten, von Wilhelm Le Febure. Frankfort am Main 1802. pag. 29.

orvos Béér, 's bizonyítja a' tudosoknak attól tett ítélete.

A' ki az eddig említetteket figyelemmel olvasta, illendőleg meg fontolta, kétség kívül vette észre, hogy a' Nem-orvosok számára intézett orvosi könyvek lehetőségét a' köz haszonnal egygyütt mértem, következőképpen a' ki helyben hagygya, hogy lehet a' Köz-nép, a' Nem orvosok számára, bizonyos tekintetben orvosi nevet érdemlő könyvet írni, annak hasznát sem fogja tagadni, és valamint én, úgy ő is illetlennek fogja tartani, hogy egy okos valóság önnön magát telyefséggel ne esmérje; azon törvényekről, mellyeken az egész testnek, vagy ez vagy amaz részének egészsége fundálozik, leg kifsebbet se tudjon; vagy a' mi ezen önnön esmérési hijjánofságnak természetzi következőse, teste egészségek fenn tartását vagy helyre állítását, babonás és a' jozan okofsággal ellenkező szerektől várja.

Meg vagyok az iránt győződve, hogy ha a' Nem-orvosok az ő számokra irott orvosi könyveknél fogva többet tudnának

avagy csak a közönségesebb betegségek okairól, természetéről, sokkal kevesebben lennének betegek, sokkal kevesebben műlatnák el azt az idő pontat, midőn egy értelmes orvos hihetőleg meg tarthatná betses életeket.

De midőn a' közönség számára irott orvosi könyveket hasznosoknak állitom, koránt sem akarom, hogy azok minden válogatás nélkül, és minden nyavalyák okairól, természetér l, annyival kevésbé hogy mindenik bétegség gyógyítása módjáról szóljanak. Szükség, hogy az orvosok némely rofzfakat mintegy el nézzenek, midőn méltán tarthatnak attól, hogy azokat a' közönség előtt esmeretefsé tévén, többet árthatnak mint használhatnak. Melyik orvos az p. o. a' melyik ez vagy amaz mérges plántával való élés miatt halált származni nem látott volna, mindazonáltal, ha szintén egézfzzen meg nem vagyok is győződve, hajlandó vagyok Dr. Frank Péterrel azt hinni, hogy a' Nem-orvosok számára a' mérgekről könyvet irni, ártalmas volna. Ha az abból szerzett esméreteknél fogva

egy két ember élete meg tartathatnék is, nem méltán lehetne é attól félni, hogy sokan visszafizetnének azon esméretekkel? Hasonlóképpen érzek a' nyavalyáknak egy bizonyos kútféjéről, mellyet ha különösen a' nevelők esmernének, ez vagy amaz nevendékjeiknek életeket meg tarthatnák.

Továbbá, igaz ugyan, hogy az emberi nemzet boldogsága azt kívánja, hogy az orvosok a' Vénus szerentsétlen gyermekei számának naponként mind inkább inkább tapasztalható nevedését, mindenki gondolható úton módokon gátolni igyekezzenek, de alig hiszem, hogy a' közönség számára irandó orvos könyvekben, e' szélre, hahzonnal többet lehetne írni, mint hogy a' természet akár milyen erőfő legyen is némely nyavalyáknak meg győzésében, ezen szerentsétleneken, önnön magára hagyatva, és egy értelmes orvos vezérlése nélkül telyesféleggel elégtelen segíteni, és hogy ha azok vétkes tselekedeteiknek előbb hátrább szomorú áldozattyaivá nem akarnak lenni, el múlhatatlanúl szükség, hogy állapotjokat ez vagy amaz orvos előtt egyenesen, és

minden haladék nélkül fel fedezzék, 's hogy az ostoba banyáknak párolgatásait mint a' gyehenna tüzét kerülniek kell. Oh! vajha a' számos szomorú példának el gondolása arra bírná az embereket, hogy meg esett hibájoknak következését megbizott orvosaiknak töstént ki nyilatkoztatnák, minden kétségen kívül kevesebben lennének áldozattjai természeti indulatjok tilalmas ki elégitésének. Nem tudom, a' nyavalya lafsú nevedezésének, a' tudatlanságnak, a' helytelen szemérmetségnek, vagy az orvosok halgatásbeli virtufsokba vetett kitsiny bizodalomnak tulajdonittsam é, hogy az ilyen betegek nagyobb része felette későre keres segedelmet. Már akkor osztán tegyen az orvos tsudát, akár van hatalmában a' mesterségnek, akár nints! A' szemérmetség ugyan nagy virtus, de ha helytelen, éretlen, ártalmas.

A' rövidség nem engedi, hogy több olyan nyavalyákat emlittsek, melyekről a' Nem-orvosok számára írni nem lehet. Kétség kívül a'ki a' Nem-orvosok számára hafznosan akar írni, meg is fogja a' tárgyakat válafztani.

Azt tartom, hogy a' ki a' Nem orvosok számára hasznos orvos könyvet akar írni, a' következő pontokra vigyáz:

1ször. A' tárgyakat szemesen meg válogatja, sem az olyan nyavalyákról nem szól, mellyeknek közönséges esmérete ártalmas lehetne, sem azokról mellyek rendkívül ritkán fordulnak elő, mint p. o. a' bélpoklóság, diabetes, zoster, pemphigus s. a' t.

2ször. Minél közönségesebb valamely nyavalya, minél helytelenebb, ártalmasabb a' Községnek annak okairól, természetéről való ítélete, annyival nagyobb szorgalommal igyekezik annak okait és természetét meg fejteni.

3ször. Igyekezik a' mennyiben csak lehetséges az egészséges és hosszú élet törvényeit summáson és fontosan elő adni, *) főképpen pedig arra tézsi figyelmetessé a' Nem-orvosokat, mit nem jó, mit nem kell tselekedni az egészség fenn tartása vagy

*) Valamint Tekt. Ns. Alsó Fejér Vármegyének, nagy érdemű, és különös tiszteletben élő Orvosa Tekt. Dr. Vásárhelyi Sámuel Ur, az egészséges és hosszú életről írt könyvében tselekedett.

a' betegség el távoztatása végett. Ezt vévén tzelúl magának az iró, az ártalmas bal vélekedések bővséges matériát adnak az írásra.

4szer. Soha sem felejtí el kiknek ír, következésképpen a' tudományos ki fejezéseket kerüli. Midón telyefséggel el nem kerülheti, meg magyarázza azokat, de gondosan vigyáz, nehogy a' magyarázat az olvasóra nézve, a' magyarázandó dolognál értetlenebb, homályosabb légyen. Hogy úgy szóljak, mintegy ki buvik magából, és azoknak helyébe teszi magát, kiknek kedvekért, hasznokért ír. A' millyen szükséges, szint' olyan nehéz ezen pontnak telyesítése.

5ször. Nem igyekezík mindent, akár lehet akár nem, meg magyarázni. Ha. p. o. yatamely tekintetben a' hideg vizet javasolja, vagy ellenzi, nem ereszkedik annak vizsgálásába, hogy valyon a' hideg viz erősít é vagy gyengít. Se nem hordja elő a' tudosoknak arról való vélekedéseket. Mi szüksége is a' Nem orvosnak azt tudni, hogy Hippocrates, Galenus, Sydenham, Boerhave, Brown's a. t. mitsoda ítélettel vóltanak az iránt. Elég neki azt tudni,

hogy a' hideg viz ez vagy amaz esetben hasznos vagy ártalmas.

6szor. Kötelessége ugyan minden Könyvszerzőnek közönségesen arra törekedni, hogy tsalhatatlan igazságokat irjan, mindazonáltal midön a' fell vett tárgy természetete homályosabb, hogyses az író ezen kötelességének meg felelhetne, szabad önnön vélekedéseit terjeszteni a' világ eleibe, de a' ki a' Nem-orvosok számára hasznos orvos könyvet akar írni, soha sem él ezzel a' szabadsággal. Tsak olyan igazságokat közöl Nem-orvos olvasóival, mellyeket bizonyosoknak lenni tud, a' miben pedig legkisebb kétsége is vagyon, el halgatja.

7szer. Minthogy a' Nem-orvosok nagyobb részének sem kedve, sem ideje nintsen hosszszu munkákat olvasni, telyes erejéből igyekszik, röviden és fontosan írni.

8szor. Tsak olyan nyavalyák orvoslásáról szoll, mellyek töstént és minden haladék nélkül való segedelmet kívánnak, és a' mellyekben, a' szükséges dolgokat tudván, hihetöleg a' Nem-orvos is segíthet. Igaz ugyan, hogy az ilyen nyavalyáknak száma

rendkívül kitsiny, de nagy azon fzerentsé-
leneké, a' kik azokba esnek. Söt ha tsak
egy nyavalya vólna is olyan, melyben a'
Nem-orvos hihetöleg segithet felebaráttján,
a' segedelemnek leg jobb módját közönsé-
gesen esméretéfsé tenni el nem múlattya.
Ellenben nem követi azoknak gondolatlan
és hibás tselekedeteket, a' kik a' Nem-or-
vosok számára intézett orvos könyveikben,
minden válagotás nélkül és minden nya-
valyák orvoslása módjára ki terjednek. Va-
lóban úgy is láttzik, hogy az illyenek, fele-
baráttyaik boldogsága iránt való tüzekben
el felejtik az orvosi tudománynak nehéz
vóltat. A

Szemorvos B é é r nek jelen való mun-
káját ezen pontokból mértem. Örvideni
fogok, ha hazafi Orvos társaim helyben
hagygyák válafztásomat, 's felebarátaim
boldogságát valami részben öregbithetem.

Irtam Bétsben Martius 15dikén. 1805 ben.

V á r a d i S á m u e l,
Orvos és Bába Doctor.

A' könyvszerző Elő-Befszédje.

Egygyik is külső érző eszközeink közül oly külömb külömb féle, oly állandó gyönyörűséget nekünk nem szerez, mint a' látás eszköze; sok esztendő el tölte után is, a' leg elevenebb örömmel emlékezünk azon szép vidékre, azon derék képre, melynek nézésében órákig s' napokig gyönyörködtünk. A' szem minden szempillantatban új új örömet szerez, a' midön a' többi érző eszközök, a' szüntelen gyönyörűségre törekedő embernek, azt igen takarékoson és kevés időre szabják. Milyen rövid ideig tartó p. o. egy Concertre való emlékezet, ha szintén azt a' leg meg határozottabb musikai esméretekkel vizsgáltuk, 's a' leg belsőbb meg elégedéssel hallottuk is? Hasonlatlan igyekezünk azt a' hármoniai egészszet mind azokkal a' gyönyörűséggel telyes érzésekkel meg újjítani emlékeztünkben, a' mely azon szempillantatban, midön hallottuk, egészszén magunkon kívül ragadott vala; de egy látott tárgyra, annak leg kifsebb részéig oly nagy határozottsággal emlékezünk, hogy ha elegendőképpen ki tudjuk magunkat fejezni, mind azt a' mi abban gyönyörködtetett, mintha még most is valósággal látnok, le rajzolhattuk. Még is oly restesek vagyunk a'

szemünkre való gondviselésben, olyan megátalkodva ostromoljuk a' leg vétkesebb gondolatlansággal ezen érző eszköz erejét, hogy valóban tsudákozunk kell a' vakoknak ezen környúlállások között még oly kicsiny számán.

De hogy gondoskodnának az emberek akkor szemeikről azoknak egészséges állapotjokban, midon ezen gyenge érző eszközt még beteg állapotjában is, a' leg kisebb megfontolás nélkül, minden öreg afzszonyal, minden Koborlóval kotzkáztattják.

Talám léfzen szerentsém a' jelenvaló munka által hazafitársaimat, testeknek egy olyan része iránt való gondviselésre, melynek egészséges állapotjától leg nagyobb boldogságok függ, figyelmetesebbé tenni, mint sem eddig voltanak; el is jött már ennek az ideje, mert mindenek előtt szembetűnőnek kell annak lenni, milyen sokkal többen szenvednek egyátalyában 3—4 esztendőktől fogva szemeikkel.

Számtalan izben kérdezték töllem 15 esztendok folyta alatt. (a' miolta itt mint Szem-orvos a' Publicum bizodalmaival bírok) az önnön testek iránt gondoskodni szokott emberek, hogy: Miképpen tarthattya meg az ember szemeit egészségben? Miképpen kell azokra gondot viselni, ha azok már egyszerűer meg gyengültének? Miképpen segithet az ember magán az

ollyan hirtelen való esetekben, melyek tulajdonképpen semmi Orvosi vagy Sebhorvosi esméretet nem kívánanak, és az olyan helyeken a' hol az ember minden orvosi segedelem nélkül vagyon?

Ki tud, és kinek kell ezekre a' minden emberekre nézve igen fontos kérdésekre meg felelni a' Practicus szemorvoson kívül — a' kinek köteletségében áll nem csak meg gyógyítani beteg hazafi társait, hanem azok egészségének fen tartása iránt is gondoskodni? De tudni való dolog, hogy hofzfas és sokféle tapasztalás kívántatik arra, hogy ezen kérdések meg fejtése határozott és telyefséggel tziel szerént való lehessen. Senki sem fog azért tsudálkozni, hogy feleletemet, mellyet olyan sokszor és olyan szorgosan kívántanak töllem, ez ideig halasztottam, mert tsak a' praxis adhatott nékem alkalmatofságot arra, hogy azon irtoztató sok szembeli nyavalyákból, mellyeket mindenféle sorsú és állapotú embereken gyógyítottam, az egészséges szemnek egészségben való meg tartására, és a' gyenge szemekre való gondviseletre nézve fontos következeseket húzhalsak. Ezen szembeli nyavalyák véghetetlen sokféle okai, mellyeket mindenkor a' leg nagyobb gondofsággal igyekeztem fel keresni, esmertethették meg velem szorofsan azokat az (egy első tekintettel egészfszen ártatlanoknak láttzó) rosz szokásokat a' szem hafznavételében, mellyek minden állapot-

nak', mindenféle élet módjainak, azt mondhatni, tulajdonai.

Igyekezni fogok ezen munkában az embereket közönségesen, és egygyen egygyen figyelmetesekké tenni, mindazon kifesebb nagyobb helytelen szokásokra, mellyekhez még mind ragaszkodnak a' szemekre való gondviseletben; azon lélzek hogy egy bátorságos útat mutathassak, mellyet követvén öreg korokban is élhelsenek szemek' gyönyörűségével; szorgalmatosan fogok az iránt gondoskodni, hogy minden rendű emberekre nézve könnyen meg foghatólag adjam elő a' szemek egélségére szükséges régulákat. Véghetetlenül meg lélzek jutalmaztatva, ha látom hogy az emberek mindnyájon szivekre veszik azon tanátsimat, mellyeket Hazafi társaim javára adok, és a' mellyek egyátalyában könnyen telyesithetők; mert valósággal egy emberfzerető orvosban igen kinos érzést okoz az, midön kéntelen tsak nem mindennap, a' fzerentsétleneket minden segedelem, söt nyomorúságok enyhítése leg kifesebb reménysége nélkül magától el útasítani, kik közzül tsak ugyan, egy közép fzerű vigyázat által sokan meg tarthatták volna látásbéli tehetségüket.

Béts 25dik Nov. 1799.

Béér György Jósef,

Szem-orvos Doctor.

A' könyv foglalattya.

	Lap.
A' Fordító Elő-Befzédje.	XI
A' Könyvszerző Elő-Befzédje.	XXVII

Első Szakasz.

A' szemek egészségének meg tartásáról.

1. Az egészséges szemekre való mindennapi gondviselés.	1
a) A' szemmel való bánás a' reggeli felébredéskor.	—
b) A' szemre való gondviselés nap est- vig, a' foglalatofságokon kívül.	23
c) A' szemre való vigyázás estve és éjjel.	45
2. A' szemek tzélfzerént való hafzna vételéről közönségesen.	52
3. A' szemek' helyes hafznavételéről, a' különböző idő korra nézve.	86
4. A' szem hafznavételének törvényei, az időre nézve.	117
5. A' szemekre való vigyázat a' különböző nemü munkák mellett.	123
6. A' szemek meg nyugtatása, azoknak el kerülhetetlen meg erőltetése után.	140
7. Magaviseleti regulák azon szerentsétlenekre nézve, kik fél szemeket el veszítették.	155

Második Szakasz.

A' gyenge szemekkel való bánásról.

Lap

1. Mindennapi gondviselet a' gyenge szemekre. 159
2. Tzél szerént való hafznavétele a' gyenge szemeknek, közönségesen és különösen. 170
3. A' munka meg választása a' gyenge szemekre nézve. 173
4. A' nyúgodalom meg választása. 177
5. A' közel és távol látó szemekkel való bánás. 180
6. A' szemekkel való bánás a' terhes betegségek után. 188

Harmadik Szakasz.

A' szemekkel való bánásról, az olyan hirtelen való esetekben, mellyek tulajdonképpen semmi orvososi vagy Seborvosi esméretet nem kívánnak.

1. A' szembuga és a' szemhéjjak közé esett idegen testek kivételéről. 193
  2. A' szemekkel való bánás, különböző bogarak marása után. 200
  3. A' szemekkel való bánás, midön a' szem környékének meg sértése után, a' bőr alá vér ömlik. 202
  4. A' szemekkel való bánás, az erőssen meg izzadott abrázatnak hirtelen való meghülése után. 204
  5. A' szemekkel való bánás a' hólyagos himlöben. 207
-

Az ezen könyv kiadását, előfizetésekkel segillettt Uraknak nevei.

-
- Ns. Abrahám István.
 T. Baló Sámuel, Gróf Teleki Ferentz Urfi ő Nagysága Tanítója.
 Tifzt. Balog Mozsés.
 P. Balog Zsigmond, Siklosi Guardian.
 Mélt. Barcsai László, Ns Hunyad Vármegyének V. Ispánnya.
 Tekt. Bardotz Adám, Ns Alsó és Felső Fejér Vármegyék hitelt Afsefsora.
 Ns. Baritz György, a' Cs. K. Ingenieur Academiában Kadét.
 Tekt. Bartha 'Sigmund, Ns Maros Széken Abodi Járásbeli Dúló Commisarius.
 Tekt. Bartsik József, Jász és Kun Megyék Fiscalissa,
 Tifzt. Báthori István.
 Tifzt. Benkő Mihály. Ny. Sz. Benedeki Réf. Pap.
 Tekt. Bernáth István.
 Mélt. Cons. Bernáthfalvi Bernáth József.
 Gróf. Bethlen Károly.
 Tekt. Biró Sándor, Ns Maros Széken törvényes Derék fzéki Afsefsor.
 Tifzt. Bód Sándor, Sz. Geritzei Réf. préd.
 Tekt. Boda József, Fő Biró.

- Tekt. Bodnár Antal, Egri Poëseos Prof.
 Ns. Boros Mihály, Turkevi Ord. V. Notár.
 Tifzt. Borsos János, Szászvárosi Préd.
 Tifzt. Buzás Pál, Tifzt. Pápai Tract. Senior,
 és Tapoltzafői préd.
 Tifzt. Prof. Császári Pál Urnál fizettenek 4 Ex.
 Ns. Czillinger József, Seborvos.
 T. Czoma Ferentz.
 Tifzt. Csejdi Miklos, Parajdi Réf. préd.
 Tekt. Csizsár József, Nagy Kunsági Orvos Doctor.
 Ns. Csorgói István. 2 Ex.
 T. Danis János, Rosnyai Plébánus és V.
 Esperest.
 Nzs. Debreczeni András, Turkevi Tanátsos.
 Nzs. Difznós Mihály, Kardszagi Tanátsos.
 Nzs. Dobozi Gergely, Kardszagi Tanátsbeli.
 Tifzt. Domján Sámuel, Negyedi Ref. préd. 5 Ex.
 T. Dosa Antal, Ns Jász és Kun Megyék Fő
 Notár.
 Tifzt. Dosa Sigmund, Harasztkereki Réf. Préd.
 Nzs. Efzenyi István, Turkevi kis Tanátsbeli.
 Nzs. Farkas József, Gr. Battyáni Theod. Tifztar.
 Nzs. Farkas István, Patikárius.
 Tifzt. Fazékas István, Madarasi Préd.
 Tifzt. Ferentzi Ferentz, Kézdi Vásárhelyi Réf.
 Préd.
 T. Fejér Mihály, Csik szent Imrei Plebanus.
 Tekt. Fejérvári József, Ns Gömör és Sáros Vár-
 megyék Tábla Birája.
 T. Fischer Dániel, Ns Gömör Vármegyének
 Alfedője.
 Tekt. Gedő József, Fő Kormányfzéki Cancellista.
 Tifzt. Gergely András, B. Madarasi Ref. Rector.
 Ns. Goro Lajos, a' Cs. K. Ingenieur Acade-
 miában Kadét. 2 Ex.

- T. Herepei Sámuel.
 Tifzt. Hella Mihály, Karátsonfalvi Plebanus.
 Tifzt. Hevesi Sámuel, N. Igmándi Préd, és a'
 Tatai Tractus Notariusza.
 Nzs. Horváth Pál, Gróf Battyáni Theod. Tifzt.
 Mélt. Intzédi László.
 Tifzt. Kádas Imre, K. Harsányi Préd.
 Ns. Kardfzag Várolsa Communitásza.
 T. Kármán Pál, Jászok és Kunok V. Notariusza.
 Nzs. Kátai Mihály, Kardfzagi Tanátsbeli.
 Tifzt. Kajáry István.
 Tifzt. Keblofzky János, Nagy Laky Préd.
 Tekt. Kékkövi Abel, Mélt. L. B. Henter Antal
 ö Nagysága Præfect.
 T. Kenyeres József, Rosnyai Kánonok.
 Nzs. Keresztes Sámuel.
 Nzs. Kirényi Mátyás, Patikárius.
 Tifzt. Kis András, Székely Kereszturí Réf. Pap.
 T. Kis Antal, Rosnyai Kánonok.
 Nzs. Klebofzky András, Thot Komlosi posta
 Exped.
 Tekt. Dr. Komlodi András Urnál 13. Exempl.
 Tifzt. Kontor János, Kertai Evang. Préd.
 Tifzt. Kozma Gergely, Sz. Geritzei Unitarius Pap.
 Tifzt. Kozma János, Csókfalvi Unitar. Pap.
 Tekt. Kováfnai Kováts Lajos, Ns Alsó Fejér
 Vármegye Vice Notariusza.
 Tek, Kováts Imre.
 Tifzt. Kováts Márton, Maros Széki Unitar.
 Esperest, és Szabédi Pap.
 Tifzt. Kováts Sámuel.
 Tekt. Kováts Sámuel, Ingenieur.
 Tifzt. Kováts József, Száfvárosi Préd.
 Tifzt. Krekuth György, Gyüdi Préd.
 Tekt. Felső Kubinyi Kubinyi József.

- Nzs. Kúlsár József, Turkevi Tanácsos.
- Nzs. Kun János, Turkevi Tanácsos.
- Tifzt. Látzai József, a' Pápai Ns Ref. Collegiumban Historiát, Physicát és Gazdaságot tanító Prof.
- Tifzt. Latzko Antal, Böi Plebanus.
- Ns. Lengyel György, az Erdélyi Mélt. Királyi Táblánál Cancellista.
- Nzs. Magyar Gergely, Kardfzagi Tanácsos.
- Tekt. Makó Lőrincz, Ns Jász és Kun Megyék Palatinalis Vice Kapitánya.
- Tekt. Mandel Antal.
- Nzs. Mandoki István, Kardfzagi Tanácsos.
- P. Mansuetus.
- Tekt. Már András, Ns Kis Kun Megye Kapitánya.
- Tifzt. Márton István, a' Pápai Ns Ref. Collegiumban Philosophiát tanító Professor.
- Tifzt. Marjai Albert, Nagy Kunsági Esperest.
- Nzs. Matoltsi Imre, Madarasi Chirurgus.
- Nzs. Maurer Sámuel, Székely Udvarhelyi Patikárius.
- Tekt. Molnár András, Hites Procurator, 's Ns Gömör Vármegye egygyik Fiscalisa.
- Tekt. Molnár György, Ns Szabolts Vármegye Tábla Birája.
- Mélt. Mósa László, 2dik Székely Gyalog Regiment Oberstere.
- Tifzt. Musnai József, Sz. Istváni Réf. Pap.
- Tifzt. Nagy Mihály, Szövérdi Réf. Pap.
- Ns. Nagy Sámuel, Réz metző.
- T. Németh László Professor Urnál 3. Ex.*
- Ns. Nemegyei Pál, a' Cs. K. Ingenieur Aca-
demiában Kadét.
- Orbán Miklos, Sz. Udvarhelyi Togás Déák.

- Tekt. Osváld 'Sigmund, Veszprém Vármegyei
Ord. Fő Szolgabíró.
- Tekt. Osváth László, Ns. Bardotz Széknek V.
Király Birája.
- Tekt. Pál Mihály, Mind két széki törvényes
Szófzolló.
Pápai Ns Réf. Collegium Bibliothecája.
- T. Péterfi Moses, Köszvényesi Plebanus.
- Tekt. Petrotzi Petrotzi Sándor, Egri törvény
tanuló.
- T. Raffiniczky Ferentz, Rosnyai Kánonok.
- Tifzt. Rátz István, Vátzi Réf. préd.
- T. Rimanni József, Sz. Háromsági Plebanus.
- Tekt. Pongyeleki Roth Ferentz.
- Tifzt. Salló István, Selyei Kántor.
- Tifzt. Sárdi Moses, Sz. Geritzei Unitar. Rector.
- Tifzt. Sárosi Sámuel, Ny. Sz. Lászlói Unitar. Pap.
- Tekt. Schmidt János, Rosnyai Tanácsos.
- Tifzt. Seregély István, Takátsi Ref. Préd.
- Tekt. Simon István, Gr. Battyáni Theod. Præ
fectusfa.
- T. Sipos Sámuel, Csorgoi Professzor.
- Tifzt. Somodi István, Bogárdi Ref. préd.
- Tekt. Somogyi József, 5 Exempl.
- Tekt. Soos Márton, Orvos Doctor.
- Tekt. Sonkoly János, Orosházi Posta Mester.
- T. Strohommer Gilbert, a^r Rosnyai Kir.
Gymn. Directora.
- Tifzt. Szabó György, Gegesi Réf. Préd.
- T. Szabó Sámuel, Sztítás Kereszturi Unit.
Gymn. Rectora.
- Tifzt. Szabó 'Sigmund, Oskola Mester.
- Fő Tifzt. Mélt. Szányi Ferentz, Rosnyai Püspök
- Tifzt. Szarka János, Oskola Rector.
- P. Száfz Chrysologus, Csik Somlyoi Guardián.

- Tifzt. Szálfvárosi Pál, Harasztkerekli Réf. Rec-
tor.
- Tifzt. Szathmári Gábor, Felső Csernátoni Ref.
Préd.
- Nzs. Szegő András, Turkevi Tanátsbeli.
Székely Udvarhelyi Ns. Ref. Coll. Bib-
liothecája.
- P. Szekeres Vitalih, Csiki Concionator.
- Nzs. Szikszai Dániel, Districtualis Chirurgus.
- Nzs. Szobozslai István, Szabó Mester.
- Nzs. Szüts Sándor, Székes Fejér Vármegyei
Ord. Eskütt.
- Nzs. Takáts János, Kardfzagi Tanátsbeli.
- Tekt. Takáts Josef, Fiscalis. 12 Exempl.
- Fő Tifzt. Torkos Jakab, Superintendens, és Pápai
Réf. Préd.
- Tifzt. Toth Ferentz, a' Pápai Ns Ref. Colle-
giumban Theológiát tanító Professor.
- Nzs. Toth István, Kardfzagi Tanátsbeli.
- Nzs. Toth István, Turkevi Ord. Biró.
- Tifzt. Tsegöldi Bénéámin, Rákosdi Káplán.
- Tifzt. Tsiki János, Ns Maros Széki Reform.
Esperest, és Erdélyi Generalis No-
tarius.
- Mélt. Májor Zejk Imreh.
- Mélt. Zejk Imreh Urfi.
Jakab Adám, Philosophus a' Vátzi Pia-
risták Licæumában.
- T. Jakab József, Maros Széken Rectificator
Commis.
- Tifzt. Jantsó Sámuel, Dálnoki Ref. Préd.
- Nzs. Vad Mihály, Turkevi V. Notarius.
- T. Vágó Pál, Csorgói Professor.
- Tifzt. Vályi József, B. Madarasi Réf. Pap.
- Tekt. Dr. Váradi Balácsi Urnál 20 Exempl.

- Nzs. Vas Ferentz, Turkevi Tanátsbeli. ,
Nzs. Vásanits Severinus, M. Gyüdi Præsíd.
Tifzt. Vátzy István.
Mélt. Vér Dániel.
Tifzt. Vigh Mihály, H. Karátsonfalvi Unit.
Pap.
Tekt. Vitzián István.
Nzs. Vizi János, Madarasi Notarius.
Nzs. Ölbei János, Turkevi Seborvos.

Első Szakasz.

A' szemeknek egészségben való megtartásáról.

1.

Az egészséges szemekre való mindennapi gondviselésről.

a. A' szemekkel való bánás reggeli felébredéskor.

Rend szerént kiki leg félrébb lévő szegeletét választja lakhelyének, hogy az éjjel nyugodalommal tölthesse; ez okból többnyire a' háló szobák igen sötétek is, — mindazonáltal sokan azt hiszik, hogy még az nem elég, hanem az ablakokra tábláknak, az ágyak felibe firhangoknak kell

jönni, nehogy valami hang, valami sugár az áldott álmat meg háborítsa. El fogódik szivem, midőn egy olyan háló szobának fojtó levegőjébe bé lépek; 's ezt ne érzette volna eddig minden Orvos, minden ember? Hogy álhatna fenn az ember egészsége ilyen gözben? hogy maradhatna abban főképpen azoknak szeme, a' kik azt az érző eszközt nap estvig erőltetik egészségben. Éppen onnan származnak nagyobb részént a' mi halavány, élet nélküli városi ábrázataink is, mellyek a' tsupa egészségből álló mezei lakósokéhoz hasonlítva, olyanok mint az árnyék magához a' testhez képest.

Mindazonáltal nem tsak ez az éjjeli bészárkozás, hanem főképpen ama sötét zúgból a' világos szobákba hirtelen való által menetel árt annyira a' szemenek, hogy még a' sok esztendei szokás is egy ilyen selekedet roszsz következéseinek ellent nem álhat. Igaz ugyan, hogy az első napokban, minekutánna az ember ezt az oktalanságot folytatni kezdette, nem érzi sze-

meinek gyengeségét, vagy más roszsz jeleket, ha tudniillik annakelőtte tökéletesen egészséges vólt, de azért az utóbbi fájdalmak nem maradnak ki, csak hogy egyik emberben hamarább, a' másban későbbre nyilatkoztattyák ki magokat, és én sokszor 's igen nyilván tapasztaltam, midõn olyanok kértenek tõllem tanátsot, kiknek korok még nem hozta vólna magával látásbéli tehetségek apadását, hogy az említett roszsz szokás vólt egyedül oka szemek gyengeségének.

Az első régula tehát az egészséges szemek' mindennapi gondviselésére nézve, a' következendõ:

I. Nem kell a' szemet soha is a' felébredéskor, hirtelen nagy világozságnak ki tenni.

Hogy ezt a' tanátsot maga egész ki terjedésében követhesse valaki, szükség hogy a' háló szoba soha is felette meg ne homályosittafsék, az ablakot tsupán zöld

firhangal kell bé vonni, és reggel nem kell azt addig félre húzni, míg az ember leg alább egy néhány szempillantatig tökéletesen ébren nem vólt, hogy így a' szem a' mérsékelt világosság által előre el lévén készítettve, ne illetefsék olyan érzékenyül a' telyes nap világ által.

.....

Ennekfelette nehogy a' firhangon általható világosság az alvó szemeire nézve felette érzékenyítő légyen, egyáltalában olyan háló szoba választására kell törekedni, mellynek ablakai nem néznek napkeletre.

El hiszem, azt fogják mondani némely olvasóim: Igen, ha vólna az embernek mindenkor módja a' szobákban válogatni! ezeknek azt felelem: leg alább úgy teheted mindenkor az ágyadat, hogy ne költsön fel a' nap világa, hanem hátulról a' fejed felett süfsön bé, ha szemed egészségét házi bútoraid (portékáid) balgatag szabad tettzésed fzerént való el rendelésének fel áldozni nem akarod. Talám azt fogják némellyek

gondolni, hogy ezzel igen sokat mondtam; talám sokan fognak rajta kételkedni, hogy lehetnének olyan emberek, kik örömebb fel áldoznák szemeknek épségét, hogy sem egy köntös tartót, egy az ő vélekedések szerént, nem illő helyre helyeztesenek; de fájdalom! nyilván meg kell vallanom, hogy mióta az orvosi mesterséget gyakorlom, sok olyan házi bútor Systematicusokra akadtam, kik jó tanácsadásomra semmit sem halgattanak, és nyakasságokat igen későre bánták meg.

Egy más, hasonlóképpen a' házi bútorok Symmetriai el rendelésében fundálódó ok, a' miért gyakorta a' bé sütő világozságra nézve leg alkalmatlanobb szoba választatik háló szobának, ebben a' tsaknem közönségesen bé vett régulában áll, hogy a' leg kifsebb szobába hálnak, a' nagyobbak pedig múlatságos egybe gyűlésekre szenteltetnek, el halgatván azt, hogy a' háló szobának kitsinysége által, ama nagy hibába esnek, mellyet a' roszsz levegőre nézve tsak most kárhoztattam.

De ha tsak ugyan kéntelen az ember olyan szobába h lni, melynek ablakára s t a' fel j v  nap, lehet a' világofságot egy valamivel tömöttebb firhangal, 's ha a' sem lenne elég, m g egy vékony árnyéktartóval, mellyet az ember a' fejilhez közel, és az  gy mellé helyheztet, annyira mérsékelni, hogy a' fel  bred nek szemei soha is felette nem izgattatnak.

Hogy m g az  taz s közben is szorgalmatosan kellefs k ezen r gul ra vigyázni, k vetkezend  történet bizonyítja.  t  stend vel ez előtt, egy ifjú, t k lletesen eg sleges  taz , meg érkezik estve későn egy ide való vendég fogadóba. A' nap sűgárai, mellyek szobájának egygyik faláról, és a' p dimentumr l egyenesen szemibe ver dtenek visszfa, igen kedvetlen érzések között ébresztettek fel reggeli álmából; azonnal el  vonta a' firhangokat, mellyek szerents tlens g re fej rek v ltanak, és  jjra el alutt; de tsak hamar m g k m lletlenebb l serkentő fel a' nap mint az előtt, minthogy az most, a' vékony fir-

hangokon kereftül, egyenesen a' szemébe sütött. Könyvezés, szemeinek alkalmatlan feszülése, középfzerü tüzezséggel egybe kötötve, vóltanak közbenvetetlen következései ezen történetnek, mellyek minden bizonnyal nem sokáig tartottanak vólna, ha a' beteg magát a' következendö reggel is a' nap világa ugyan azon ostromának ki nem tette vólna. Ezen ok miatt, már más nap szemei meg tüzesedtenek, mely tüzesedés jó darab ideig semmi szereknek nem engedett, és mind addig gyógyithatatlan vala, mignem a' betegségnek valóságos okát ki találtam, és a' beteg ezt a' szobát egézfzen el nem hagyta; mindazonáltal oly élfzre vehetöleg meg gyengültenek szemei, és a' meg tüzesedésre oly nagy hajlandóságot kaptanak az által, hogy a' meg gyógyúlt, sok ideig azután is, sem szelet, sem semmi meg hevülést ki nem álhatott, hogy szemei egy nehány napokig vérmesek *) és könyvezök ne lettenek vólna.

*) Ez a' szó vérmesség, nagyon esméretes Erdély országban, és égtik rajta különösön a' szem tüzezségét.

Hasonló példákat ezereket említhetnék, és nem kicsiny azoknak száma, kiknek szemei tsupán ezen okokból ezftendökig fájtanak, és a' kik fzivesen köszönték, 's köszönik máig is, hogy őket minden orvoság nélkül szenvedéseiktől meg szabadítottam, tsupán az által, hogy szemek gyengeségének okára figyelmetefsé tettem, és azoknak el háritására fel serkentettem *).

*) Ez alkalmatofsággal nem halgathatok el egy bal vétekedést, mely orvosi pálya futásom ideje alatt némely kedvetlen orákot okozott. Azt bizzik tudniillik, 's mőg pedig gyakorta az úgy nevezett pallérozott sorsúak közül is némelleyek, hogy az orvosnak, főképpen pedig a' szemorvosnak, ha beteghez bivatik, egyátalyában patikai szert keljen rendelni; ha azt nem tselekszi, az orvost tudatlannak tartják, vagy leg alább azt gondolják, hogy a' jelenvaló nyavalyát nem esméri. A' szem orvos esméreteinek ezen különös meg itélése módja, ama bódorgó Charlatánoktól származik, kik a' szemorvosi nevezetet magoknak érdem nélkül is meg tudták szerzeni, és a' kik minden tudomány nélkül, a' szegény vakokra, kikhez hivatnak. mindenkor tulajdon orszénnyek halznára, egy rakás betegséget, drága orvofságaikkal egygyütt réá befzélleni tudnak. Nem tsuda azért, ha az okos szem orvosról még semmi képeetek nintsen, a' ki gyakorta minden úgy nevezett or-

Nem tsak a' világofságra nézve hibáznak közönségesen az álomból fel ébredtek, hanem főképpen azzal is ártanak még szemeiknek, hogy az álmat azokból mintegy ki akarják dörgölni. Úgy vagyon, ez olyan közönségesen meg gyökerezett rofsz szokás, hogy annak tökéletes ki irthatása felől kételkedem.

A' tökéletesen egészséges emberek, és a' kik nem kéntelenek szemeiket foglalatofságaik mellett nagyon meg erőltetni, nem valják mindjárt nagy kárát szemeik ilyen vigyázatlan dörgölésének, de annyival szembetünőbbek mindenkor egy ilyen tselekedetnek rofsz következései azokra nézve, a' kik kéntelenek nap estvig erőltetni

vos szerek nélkül, tsupán a' betegség okainak el hártása, és egy értelmes szem - diéta által, ez vagy amaz betegséget meg gyógyítani igyekeznek, és valóba meg is gyógyítja; — mert mennyi ideje, hogy az Orvosok és Seborvosok a' szem nyavalyák mezejét, a' Seborvos tudománynak, ily sokáig árván hagyatott részét, munkáson kezdették mivelni?

szemeiket. Látunk olyanokat, kiknek szemek egész életükben vérmesek, és a' mint szokták közönségesen nevezni, könnyező. Visgáljuk meg tsak szorosán ezen dolog okát, meg láttyuk hogy sokaknál nem egyéb ennek az oka, hanem hogy szemeket az álomból való fel ébredéskor erőszakosan dörgölik. Ezen épitem ezt a' második régulát.

II. Nem kell a' szemet a' fel ébredéskor, söt egyébkor is, keményen dörgölni, hanem ha valaki bajoson nyithattya fel szeme héj-ját, kennyé meg annak szélét tulajdon nyálával.

Jól tudom, hogy ezt olvasván némely kényes fejrénép tsufolodva fog rajtam nevetni, de ez a' nevetés bizonynyal majd valóságos helybehagyásá fog változni, ha ezen régulák hasznos vóltát a' tapasztalás által meg tanulja, és meg gondolja, hogy az egészséges nyál, mely a' rágás közben

minden falattal egybe elegyedik, és az emésztésre nagyon szükséges, éppen nem ki vetni való hafzontalan nedvesége testünknek, és következésképpen a' szemre nézve reggel sokkal hafznosabb, mint akármely más nedv, mellyet mindenkor, mint különböző nemű, az az, testünk valóságától egészfzen különböző matériának lehet nézni. Sok embereket emlithetnék, kik nagy nehézséget érzettnek valahányszor fel ébredvén szemeket fel akarták nyitni, és a' kik azon szempillantattól kezdve, hogy tanátsomat követvén, szemek héjját önnön nyálokkal minden reggel gyengén meg kenték, azon nehézségről többé semmit sem tudnak.

Egyáltalában minden figyelmetes és okos szem orvos meg egygyezik velem abban, hogy a' szem ugyan nagy sértéseket állhat ki a' látás erejének kára nélkül, ha azok élesen vágó eszközök által estenek, és hogy még a' figyelmetefséget alig érdemlő sebek is, ha öfzve rontsolálsal (contusio) vagynak egybe köttetve, a' szemre

nézve többnyire igen veszedelmesek lesznek. Láttuk p. o. hogy a' hályog metzés-kor, nagy nyílás esik a' szembugájában, (szemgójában) mely mindenkor, sőt néha minden seb hely nélkül egybe forr, és még is az erőszakos nyomást soha ki nem álja. Ez okból mind azon sértései a' szemnek ártalmasok, 's gyakorta ezen érző eszköz egészfen való el romlásával vagynak egybe kötötte, mellyek a' szem részeit erősen meg rontsolják és meg szaggatják. Tsak egy szomorú példát említek, mely olvasóimnak elégséges intésül szolgálhat a' hasonló esetekre nézve.

Egy néhány esztendőkkel ez előtt, egy emberhez hivattattam, a' kinek szemei eleitől fogva igen jók vóltanak, de kevéssel az előtt egy szempillantat alatt mind a' két szemével meg vakúlt vólt. Midőn tudniillik jó baráttyai társaságában mulatná magát, egy idegen hirtelen bé lépik a' szobába, háta megé siet, és egyszerre mind a' két szemét kezeivel bé fogja, Már most meg kellett vólna mondania kitsoda jött

légyen bé: de nem tudom nem akarta e', vagy nem tudta meg nevezni, mert egygyet sem szollott, hanem azon igyekezett, hogy a' háta megett állónak újjait szemeiről el vonja — de annyival erősebben réá nyomta' amaz kezeit, el annyira hogy midőn szemeit újra fel nyithatta, mind a' két szeme világától meg fosztatva vólt, és maradt. Sohol is mindazonáltal valami tulajdonképpen való sértést nem lehetett észrevenni. — Ebből a' rendkívül szomorú esetből meg lehet itélni, mennyit keljen a' szemnek még a' mérsékelt nyomás alatt is szenvedni.

Ezen roszsz következéseken kívül melyek hol kisebb, hol nagyobb mértékben ütik ki magokat, sokszor meg történik az is, ha gyakran és erősen dörgöli az ember szemeit, hogy észrevétetlenül egygyik vagy másik szemszőr a' szembuga felé bé hajlik. Nem egyszer láttam, hogy ez a' magában kitsiny dolog, a' leg hofszasabban tartó vérmelségre, sőt végre a' szemvilága elvesztésére adott alkalmatofságot,

ha a' beteg nem folyamodott mindjárt valamely figyelmetes orvoshoz. Egykor egy beteghez hivatnak, a' ki már sok hónapoktól fogva szenvedett izemének igen veszedelmes és fájdalmas meg tüzesülése (vérmélsége) miatt, mely minden izereknek el-
lent állott, mivelhogy az, tsupán, egy a' szemhéjjak közzé bé dörgölt haj száltól származott volt, mellyet én egy szerentsés történet által (mivel a' szemhéjjak már annyira meg dagadtanak volt, hogy úgy a' mint kellett volna a' szemet meg nem vizsgálhat-
tam) éfzre vettem, és ki húztam, melyre a' tüzeség tsak hamar el tűnt, és a' beteg meg gyógyúlt.

Úgy tertzik itt vagy on leg jobb helyye, egy közönséges balvélekedés ellen ki kelni, mely minden sorsú embereknél, főképpen pedig a' köznépnél olyan közönséges, és oly mélyen meg gyökeredzett, hogy sok rendbeli intéseim is ez ideig igen keveset tehetnek az ellen. Mihelyt valakinek izemét olyan nyavalya éri, melyben a' világofság terhére vagy on, azonnal szorgalmasan

el zárja ezen érző eszközt nem csak minden ösztönöktől, úgymint a' levegőtől, a' világosságtól, hanem annakfelette a' fuzmát bé köti, vagy sokszor egybe réteelt ruhával fedi bé, mely többnyire igen keményen réá lapúl. Tetsék akármelyik szem orvosnak nékem ellentmondani, hogy ez a' bölдоgtalan szokás, nem gyakor oka é csak egyedül, igen fájdalmas és veszedelmes szembetegségeknek, sőt sokszor a' lassan lassan következő vakságnak is. Egy magában tsekély vérmétség, egy kitsiny vér ki ömlés *) (ecchymosis) mely kevés napok alatt el múlt vólna, tsupán a' szokott

*) Ennek a' szónak ecchymosis, ki fejezésére nintsen jó magyar szavunk, leg alább én nem tudok. Ha valakinek testét meg ütjük, vagy felette szorosán meg kötjük, a' meg ütött vagy meg kötött rész előbb verecs, azután kék, zöldes kék, és végre sárga léfszen. Ezt az állapotot a' testnek az orvosok ecchymosistnak nevezik, én vér ki ömlésnek fordítottam, mintbogy az a' dolog természetével, okával meg egygyez. Mondja ugyan a' Magyar: úgy meg verlek, hogy meg kékül a' tested, de azért az ecchymosist minden esetben, kékséggel nem fordíthatni, leg alább addig nem, míg a' bőr alá ki ömlött vér veresnek láttzik.

izgatóknak oktalan elvonása által, vagy a' felette szoros kötés miatt a' szem által-
tettfzõ részeiben lévõ nedvességeknek két-
tséges ki menetelû meg rekedésére, vagy
veszedelmes évesedésre ád alkalmatofsá-
got. Eképpen az az érzõ efzköz, melyet
az előtt alig lehet vala betegnek nevezni,
rövid idõ alatt annyira meg gyengül,
hogy már most valóban felette veszedel-
mesen beteg, és igen gyakran az orvosi se-
gedelem már kesõ.

Igaz ugyan, hogy a' szem hamar hoz-
zá szokik a' homályofsághoz, az az, egy
olyan izgatónak hijjánofságához, mely az
õ egészségére szükséges; de nem olyan ha-
mar 's nem is olyan könnyen szokja meg
újra ezt az izgatót el szenvedni. Ehezké-
pest telyes munkátlanságba helyheztetvén,
hamarább tehetetlen léfzen kötelefségének
folytatására, mint akármely más részei a'
testnek,

Ohajtom mindazonáltal, hogy az ol-
vasó engemet e' részben balúl ne értsen;

a' fzetet ugyan soha sem kell bé kötni, még akkor sem, midön a' nagyon beteg, és a' levegö 's világofság iránt igen érzékeny, ha nem akarjuk hogy a' nyavalya veszedelmes, vagy leg alább soká tartó legyen; mindazonáltal a' felettébb való, és erőlsen izgató világofság, a' hideg nedves levegö, és a' szél ellen óltalmazni kell, — mindezeket pedig tökéletesen el éri az ember egy zöld tafotából készült könnyü fzetem pais által, mely vékony drótra, úgy vagyon készítve, hogy az a' fzetemtől elégedendö távolságra függ, és azt nem helyhezveti telyes munkátlanságba. A' szegényeknél, egy darab zöld, simitatlan papiros, egy ilyen fzetem pais helyet szolgálhat.

A' közelebb múlt éfztendöben, egy 18 éfztendös, sülyös, nagy tehetségü ifjat kezdettem orvosolni, a' kinek fzetemei már hat éfztendöktől fogva vérmesek, és sebesek vóltanak. A' mint közönségesen ebben a' betegségben szokott lenni, úgy itt is a' világofságnak különös és fájdalmas érzése

azt okozta, hogy a' beteg mindég a' sötét fzegeleteket kereste, és fél napokat hevert az ábrázatjára borúlva. A' mi igen természetes dolog, hová tovább mind inkább inkább irtodzott a' világofságtól, és tsak hamar olyan érzékeny lett a' leg kissebb világofság irant is, hogy magát egy tökéletesen sötét szobába meg vonni, és így, ifjúságának virágában az élet gyönyörűségeiről le mondani kéntelenített. Ezen szánakozásra méltó állapotban találtam az ifjat, midön atyafiai közzül az egygyik, a' ki a' nyavalyának gyógyithatatlan vóltát oly bizonyosnak lenni, mint a' többi nem hitte, engemet hozzája vezetett.

Az orvosok, és némely nem-orvos olvasóim el fogják hinni, ha azt mondom, hogy véghetetlen nagy békefséges tūrés, és réá befzellő tehetség kivántatott arra, mig a' beteget tsak arra is birhattam, hogy az orvoslás, a' világofság, és a' levegő lassan lassan nevelt ereje által kezdődnék el, holott azok mind ketten el múlhatatlanul szükséges dolgok vóltanak szeme egészségé-

nek helyre állítására. Végre meg értem, hogy ezen fellyül múlhatatlanoknak láttzó, akadályokan erőt vehettem. A' beteg telyefséggel nem képzelhette, miképpen hafználhattanak most oly nyilván, éppen azok a' dolgok, mellyek annakelőtte látásbéli tehetségétől oly hathatósan fosztották vala meg. — Ugyan is, tsak nem minden külső szerek nélkül, tsupán valami kevés belső orvofság, és a' tzelhoz mérsékelt diéta által harmadfél hólnapok alatt tökéletesen meg menekedett nyavalyájától.

III. A' szemet reggel, és ha szükség kívánnya néha nappal is, tizta frifs forrás vizzel meg kell mosni. Ez egy a' leg fontosabb régulák közül, főképpen Béts lakofsaira nézve, a' hol a' fzenvedhetetlen por leg föbb oka a' szemek gyakori nyavalyáinak.

Némelyek telyefséggel nem veszik számba ezt a' régulát, mások felette gon-

dosan követik, leg többben pedig éppen ellenkező úton telyesittik azt. Az elsők még igen is hamar meg lakolnak gondatlanságokért és tisztátalanságokért. Nem képzelhetem, miképpen lehetnek olyan emberek, a' kik még szemeknek soká tartó vizketése, és égése által is, azoknak tisztítását parantsoló kötelefségekre nem emlékeztetnek. De a' felettébb 'gyakor mosás is ártalmas, mert az által a' szemek igen erősen izgattatnak, és a' nedvességek óda való gyülése neveltetik.

Azon viznek, mellyel szemünket mosuk, tisztának és hidegnek kell lenni; ez okból a' tiszta forrás viz, lombikon le bortsátott víz, másoknál előbb való; a' tisztátalan, sós, vagy meleg vitzől a' szem vérmes, folyó, és a' világofság iránt felette érzékeny lészzen; ez az oka, hogy a' mi kútvizeinkel való mosodás után ritkán érzi jól az ember magát. Soha sem kell a' szemet spongiával mosni, hanem vagy tsupán tiszta ruhával, vagy újjaival.

Mihelyt veszi az ember észre, hogy por, meg száradott izzadság, vagy egyéb tisztátalanságok vannak a' szem szegelyében, vagy a' szem szőrök között, azonnal meg kell a' szemet mosdás által tisztítani.

Mennél szárazobb a' levegő, mennél erősebb a' szél, mennél több por emelkedik fel az által, annyival szükségesebb és hasznosabb a' szemet friss vízzel gyakran meg mosni. De arra szorgalmason kell vigyázni, hogy az ábrázat azon szempillantásban ne légyen izzadt; mert egy ilyen előre vigyázásbeli régulának számba nem vétele, mindenkor káros következéseket hűz maga után. Éppen ebből az okból, nem tanátsos a' fel ébredés után mindjárt hideg vízzel mosni a' szemet, minthogy ekkor, rend szerént az ágy melegétől, az egész fő még erősen párállik, noha valóságos izzadságot nem veszen az ember észre.

Igen sokan vagynak, kik azt gondolják, hogy szemekre nézve valami nagy hasznú dolgot tselekefznek, ha azt, az úgy nevezett szem pohárban (mely üvegből vagy portzéliánból vagon készítve) napjában egynehányszor meg fereftik. Sokszor, nyilván és igen hathatosan befelettem ezen igen ártalmas eleve ítélet ellen, mind betegeimnek, mind tanításaimban; azoknak kik ezen ártalmas szokásról, ha szintén már annak rofsz követkeéseit érezték is, le mondani nem tudtának, tulajdon orvosoknak jelenlétében meg bizonyítottam a' meleg-mérő által, hogy a' leg hidegebb viz is, ezen pohárban, tsak egynehány pertzentések alatt a' szemhez tartatván, hitel felett nagyon meg melegszik. Minthogy pedig tsalhatatlan praktikai erőiségeknél fogva rég ólta bizonyos dolog az, hogy a' szemnek gyenge meleg vizzel való fereftése igen kevés szem nyavalyában hasznos, a' többiben pedig nyilván ártalmas; könnyen által láttyák Olvasóim, hogy ezen veszedelmes szem poharak közönséges el törlését, a' sze-

mek egészségben lehető meg tartása egyik el múlhatatlan feltételének kell állítanom.

Nehogy mindazonáltal a' szem mosása által, némünémű részben ugyan azon hibába esék az ember, a' hideg vízbe mártott ruhát nem kell felette sokáig tartani a' szemen.

b. A' szemekre való gondviselés nap estvig, a' foglalatolságokon kívül.

A' szobának, házi bútoroknak, a' férjfiak és afzfzonyok főre való ékekségeknék, a' levegőnek, az eledeleknek, sőt az emésztetnek is a' szemek egészséges vóltára oly hathatos bé folyások vagyon, hogy gyakorta tsudálkozom, miképpen eshetett legyen az, hogy mind ez ideig oly keveset gondoltanak az emberek ezen dolgokkal, mellyek valóban gyakran szolgálnak a' szem gyógyíthatatlan gyengeségének, vagy az öregkori vakságnak fundamentomáúl.

Valamint fel ébredéskor, a' sötétből a' világosságra hirtelen által menni igen ártalmas, éppen olyan káros lehet az a' szemnek nappal is, a' honnan igen fontos törvény az:

I. Hogy a' ki kéntelen szemeit erőltetni, és sokáig othon maradni, a' keressen magának mindenkor világos lakó szobát.

A' ki ezt a' tanátsot számba nem vérfzi, nem fog sokáig dolozni, hogy szemeknek, soha többé helyre nem hozható erejét el ne pazérólja; kevés idő telve fájdalmas érzések fogják kinoszni, minthogy a' homályos szobából a' világos utzára hirtelen való ki menetel, rövid időn nagy szem fájást fog okozni.

De a' milyen nagyot vét önnön szeme ellen a' ki homályos szobákban lakik, szint' oly nagyon hibázik az, a' ki szüntelen olyan szobában múlat, melynek ablakai ol-

Iyan kőfallal vagynak szemben, melyre a' nap süt. A' leg, va' merőbb és veszedelmesebb meg tüzesüléseit láttam a' szemnek tsupán ez okból származni. De arról többet ide hátrább, midön a' szemek haszna vételéről szollok, tsak azt jegyzem még meg itt, hogy a' szemre nézve sokkal jobb lakhely az, mellyet a' nap világa lőzbenvetetlenül ér, mind az olyan, a' melyre a' nap sűgárai tsak vízfsza verednek.

Mind a' vízfsza verődve, mind az egyenesen jövö nap sűgárokat, olyan szobában, melyben az ember sokáig múlat, zöld vagy kék firhangok által kell türhetőbbekké tenni, de e' részben szükség nyárban egy dologra vigyázni, a' mit Olvasóimnak hathatósan ajánlok, t. i. a' firhangokat az ablak ráján jól meg kell feszíteni, nehogy nyitva lévén az ablakok, a' bé fűvö szél által, főképpen az ajtó megnyitásakor ide's tova verettefsenek, mivel így a' hirtelen és sokszorozva szemben ötlö sűgárok sokkal többet ártanak a' szemnek a' sokkal nagyobb napvilágnál. Egy olyan szoba,

melynek ablakai a' pádimentumon állanak, a' leg egészségesebb szemnek is mindenkor ártalmas, mert a' világosság alólról egyenesen a' szembe ötlük, és az által minden tárgyak tsalfán, telyefséggel szokatlanúl, és a' mi leg ártalmasabb roszszúl világosítatnak meg. Egy olyan tömlötzet, melybe egy kitsiny lyukatskán felyülről akármi kevés világosság botsáttatik, a' leg pompásabb Mezzaninnál *) előbb betsüllenék, ha a' kettő közül kellene választanom; mert az elsöben leg alább szemem egészségének örvendhetnék, mellyet az utolsóban igen kevés idő múlva el vesztenék.

A' kik kéntelenek mindennap kitsiny tárgyakat vizgálni, mint p. o. a' természet vizsgálók, és sok mester emberek, ha szemeiknek sókáig akarják hasznát venni, keressenek olyan lakó helyet, a' honnan megszűn el nézhetnek, hogy így szemeik a' távol lévő és

*) Olyan szoba, melynek ablakai a' pádimentumig leérnek.

külömböző tárgyak gyakran szemlélésében újra meg frissüljenek.

Ha valyon a' házi bútorok a' szemeknek hasznára vagy ártalmára lehetnek e', az Uraság leg jobban tudja; mert minden bizonytalannal nem csupán a' jobb ízlés munkája az, hogy a' tündöklő aranyos ékecségek a' Nagyok lakó szobáiból ki kezdettenek maradni, hanem egyszermind a' szemek azon ki mondhatatlan kínzó érzésének következtetése, mellyet az ember a' tsillámló ékecségekről minden felőlről visszafordított sugárok miatt érez. Mellyik egészséges szem álhat ki egy szép napon csak egy órát is a' Lichtenstein aranyos pompa szobájában? — Szívemből örvendettem, midőn ezen szememet kínzó szobát el hagyhattam, és azokat a' többi szobák szelid festéssein meg nyugtathattam. Igen fontos praktikai okokból dicsérem azért

II. A' lakó szobákban az arany nél-

kül való szőnyeget, a' kevés számú tükröket, a' gyenge zöldön vagy kéken festett falakat, ajtókat és ablak ráamákat, barna színű kazteneket és asztalokat.

Hogy a' köntösnek, főképpen pedig a' főre való ékekségeknél, a' szem egészségre befolyása legyen, minden bizonnyal nem kételkedik rajta, a' ki a' tulajdon testén észrevehető minden tüneteményeket csak valamelyre is gondolóra veszi; örömmel vallom meg, hogy velem gyakorta az értelmes férfiak és asszonyok, némely fontos praktikai megjegyzéseket közlöttenek az esztelen módik ártalmas következtetéseiről.

Mindezek közül az egészségre nézve nagyobb részént igen ártalmas találmányai közül a' luxusnak, még egy sem ártott a' szemnek oly valóban, mint azok a' fátyolok, mellyek által a' fejjérő a' férj-

fiak újság kívánását fel gerjeszteni, az önnön magáét pedig el titkolni akarja. A' szüntelen a' szem előtt lebegő, minden tárgyakat rész szerént homályba hozó fátyol, rövid időn oly nagyon meg gyengíti a' látás erejét, hogy már sok olyan fátyolt viselt 17 — 18 esztendő s léánykák, kiket a' természet a' leg jobb szemekkel áldott vala meg, szemek gyengeségéről panaszkodnak, és sokan a' fáinobb aszszonyi munkákra teleyességgel alkalmatlanok. Milyen alkalmatlan némelynek a' fátyol, nyilván láttya az ember, ha valami kitsiny figyelmetességet fordít réá, mert alig sajdit meg a' módi sajnállatra méltó Mártirnéja egy olyan tárgyat, mely szemeinek, vagy egyépképpen is tettzik, és azonnal siet hátra vetni a' fátyolt, 's szép vagy tsúnya ábrázattyát minden gondolkozás nélkül meg mutattya. Igen elevenen érzi ugyan azon szempillantatban, ezen esztelen módi nehéz terhét, mégsem hagygya a' fátyolt közelebbi sétálásaikor othon. Szerentsére, már ugyan jól kezdenek lakni ezen esztelenséggel, talám rész szerént azon önnön meg gyözödé sből,

hogy a' szem a' miatt irtoztatóképpen szenved, mindazonáltal még elég fátyolosakat lehet látni. Vajha az én szavam elég hatatos volna, már valahára a' szemek ezen vakmerő kinzó eszközt telyefséggel eltörölni.

III. Valósággal szükséges a' szemet, főképpen nyárbán, a' felette erősen izgató nap világtól óltalmazni.

De arra csak az olyan kalap vagy legyező használható, mely mérsékelt árnyékat vet az ábrázatra. A' kerek kalapok, mind a' férjfiaknak, mind a' fejrénének legjobbak; ellenben azok a' valamik, melyeket a' fejrénének kalapoknak neveznek, nem csak haszontalanok, hanem gyakorta ártalmasok a' szemre nézve. Nem kevésbé haszonvehetetlenek és ártalmasok a' közrangú fejrénének szalma kalapjok; mert azok nem csak a' főt, hanem az egész nyakat is bé fedik, következésképpen igen mele-

ge^k, ennekfelette rend szerént veres, vagy leg alább ki fényesített vászonnal vagy-nak meg béllelve, melynél fogva a' vízszta verődött sűgárokat a' szem felette nagyon érzi, és így ártanak. Egyátalyában a' hafzonvehetõ kalapnak nem kell igen éles sűgárokat vetni a' szemre, ez okból az a' kalap hafzonvehetetlen, mely nem fekete, nem sötét szürke, nem kék, vagy nem zöld, mely az ábrázatra néző lapján fényes, vagy még világos színü atlattzal vagy-n bé vonva, mert a' hóval bé fedett, vagy a' naptól meg világositott föld, vagy esős idöben az ország utak mellett lévő árkokban álló viz, a' világosságot ezer 's meg ezer sűgárookban veti a' kalapra, és a' vízszta a' szem alsó részére, és így a' szemet sokkal erősebben izgatja, mint a' nap maga, melyet a' gyenge szemü ember még erősebben érez.

Kétségenkivül való dolog, hogy katonáink új sisakja nagy jótétemény a' katonák szemeire nézve, de minden bizonnyal sokkal jobb vólna, ha a' sisak előre ki

álló részének az ábrázatra néző lapját gyengye feketén, minden fényesség nélkül hagynák, és a' szélét, leg alább az alsó részén rogyogó sárga rézbe nem szegnék.

Azon legyezőket, mellyekkel a' fejrészek, kik szemek óltalmára kalapot nem viselnek, nyárban élnek, nyári legyezőknek hívják, azok olyanok, mellyeken keresztül észre vehetetlenül kátsingathatnak az előttek kedves tárgyak felé; de ugyan lehet é valamit izetlenebbet gondolni egy olyan legyezőnél, melynek a' napvilágot a' szemről el kellene tartoztatni, és azt még is ezer 's meő ezer sűgárokbán által tsűfzni meg engedi, vagy a' mely a' legérzékenyitőbb világosságot veti a' szemre, mint p. o. a' fejrés; véreks, sárga, és arannyal varrott legyezők? és még is mindenfelé lát az ember olyan szem rontókat fejrés népeink kezében. A' legyezőknek, hogy hafznosok lé yenek, vagy leg alább ne ártsanak, szürkéknek, zöldeknek, vagy kékeknek kell lenni, nem által tetzőknek,

és éppen oly kevésbé fényeseknek, mint a' kalapokról mondtam.

A' mi továbbá a' köntösnek egyátalyában a' szemre való bé folyását illeti, közönségesen bizonyos az,

IV. Hogy minden köntös, mely fellefzesen áll a' testen, és következképpen a' vér forgását akadályoztattya, a' főben és a' szemekben a' nedvességeket meggyűjti;

és onnan könnyen meg lehet itélni, hogy főképpen azok, kik sokat ülnek egy helyben, és szemeiket erőltetni kénytelenek, mint p. o. a' him varrást szerető leányok, a' szük köntös viselete mellett nem lehetnek sokáig mentek a' szemek nyavalyáitól, a' mint a' mindennapi tapasztalás is sajnosan tanította. Ha ekkor szerentsétlenségekre a' felserdülés idejé bé következik, vagy

ha igen tápláló, és fűszerfűzamos eledel-
kel való élés járul hozzá, a' nedvességek
annyival erősebben meg gyűlnek, a' szemek
érző inai annyival keményebben iz-
gattatnak, el annyira, hogy az ilyen sze-
gény teremtések könnyen áldozatjaivá léfz-
nek a' bolond módinak, és még gyenge ifjú-
ságokban vakmerőképpen meg fosztatnak
az életnek mind azon gyönyörűségeitől,
mellyeket az egészséges szemek minden orá-
ban szereznek.

Innen könnyen meg lehet magyarázni
azt is, hogy miért panaszóznak azok az em-
berek, kik sokat ülnek, és mind' szemeket
mind fejeket erőltetik, örökké szemek gyen-
geségéről, ha t. i. olyan gyermeki érzéssel
bírnak, hogy a' szük köntös viseletében a'
módinak magokat alája vetik, vagy igen
szorosan kötik nyakravalójókat; az ilyen
dolog csak az üreft fejű emberekhez
illik.

Ezen munka elején említettem már,
hogy a' szemek egészsége azon levegőtől is

fűgg, melyben sokáig múlatni kéntelenek vagyunk; igen sok példákat hozhatnék elő, azon ártalmas következésekről, mellyeket a' tífztátalan gőz a' szemnek okoz, ha szintén ez annakelőtte tökéletesen egészséges volt is. P. o. sok olyan szembetegek jönnek hozzám minden esztendőben, kik szemeknek leg irtoztatóbb, és az orvoslásnak nehezen engedő tüzezsége miatt szenvednek, mellyet semmi egyéb oknak nem lehet tulajdonítani, hanem azon tífztátalan levegőnek, mellyet a' némely házakban lévő ganéj vermek okoznak.

V. Egyátalyában egy dögleletes gőz is oly keményen és hamar nem ostromolja a' szemet, mint az, a' mely az állatok emésztetjéből és vizelletéből vészti eredetét,

A' honnan könnyű meg fejteni azt, hogy néha a' leg egészségesebb szüléktől nemzett gyermekeknek is, születések után csak hamar szemek fájni kezd; mert hány-

szor nem érzik szemeim 's az orrom mindjárt a' gyermekek szobájába való bé menetelkor a' szem betegsége valóságos okát, minthogy a' túnya és érzéketlen dajkák a' bé gazolt póla ruhákat a' gyermek szoba egygyik szegeletébe le hányják, és a' vizellettől által áztakat télben a' kementzén száraztyák.

A' szemnek úgy nevezett súly nemű tüzezsége, (ophthalmia scrophulosa) a' gyermekeknél, sőt a' félig meddig fel serdülteknél is oly közönséges Bétben, hogy valóban telyes juf szerént honnyi nevet (endemicus) érdemelne. Sok orvosok azt hiszik, hogy főképpen a' rozfsz eledelekkel való élés, és különösen a' szerfelett való kenyér étel oka annak, de szorofs vizsgálás után úgy találja az ember, hogy a' főbb rangúak gyermekeit is igen gyakran lepi meg ez a' nyavalya, holott azok rozfsz eledellel nem élnek. Ellenben igaz, hogy az alsóbb sorsú emberek gyermekei, főképpen azok kik gözös, alaton, ned-

ves szobába laknak, és a' mosónék gyermekei, kik a' fejérmüket télnek idején a' kementzén száraztyák, majd mind sulyösek.

Ha szorofsan meg vizsgáljuk a' dolgot, úgy találjuk, hogy a' főbb rangúak között csak akkor találunk sulyös gyermekeket, ha a' szülék magok is gyengélkedök, és sulyösek, vagy ha a' gyermekek szobája nem elég tágos és magas, ha az a' háznak valamely otsmán fzegeletében vagyon; ha sok gyermekek, és még ennekfelette több dajkák laknak egygyütt; ha az ablakokat nem nyitják meg mindennap; ha a' gyermekek ritkán botsáttatnak a' frifs levegöre; ha azoknak ágyok sirhangokkal bé vagyon vonva. Tökélletesen meg vagyok azért gyözödve, hogy nem annyira a' nehéz emélesztésü eledelekkel való étés, mint a' tisztátalan levegö leg főbb és leg gyakrabb oka a' sulyös szem nyavalyáknak; söt sok esztendei észrevételeim gondos egybevetésénél fogva semmit sem kételkedem az iránt, hogy a' hólyagos himlö nagy ré-

szént azért olyan pufztító, minthogy leggyakrabban talál ilyen személlyekre, és hogy minden igaz ok nélkül a' hólyagós himlőnek tulajdonitanak sok olyan rosz következéseket, mellyeket valósággal csak a' súly rovására lehetne rovni.

A' leg nagyobb fontosságú tételnek marad tehát az, hogy

VI. A' lehetőségig tiszta levegő, és a' mindennapi friss levegővel való élés, akár tél akár nyár légyen, az egészséges szemek megtartására el múlhatatlanúl szükséges.

Ezen tételnek tökéletes elérésére nézve pedig, a' gyermekek szobájának, az ebédlő, a' háló szobák' ablakait napjában leg alább egyfzer ki kell nyitni.

VII. A' kemény szél minden szemnek ártalmas,

annyival inkább ha sok port emel fel, a' mint itt Bétsben szokott lenni.

A' szél és por, a' szem egészségére nézve ártalmas vóltának el keralése véget, azt hiszik némelyek, hogy szükség, különösen az útban egy olyan pápa szemet tenni fel, mely körös körül bőrrel vagyon bé kerítve, és a' szemet minden oldalról jól bé fedí, el annyira hogy sem levegő, sem por nem érheti. Minthogy pedig a' szem eképpen mintegy gőz feredőben tartatik, minthogy az üvegek csak hamar meg homályosadnak, és következésképpen a' látásra alkalmatlanok léfznek, mint-hogy az által a' szem a' világofság és levegő iránt igen könnyen rendkivül érzékeny léfzen, 's következésképpen az az érző eszköz a' betegségekre hajlandóvá tétetik, kiki által láthattya, hogy egy olyan óltalmazó szer többet árt mind használ.

Azonközben tökéletesen meg vagyok győződve az iránt, hogy felette szükséges olvasóimat egy bizonyos szerre megtanítanom, mely által szemeket, a' szél és por rofzsz következéseitől különösen az utazás közben meg óltalmazhattyák, és az tsupán abban áll, hogy a' szem szegleteit mofsák meg gyakran, frifs, tiszta forrás vizzel; mert nem tsak hogy könnyen ki öblinti a' port a' szemből, hanem egyszerűs mind semmivé téfzi azon öfztönt is, mellyet a' por szemek mind meg annyi idegen testek okoztanak. Mindazonáltal hévnyári napokban, midön az ember kéntelen nagy széllal és porral szembe menni, a' szem tsak hamar olyan száraz, a' szem héjjak fel nyitása oly nehéz, a' szem és szemfedelek mozgása oly érzékeny lész, és maga a' szem annyira meg tüzelsedik, hogy gyakorta igen fájdalmas szemgyuladás következik utánna. Ekkor tudni való dolog, hogy a' frifs viz nem elégséges, és mind ezen je'enségek ellen tsak úgy segíthet az ember, ha nyóltz löth rósa vízből, egy könting gummiból, 15 tsepp glét e-

tzetből készült szemvizzel szorgalmasan mossa szemeit. Ezt a' szert könnyen el viheti az ember magával az útra, és a' fenn irt esetben mindenkor hasznosnak fogja találni; de gyakorta frissen kell készíteni, minthogy a' gummi és a' szüntelen való mozgás miatt könnyen meg romlik, a' mit poshadt szagáról meg lehet esmérni.

Némelyeknek ugyan különösnek fog láttzani midőn azt állitom, hogy az ételeknek és italoknak is úgy szólva tulajdon bé folyások vagyon a' szemre, mindazonáltal a' tapasztalás kétségen kívül valóvá tette azt, hogy

VIII. Tsupán a' diétai gyakor hibák által, nem tsak tartós és gyógyithatatlan szemgyengeséget, hanem még tökéletes vakságat is okozhat az ember magának.

A' mezei ember ám egyék a' mit tetzik, ha tápláló eledelek azok, az ő sze-

mei semmit sem szenvednek attól. De adjunk egy olyan tiszttviselőnek, egy olyan kézi mesternek, a' ki szüntelen ül, és lelkével 's szemével kénytelen egész erőben dolgozni, nehezen emészthető, vagy igen fűszerfzamos eledelcket, adjunk nékiek erős italokat, rövid idő múlva tapasztalni fogjuk, hogy látásbeli erejek, a' vérnek a' fő felé való tartós és nagy tojulása miatt észrevehetőleg apadni fog. Azt mondják, hogy a' szerfelett való riskása étel okozza a' Törököknél oly közönséges hályogot, de részemről azt hiszem, hogy annak inkább az opiummal való igen mértékletlen élés az oka, különben Olasz országban még közönségesebbnek kellene lenni azon vakság nemének. Hogy pedig a' savanyú borokkal, a' milyen p. o. az Austriai új bor, és más részegítő italokkal való vissza élés gyakor oka legyen a' hályognak, bizonyíttyák az irtoztató nagy számú hályogos vakkok, kik a' városban (Bétsben) az alsóbb rangú lakosok és a' falusiak között találtnak.

A' nehezen emélzhető eledelek még más tekintetben is árthatnak a' szemnek, mint-hogy könnyen szorulást okoznak, tsupán a' mely miatt már sokan egézfízen el vesztették szemek világát. Tégyen bár akármely véres ember magán próbát, és az árnyékszéken ülve erőlkedjék, minden erőlkedés alkalmatofságával, feketés, vagy ha sötétben esik, egy egy fénylő hálot fog látni szemei előtt lebegni, és ez sok szomorú esetek bizonyosága szerént, az olyan embereknel, kik szemeiket rendszerént nagyon erőltetni kéntelenek, sok időkig, sőt néha örökre meg marad, és ha valami új ok járul hozzá, könnyen olyan sűrű lefísz, hogy a' szem rész szerént, vagy telyefséggel is hafzonvehetetlen lészzen.

Tehát a' szem egétségben való megtartására nézve, szükséges hogy

IX. Az embernek légyen minden nap szabadszéke, és hagygya inkább oda az árnyékszéket, ha

baját nem végezte is, mint sem hogy a' vért a' gyakor erőlkedés által a' szem felé fel tolya.

Minthogy pedig a' fő tiztviselőknak, a' tudósoknak, a' mesterembereknek s. a. t. a' rendetlen és kemény szék, igen közönséges ostorok, azt tartom hogy sok olvasóimra nézve kedvesek léfznek egynehány, a' tapasztalás által helybe hagyott szerek, mellyek által ezen bajon könnyen segíthetnek. Sok emberekre nézve elégséges az én észrevételeim szerént, reggel a' frustuk után mindjárt, vagy estve éppen le fekvés előtt, egy pohár jó hideg vizet sebesen ki inni; mások szabad széket szereznek magoknak mindennap a' lovaglás, szekerezés, vagy üreks oráikban való szapora sétálás által. Igen sokan széket tsinálnak magoknak ez vagy amaz savanyú viz által, mellyet ebédkor a' közönséges viz helyett borokba elegyitenek, egy oly' szert, mellyet főképpen nyárban minden tekintetben lehet javasolni, ha kinek kinek egés-

ségbeli állapota meg engedi. Sokan az én tanátslásomra már sok esztendőktől fogva igen szerentsés következéssel szokták e' tzelra hasokat meleg ruhával dörgölni. A' tsupa lágyító, meg főzött málvából és sálepből készült kristély, vagy a' hideg viz kristély leg utolsó segedelem a' kemény szorulásokban.

c. A' szemre való gondviselésről estve és éjjel.

Vagynak olyan emberek, a' kik különös gyönyörüségeket találják abban, ha estve oráig sötétben ülhetnek. E' még meg lehet, valameddig a' szem foglalatoság nélkül vagyon, de a' valamely tárgyat nézni kívánó szemre nézve alig lehet valami ártalmasabb, mint a' szem élefségében és tartós vóltában vetett ilyen esztelen bizakodás. De arról alább többet; itt még csak azt a' szomorú tapasztalást említem, hogy némely sugori fösvények, annak színe alatt, mintha a' világosság, az ő sze-

meiknek kedvetlen érzést okozna, csak az el kerülhetetlen szükségben gyújtanak gyertyát, és akkor is a' leg óltosabbat és legrozsztabbat. Amazok ugyan némű némű szánakozást érdemelnek, de ezekre nézve igen igazságos büntetés az, ha utálatos fősvénységekért ifzonyú szem gyengeséggel lakolnak.

I. A' millyen kevésbé hasznos a' szemnek a' telyes nap fény, éppen olyan ártalmas a' sötétben való hosszszas múlatás.

Valóságos fájdalmat érez az ember, ha estvének idején hirtelen gyertya gyújtatik a' szobába; ha pedig a' szem már régóta el szokott a' világozás ösztönétől, mint p. o. a' tömlőtze vettetteké, vagy azoké kik hályog miatt sok esztendőig vakok voltak *), ezek, ha nem elég vigyázó

*) 1795-ben operáltam egy 65 esztendőű férfit, a' ki a' szemében lévő hályog miatt, 21 egész esztendeig mind

az ember, a' világosság első illetései által könnyen örökké tartó vakságba esnek. Mind ezekből semmit sem vészten az ember észre, midőn valamely világos helyről sötétbe mégyen által; mind az a' mi ilyen esetben kedvetlenséget okoz, abban áll, hogy egynehány szempillantatig mintegy vak az ember, mig t. i. a' szemfény eléggé ki szélesedik, és a' szemet a' kevésbé világos tárgyak meg esmérésére alkalmatosfá téfzi. Innen könnyű által látni, milyen tzel ellen való gazdálkodás légyen az igen nagy szobákat egyetlen egy gyertyával világosítani; a' szem főképpen a' téli-hozszú estvéken, a' tágos világtalan szobában igen

a' két szemével vak vólt; ámbátor a' szobát a' mennyebe csak lehetett meg homályosítottam, mindazonáltal a' mely szempillantatban a' hályog ki jött a' szemiből, olyan érzékeny vólt a' világosság iránt, hogy a' fájdalom miatt fel szoval kezdett kiáltani. — Az operatio után is éppen úgy kellett vele bännöm, mint valami vakon születettel, és nagy vigyázással kellett szemeit nagyobb nagyobb világossághoz szoktatnam, és még az operatio után négy hólnappal nem járhatott egyedül az uttzán, jóllehet a' mérsékelt világú szobában, az apró írást is könnyen olvashatta.

hamar hozzá szokik a' homályosság egy olyan mértékéhez, mely reggelenként a' hóval bé terített utzáról vizsza verődött világofsággal oly erősen ellenkezik, hogy lehetetlen eképpen a' szemnek sokáig egészségben maradni.

Ugyan ezen okból olvasóimnak egy éjjeli métsést javaslok, leg alább az irtoztató hofzszú téli éjtzakákra nézve, hogy még az alvónak szemei se légyenek a' világofság ösztönétől egészszzen meg fofztatva. Egy jó éjjeli métsesnek két el múlhatatlannúl szükséges tulajdonságainak kell lenni; ha azok nélkül szükölködik, sokkal többet árt a' szemnek mint az éjj setétsége. Először tudni illik, az égő méts lángjának sugárai soha se ériék az alvónak szemeit, hanem zöld tafota árnyéktartóval, vagy akármi egyéb módon tartóztatsanak el a' szemtől. Másodszor, az égő méts ne veztegelese meg a' levegőt, a' mint többnyire a' métsék szoktanak, főképpen mellyekben olaj ég.

Minden éjjeli gyertyák között leg jobbak azok, mellyek tiszta fejer viafzból öntettek, vastagok, de a' mellyeknek bele vékony. Alabástromból, vagy fejer által tettö üvegből kéfzült métsesbe teszi az ember, mely vagy a' háló szoba valamelyik szegeletébe helyheztethetik, vagy a' szoba közepében fel akasztva füghet, a' hol az álomból fel serkenö ember szemeinek leg jobb.

Azokra nézve kiknek környülállásaik nem engedi viafz gyertyát szerezni, egy más éjjeli métseszt javaslok, mely sokkal óltsobb akármellyik olaj métsnél, és a' mely valamint a' fenn ajánlott viafz gyertyák, mind azon tulajdonságokkal bir, mellyeket az éjjeli világofságban meg lenni kívánunk.

Meg tölti t. i. az ember, egy ivó üveg pohárnak harmad részét apró fővényel, vizet önt réá, hogy alkalmas tömött testet formáljan; a' fővény színén felyül, leg felelyebb egy negyed rész linéányi vizet hágy;

azon felyül ólvaftott háj 'sirrál meg tölti a' poharat, minekutánna a' 'sir a' pohárban meg fagyott, egy vékony gyertya belet fzur belé, melynek alsó vége a' fővényben áll. Az ilyen gyertya belet készítik valamely lágy fa vékony ágából, mellyet gyapottal bé vonnak és ólvaftott viafzba mártanak.

II. Az áloznak sem kitsiny bé folyása vagyon a' fzem egéfségébe.

Úgy láttyuk, hogy testünknek akár mely része is erősebb és kötelefségére alkalmasabb létzen, ha gyakorta és illendőeg veszfzük hafznát. Éppen így vagyon la' dolog a' fzemmel is. Onnan könnyü által látni miért légyen a' hozfszú álo, t. i. a' fzem telyes munkátlansága idövel ártalmas. Avagy nem találja é az ember minden reggel a' mértékletlen hozfszú álo után, főképpen ha az a' dunyhás égyak szerfelett való melegével egybe vólt köttet-

vé, szeméit veresnek, gyengének, és egész
gondoló tehetségét lankadtnak.

De még ártalmasabb a' szemnek

III. Az álom gyakor meg vonása:

ennek mindennap igen szomorú példáit lát-
tyuk, mind a' szorgalmatos, mind a' kor-
hel emberekben. Sok nemes gondolkozású,
de szánakozásra méltó férjfiakat emlithet-
nék, a' kik szemek világát a' Status és fa-
miliájok boldogságának csak nem egészen
fel áldozták, azt vélvén, hogy az éjjeli
munka, ha az nem esik a' szemmel, ezen
érzõ eszköznek nem árthat; sok éjjeleket
t. i. diktálásban töltötenek el, mig végre
ézf're vehetõ alkalmatlanságok által, ám-
bátor rend szerént igen késõre, azon sze-
mek iránt való kötelefségekre emlékeztet-
tenek, hogy magoknak nyugodalmat és pi-
henést engedjenek.

2.

A' szem tzél szerént való hafzna vé-
teléről közönségesen.

A' milyen jó a' szemre nézve a' látás tehetségének bõlts hafzna vétele, éppen olyan könnyen árt annak telyes munkátlan-sága. Ellene mondhatatlan, és igen szem-betünõ bizonyosságát találjuk ezen állításunk-nak majd minden kantsalokban és rövid lá-tásuakban. A' kantsal minden tárgyat két-szeresen lát, és közönségesen a' tsupa szo-kás következésének lenni hiszik azt, hogy a' kantsal egy idő múlva a' körülötte lévő tárgyakat vizfont egyszeresen kezdi látni. Senki, még a' kantsal sem gondolja, hogy õ tsak egy szemmel néz, és azért lát egy-szeresen. Visgálja meg tsak az ember szo-rofsan a' kantsalság módját, egyátalyában úgy fogja találni, hogy a' kantsal a' beteg-ség kezdetében, a' végre hogy tisztán és

egyszeresen láthatsan, a' félen álló szemét mindenkor bé hunnya; így kevés idő múlva éppen számba sem vézsi beteg szemét, és az, végre a' sokáig tartó munkátlanság által látásbéli tehetségét oly nagy mértékben el felejtü, hogy vaknak lehet azt tartani.

A' hirtelen való és történetes észre vétele az ilyen szem álomnak (ezen betegségnek egy jobb nevet nem adhatok, a' mint az orvoslás módjából meg fog tétteni) némelyeket ki mondhatatlan tünődések között hozott hozzám tanács és segedelem keresés véget, és ez mindenkor csak abban állott, hogy napjában egy pár órákig az egészséges szemet bé köttettem, és ily módon kényszeritettem a' beteget a' haszonvehetetlenné lett szemmel való nézésre. Azon időtől fogva, hogy a' beteg szemnek látásbéli ereje lassan lassan fel kezd ébredni, a' jó szem naponként több több ideig marad bé kötve, és ez az együgyü (simplex) orvoslás módja, mind addig folytattatik, míg a' kantsalság el múlik. Gyakran vól: már

szereksém a' gyermekek és ifjak kantsal-
ságát is ilyen módon egyfzersmind meg
gyógyítani, ha az tsupán valami rofsz
szoktatásból, vagy a' szem ez vagy amaz
inashusának mértékletlen erejéből száрма-
zott.

Egyátalyában, és tsak nem közönsé-
gesen úgy tapaszta az ember, hogy az
egygyik szem, még pedig töbnyire a' jobb,
élesebb és jobban lát, 's több erőttetést
álhat ki, mint a' másik; különösen szem-
betűnő pedig ez a' külömség minden rövid
látásuakban. Valóban sokakat esmérek,
a' kik egygyik szemekkel a' középzerű
nyomtatást leg felyebb 7 — 8 hüvelyknyi,
a' másikkal pedig ugyan annyi láb távol-
ságra olvashattyák, és a' kik ez okból mi-
dön meszfze akarnak nézni, rövid látású,
midön valamely közel lévő tárgyat tisztán
meg különböztetni kívánnak, meszfze látó
szemeket hunnyák bé. Visgáljuk meg
tsak a' rövid látásuakat közönségesen, úgy
fogjuk találni, hogy akármely rövid látá-
sú ember is, midön pápa - szem nélkül ol-

vas, a' könyvet vagy az irást tsak az egygyik szeme felé tartya, és hogy azok l özül sokan egygyes nagyító üveggel élnek, l övetkezéséppen, a' másikat egészfzen bé hunnyák, mig végre oly tehetetlen léfzen a' nézésre, mint a' milyeneknek a' kantsalokban találjuk. Ez az oka, hogy a' rövid látásuak gyakorta tsak idős korokban léfznek kantsalokká, mert a' számba nem vett szem nem engedelmeskedik többé a' néző mozgásainak, és meredten egy pontra néz. Söt gyakran tapasztaltam azokban is, a' kik kettős nagyító üveggel élnek, hogy azt hiszik, hogy mind a' két szemekkel néznek, holott az egygyikkel a' mit magok nem tudnak, tsak nem vakok. Ez onnan vagyon, hogy mind a' két nagyító üvegnek ugyan azon egyesítő pontja vagyon, ámbátor majd minden embereken, különösen pedig a' rövid látásuakban, a' két szem látpontjai egymástól igen különböznek, és ez okból igen különböző pápa szemekre vagyon szükség; minthogy már az egygyik szem, melyhez a' pápa-szem nem jó, látásbéli tehetségének hafzna vé-

telében is meg akadályoztatik, lassan lassan és el múlhatatlanúl mindenkor ama szem álom következik belőlle, mellyet az ilyen betegekben is a' fenn meg irt mód szerént szerentsésen meg gyógyítottam, de azzal a' különbséggel, hogy telyes meg gyógyulások után, a' szemek egygyesítő pontjának különbségéhez képest alkalmaztatott kettős pápa szemmel vettem elejét a' betegség vizzonti előkerülésének.

Ezen praktikai észrevételekből láthatni, mely nagyon szükséges és hasznos legyen a' szemnek, a' tziel szerént való munkáság; a' leg első és leg fontosabb régula pedig, melyre a' szem haszna vételében szorgalmatosan vigyázni kell, abban áll:

I. Hogy az ember, látásbéli erejében, ha az annál élesebb is, és akármely tartósnak látsék is, soha felette sokat ne bizzék.

De fájdalommal tapasztaljuk, hogy ke-

vesen gondolkoznak mig ideje vólna a' szem erejével való okos gazdálkodásról; — a' nagy tehetségű ifjak vagy házi környül-állásoktól, vagy a' nagyra vágyástól ösztönöztetvén, olyan foglalatofságokat keresnek, mellyek gyakorta szemek erejét ki meritik, és ritkán gondolnak a' jó indulatból származott tanáttsal addig, mig-nem szemek gyengesége annyira nevededik, hogy szinte a' vakságban határozodik. Ugy vagyon, sok nagy reménységű ifjú embereket emlithetnék, kik tsupán a' fenn említett régulának számban nem vétele által, magokat a' világra nézve oly haszonvehetlenné tették, hogy tsak azon foglalatofságok körül lehet nékiek hasznokat venni, mellyeket egy középfzerű jó szemű ember is véghez vihet.

Kétség kivül azt fogja némely kérdeni, mellyek tehát azok a' bizonyos jelek, mellyekből meg tudhatni, ha valyon valóban vizzfza élünk é szemünk erejével? ha valyon ideje é a' szemnek nyugodalmat engedni? mert tudni való dolog az, hogy

egygyik embernek szemei ilyen, a' más-
 sikknak amollyan tulajdonságokkal birnak,
 és hogy a' szem ereje 's tartofsága igen sok-
 szor az egész test önnön tulajdonságaitól
 függ, következésképpen semmit sem lehet
 bizonyoson, sem a' foglalatofság nemére,
 sem annak tartofságára nezve ollyant meg-
 határozni, a' mi közönségesen minden
 szemre iljék; az egygyik ember egész na-
 pokig foglalatostkodik, tsupán a' nagyító
 üvegek segedelmével látható tárgyak vis-
 gálásában, még sem véfzen észre leg kis-
 sebb változást is látásbéli tehetségében, 's
 azomban a' másik, ha tsak egy órát töltött
 is az ollyan apró tárgyak nézésében, már
 szeme fájdalmáról panaszolkodik.

Azon jelek, mellyek tudtunkra adják,
 hogy ideje a' szemünk erejével való gazdál-
 kodásról gondolkozni, következendők:

1. A' szem egygyesítő pontja (focus) vagy
 az úgy nevezett lát pont (punctum di-
 stinctae visionis) lafsan lafsan közelit a'
 szemhez, az az a' kitsiny tárgyakat kö-

zelebb kell a' szemhez tartani, mint sem szokott vólt az ember, hogy azokat elég tisztán meg különböztethesse.

Ezen meg változása az egygyesítő pontnak, gyakorta oly hirtelen és szembe-tünőleg esik, hogy egy igen nagy, tsak kevés napokig tartott meg erőltetése után is a' szemnek, főképpen ha álmatlansággal vólt egybe kötve, a' kitsiny tárgyakat, már egy néhány hüvelykel közelebb kell tartani.

2. Néha, főképpen pedig a' tartós, és nagy szem erőltetést kíváno munka alatt, valami kedvetlen feszülést érez az ember az egész szem környékében, de a' mely tsak hamar ismét el múlik, ha tsak egy fertály oráig meg nyugtattya szemcit, és bé hunnya azokat.
3. Ha a' munka sokáig tartó, ha az nem tsak nagy látásbéli hanem lélekbéli erőbe is ker l, akkor az említett feszülésen kívül a' szem héjjak érezhetőleg melegék,

szembetűnőleg nehéz azokat eléggé fel emelni, és a' szemet forgatni.

4. Néha a' munka alatt, vagy azon kívül is, midőn az ember egy távól lévő tárgyat akar vizsgálni, akaratunk ellen könyveznek szemeink, vagy leg alább nedvesebbek, mint sem szoktanak lenni.
5. A' munka alatt vagy mindjárt azután, középferő, de szédítő fő fájdalom támad, a' mely főképpen a' szemöldökök környékén olyan érzést gerjeszt, mintha valami tereh nyomná.
6. Az igen szőke, ifjú, véres emberek szemhéjjainak széle verecs, és valamivel vastagabb lesz, mint a' tökéletes egészséges állapotban, a' vér edények a' szemfejériben észre vehetőleg ki feszülnek és látzhatokká lesznek.
7. Végre, gyakorta hirtelen egy vékony köd támad a' szem előtt, a' tárgyak egybe zavarodva láttzanak egy - néhány

szempillantatig, és az ember kéntelen szemeit bé húnyni, mivel különbben el szédül. Mihelyt pedig vizont fel nyitja szemeit, ha szintén mindjárt a' más perztentésben esnék is az meg, ismét tífztán lát minden tárgyakat.

Ezek a' rendkivül kedvetlen jelenségek, a' szemek meg nem kéméllése után, az ifju, szöke, véres emberekben sokkal előbb ki nyilatkoztattyák magokat, mint másokban.

A' ki ezen meg intő jeleket számba nem vészti, és ezek ellent nem álván, legnemesebb érző eszközünek egéfségét gondolatlanúl ostromolja, azt rövid időn más két soha sokáig ki nem maradó jelenségek fogják szeme iránt tanödsbe hozni.

1. Úgy tettik t. i. mintha minden tárgyakat egy egy kis szivárvány venne körül.
2. A' tárgyak, gyakorta és hirtelen, valami különösön únalmas rogyogvánnyal bé

fedve, sebessen felyülről alá, vagy alólról fel felé mozogni, és egymásba folyni látnak.

A' szem ezen állapotját még éppen nem lehet betegségnek nevezni, a' még csak az a' közép állapot az egészség és betegség között, melyet betegségre való hajlandóságnak (opportunitas) nevezünk, és a' mely csak egy bizonyos kedvetlen érzést jelenti a' betegségre hajlandó érző szférának. Ha az ember ezen idő pontban jól magára nem vigyáz, a' szem ezen roszfűl léte és gyengesége holtig meg marad. Mindazonáltal az emberek nagyobb része ezen esetben igen könnyen hibába esik, és gyakorta mindenféle izgató és úgy nevezett erősítő szerek által a' betegségre való hajlandóságot valóságos betegséggé változtatták által, a' midőn azon szerekkel, vagy gondolatlanúl, önnön magok el látása szérént élnek, vagy tudatlan, vagy még koborló szem-orvosoktól is tanácsot kérnek, a' kik kéfzek egy néhány arany nyereség reménysége alatt, azon szemeket,

mellyek többnyire tsupán a' nyugodalom által helyre állának, mindenféle titokban tartott (arcanum) orvolságokkal ostromolni.

A' most a' kérdés, hogy lehet a' meg erőltetett szemet leg bizonyosabban, és a' tzielhoz leg inkább mérsékelt módon tökéletesen meg nyugtatni? hogy lehet leg bizonyosabban a' betegség ki ütését megelőzni.

A' leg bizonyosabb út e' végre, melyre engemet a' hofzszas tapasztalás tanított, a' következő:

1. A' mennyiben tsak lehetséges kémélleni kell a' szemet, leg alább egy darab ideíg. De nem kell a' kéméllés alatt, hirtelen való és egész munkátlanságát érteni a' szemnek, mert az, a' mint kevéssel ez előtt meg bizonyítottam, éppen olyan nagyon árthat, mint a' további erőltetés.

2. Ha tsakugyan hivatala vagy házi környülállásai miatt, minden tartós foglalatofságról le nem mondhat, változtassa leg alább gyakran, ha lehet, a' foglalatofság tárgyát.
3. Hunnya bé szemeit gyakran a' munka közben, és fordúljon egygyet kettőt a' szobában, vagy a' mi még sokkal jobb a' szabad levegőben. Ha ez tsak egy néhány pertzenlésekig eshetik is meg, mindazonáltal mindenkor szembetünő hafznát fogja annak tapasztalni.
4. Gyenge lábvizek által, mellyekben sok konyha só vagyon fel olvadva, vagy a' mellyekbe etzet vagyon töltve, igyekezzék az ember a' vért le vonni. (derivate.)
5. A' mérsékelt testi mozgás az erdőkben vagy a' réteken, a' hol a' szem, a' természet leg kedvesebb munkáinak szüntelen való változásában gyönyörködik,

oly derék eszköz a' meg erőltetett szemek meg frísitésére, hogy az, még a' leg közönségesebb ember előtt sem esméretlen.

6. Különösen szükséges pedig, hogy a' ki egyszer arról meg győződött, hogy szemibe sokkal többet bizik mint kellene, reggel mindjárt a' fel serkenés után, ebéd után és estve a' gyertya világnál, minden olyan munkától, mely nézést kíván, szorgalmason ollyá magát.
7. Mofsa és fetskéndezze meg szemeit hideg vízzel egy néhány izben napjában. Akármely együgyü is ez a' szer, mindazonáltal az ilyen esetekben mindenkor hafznos. Már felyebb említettem, hogy az úgy nevezett szemphárban való feresztése a' szemnek, rendkívül ártalmas, azért újjolag is azt mondom, hogy tsak réá kell fetskéndezni a' szemre, mert tsak ezen az utan érheti el az ember tsélját, minthogy a' viz, mind a' szünto-

len egy mértékben maradó hideg, mind pedig azon kitsiny megrázkodtatás által, mellyet a' fetskéndezés okoz, igen jól tévő és tzél szerént való változást okoz a' szenvedő szembe.

E' végre sok elztendőktől fogva élek egy fetskéndezve feresztő éppen ezen tzél. ra készült eszközzel, melynek mind itt, mind pedig külföldön az én javallásom szerént használva szerentsés következéseit tapasztalják a' szem szerfelett való meg erőltetése után, és a' mellyet olvasóimmal a' könyv végén lévő réz táblán egélszen is, ketté szelt formájában is képzeltek, hogy ezt a' jóltévő eszközt magok meg készíthessék.

Ezt a' fetskéndezve feresztő eszközt lehet pléhből vagy rézből tsinálni, tsak hogy a' viztartó F. öntetség sejér ónból. Belé megyen mintegy 5 — 6 font viz. A' H. betűvel jegyzett tső négy részekből áll, melyek egymással sárga réz srofokkal D. vagynak egybe foglalva; nehogy pedig a'

viz ezen srofik között ki folyhalsón, nedves bőr karikák tétetnek közibe. A' tsö minden részeit könnyebségnek okáért a' víz-tartóba bé lehet tenni, mikor az eszköznök hafznát nem akarja az ember venni.

A' jégtartó G. meg töltetik egybe tört jéggel, melynek hidegsége a' hozzá adandó konyha só vagy Isalamia által lassan lassan neveltetik. A' szökő viz erejét kisebiti vagy neveli az ember az E. kóltsal. Az A. abrnts éppen belé illik a' B. kapotsba, és az eszközt a' fedővel C. egyben foglalva tartya, midön fel függefztetik. Az egész eszköz hofzfa öt láb a' Bétsi mérték fzerént; olyan magofsan akalztya fel az ember, hogy a' feredő ne kéntelenittefsék fejét erőfsen elő hajtani, minthogy az által a' vér a' főbe meg rekedne.

A' viz hidegségét lafsan lafsan kell nevelni; előfzör a' fejét gyenge hideg vízbe mártott ruhával fedi bé az ember, de tsak egy néhány pertzentésekg hadja rajta, mivel hamar bé vefzi a' test melegét. Gyak-

ran meg kell újjítani ezt a' vizes ruhát, azomban pedig vigyázni kell, hogy a' test ezen idő pontban érezhetőleg meg nevedkedett gőzölgésben ne légyen, melyre nézve rendkívül vigyázatlan dolog volna, mindjárt a' fel ébredés után hasonló dologhoz fogni. Nehány napok múlva fejét és szemét valamivel hidegebb vízzel kezdi az ember mosni. A' 8^{dik} vagy 10^{dik} napon végre hozzá fog a' fetskéendező feredőhez, és a' mint kiki tudja, mind a' viz hidegségét, mind azon erőt, mellyel a' viz fetskéendeztetik, lafsan lafsan neveli.

A' ki az itt elő adott régulákat szorosán követi, gyönyörűséggel fogja tapasztalni, hogy előbbeni foglalatofságaihoz, meg nyugodva térhet ismét vízszra, de a' ki oly vigyázatlan, hogy tulajdon szeme ellen másodszor is hibázik, ne reméllye többé, hogy szemei ismét oly erősek és tartosok lesznek, mint a' millyenek az erőltetéssel járó munkákra meg kívántatnak.

A' második és éppen olyan fontos fő
régula a' szemek haszna vételére nézve,
közönségesen ez:

II. Akár mely tsekély munka mel-
lett is, a' mennyire tsak lehet,
egyenlőleg ofzolják a' világofság.

Ollyan ki nyitott ablak mellett dolgoz-
ni, melly ollyan kőfallyal vagyon által el-
lenben, a' hová a' nap süt, annyit téfzen,
mint a' szemet vakmerőképpen el rontani.
Sok betegeket gyógyítottam már, kiknek
szemeik, tsupán tsak ebből az okból felet-
tőbb veszedelmesen neki tüzesedtenek vólt,
és némellyik ezen betegek közzül, ámbá-
tor a' tüzeséget meg gyógyítottam, szemé-
nek gyengesége miatt, minden nehezebb
foglalatoságokra egész életében alkalmat-
lannak maradott.

Igen fontos régula azért, hogy akár-
mely munkánál is, a' vízfsza verődött vagy

egygyesült világofságot kerülje az ember, és ez okból mind azok a' métslámpások, mellyeknek kalapjuk vagyon, mint p. o. a' Segnertől, Argandtól talált s. a'. t. telyességel haszonvehetetlenek, mert tsak egy tárgyat világosítanak egygyesültebb sűgárokkal, a' többiek pedig tökéletes homályban vagynak. Ha már szerentsétlenségünkre, azon tárgy, mellyen dolgozunk éppen fejez vagy fénylő, az egygyesült és vízfsza verődött sűgárok oly erősen illetik a' szemet, hogy a' leg erősebb is, valóságos kár nélkül azokat sokáig ki nem állhatja. Önnön magamon tapasztaltam azt, midön ez előtt néhány esztendőkkel a' téli estvéket igen szükséges anatomiai rajzolatok készítésére akartam fordítani.

Ebből a' régulából természetesen foly a'

III^{dik.} Az egyenlöleg el ofzlott világofságnak semmi munka mellett sem kell igen gyengének lenni.

A' világosság, soha felette nagy a' munka mellett nem lehet, ellenben hogy igen kicsiny a' világosság kelletinél többször meg esik, mert az emberek nagyobb része kéméli a' gyertyát, nem gondolván meg, hogy azt a' tsekély fagygyú vagy viafzbéli nyerefséget, az idő vesztés, és azon véghetetlen szenvedések, mellyek a' szem gyengeségéből következnek, ezerszer fellyül haladják. Már ekkor késő az ilyen oktalannak takarékságot bánni. Tegyen azért az ember mindenkor leg alább 2, és ha a' munka fontossága kívánnya, 3 — 4 vagy 6 gyertyát is egy sorban maga eleibe, de vigyázzon szorgalmasan arra, hogy a' gyertyák mind egyarányú magofsak legyenek, hogy a' láng a' szemmel soha víz-erányban ne légyen, hanem érjen mindenkor felyebb a' szemnél. Ha a' gyertyák lafsan lafsan alá égnek, könyvekkel vagy akármi egyéb módon fel kell azokat pótolni, merem mondani, hogy így, a' kik különben estve alig dolgozhattanak egy órát szemeik fájdalmas érzése nélkül, ezen

tanátsomat követvén, sok órákig dolgozhatnak minden alkalmatlanság nélkül. Egy-átalyában javaslom olvasóimnak, hogy a' tsekély munkák mellett is, ha azokat mesterséges világofságnál kell végben vinniek, gyújtsanak leg alább két gyertyát; mert az a' hafzon, mellyet abból szemeikre nézve vésznek, valósággal nagyobb sok gyertyák árránál. Helyes a' fagygyú gyertyák ellen való közönséges panasz, mert azoknak lángjok lobog, minthogy a' bél vastagsága a' fagygyuéval nintsen illendő mértékben; azoknak lángjok igen gyakran és szembetünőleg változik, minthogy most felette nagy, majd felette kitsiny világgal ég, és szüntelen venni kell a' hamvát; és végre lángjok pertzeg, minthogy a' fagygyú nem egészfzen tiszta, és sok meg éghetetlen részek vagynak benne, el halgatom a' fagygyú gyertyák' azon hijjánofságait, mellyeknek a' szemre egyenes bé folyásak nintsen, de a' mellyeket a' jó viafz gyertyában soha sem tapasztal az ember. Vajha senki is, a' ki estve dolgozni kénte-

len, e' részben is szeme egészségének egy néhány garasokat fel áldozni nem sajnálna.

Némelyek ugyan azt hitték, hogy az Argand által feltaláltatott métslámpás által a' fagygyú gyertyák minden ártalmain segíthetni; és a' ki nem szokta a' maga körül lévő dolgokat minden oldalról meg vizsgálni, könnyen mehet arra a' gondolatra, hogy az ilyen világositást az éjjeli munkák mellett a' leg jobbnak tartsa, mert tsendesen és egyenlő lángal ég; és a' világofságot 12 viafz gyertya világáig, következésképpen igen nagy grádusig lehet nevelni, vagy kifsebbíteni, a' fzerént a' mint a' munka kívánnya, és a' mi leg fontosabb, az Argand jó métsfese által meg világositott tárgyak, oly keveset változnak szinekbén, hogy annak világánál tarka szinekkel is festhet az ember, mely akármely más mesterséges világofság mellett telyefséggel lehetetlen — de mindezek a' valóban nem tagadható hasznai az Argand métsfésének azonnal el tűnnek, ha meg gondolja az em-

ber, hogy ez a' méts a' világofságot füzntelen egygyesiti, és vizfza veri, és hogy következésképpen attól soha sem lehet várni, hogy a' világofságot egyenlőleg ofzfza el, holott az, minden munkára el múlhatatlanúl fzükséges.

Az Argand métsesének némely kedvellői ezen a' hijjánofságon is igyekeztenek segilleni, a' fejer fzinre mázolt kalap helyett tsupán zöld tafotából valót tévén; de az által tsak annyit vizfen az ember végben, hogy a' világofság nem egygyesül úgy a' munkába lévö tárgyon, 's következésképpen arról nem verödik oly hathatósan vizfza a' szemre; még is mindég meg marad az a' hibája, hogy a' világofság felette egygyesül általa, és nem ofzlik egy formán, mely a' szemre nézve felettebb jó vólna.

El hizem némelyek azt az ellenvetést fogják tenni, hogy az Argand métsesének valóságos hafznát veheti az ember az éjjeli munkák mellett, ha a' méts kalapját teyefséggel félre téfzi, mert az által mind

azon híjánofságokat el kerüli, mellyeket a' gyertyákban kifsebb vagy nagyobb mértékben, de mindenkor tapaszthatni, t. i. erőfs, tsendes, és egyformán tartó lángra tészzen az ember szert, és a' világofság is eképpen meg lehető egyenlőleg vagy on el ofzolva; de ezeket kérem, hogy a' leg főbb tulajdonságát egy jó mesterséges világosságnak ne felejtsék el, mely t. i. abban áll, hogy a' szoba levegője az által ne tétessék tisztátalanná, mellyet egy olajos métsesnél sem lehet el kerülni, ha az az asztalon áll, 's következésképpen nintsen olyan szerfzama, mely az olaj gőzt ki fogja.

Mindazonáltal az Argand métsesének hafzon vehetőségét és érdemét telyefséggel nem tagadom, sőt ide hátrább ezen munkában két alkalmatofsággal fogom meg bizonyítani, hogy az Argand métsesével való világosítás, bizonyos esetekben minden más világosítás módjánál előbb betsülhető, tsak azt ohajtom, hogy a' dolgozó asztalokról telyefséggel maradjon el.

IV^{dik} Régula.

A' kik kéntelenek eszekkel 's szemekkel tartóson dolgozni, ha szintén a' leg jobb szemekkel áldotta is meg őket a' természet, tseréljék fel gyakran, ha tsak a' munka természetete engedi, az állást az ülés-sel, hogy így a' nedvességek meg rekedésének ellene álhafsanak.

Vajha egy is olvasóim közül ezt az egézfzzen a' tapasztaláson épült tanátsot meg nem vetné; vajha, főképpen a' fő tífzt-viselők, a' szobájokba zárkozó tudósok ezt a' tanátsot szorosán követnék — meg vagyok az iránt gyözödve, hogy a' szem gyengeség rövid időn állapotjak ritkább nyavalyái közzé számláltatnék, holott az most leg gyakrabb következése szorgalmatofságoknak. Azon nagy hasznokról, melyeket az ember egy ilyen maga viselet ál-

tal az egész test egészségére nézve megnyerne, nem is akarok most emlékezni, minthogy az nagyon elvinne ezen munkám tzeljától, és minthogy ezen pontról már elég hathatósan irtanak és beszéllettenek a' nagy praktikus orvosok.

Egy olyan pulpitus által, melyet akár mely afzatra rá lehet tenni, és szabad tettés szerént felyebb emelni, vagy alább erefzteni lehet, könnyen egészfszen el éri az ember a' fenn említett tzelt; és az a' tizftviselő, a' kinek egy ilyen pulpitusra vagon izüksége, tulajdon pénzéből is tsináltathat, a' nélkül hogy a' Status szorofs takarékoságának terhére lenne, ha ugyan tsak tsupa lágy fából készültel meg elégfszik, a' mely mindazonáltal a' tzelnek tökéletesen meg felel, és tsak 3 forintokba kerül, mint az, melyet az ide ragasztott réztábla a' III. és IV. számú kép alatt képzeltet, mellyel már sok efsztendőktől fogva nagy haszonnal élek, és a' mellyen nem tsak írhatok, hanem kényemre rajzólhatok is.

V^{dik} Régula.

Szükség, hogy a' kinek az anya természet, barna, vagy még úgy nevezett fekete szemet adott, sokkal gondosabban vigyázzon szemé világára, mint a' kinek kék szemei vagynak.

A' kinek nagyon kedve szorosan, sok esztendőig, és nagy számú emberekben vizálni a' szemek különböző mértékű hasonvehetőségét, végtére éppen olyan ellene mondhatatlannak fogja találni a' tsak most említett igazságot, mint a' milyenek én találtam; egy gondos egyben vetés és hasonlítás után, éppen úgy erősítheti mint én erősitem, hogy a' világos kék, (tsoka szem) vagy tsupán kék szemek, ugyan azon környülállások között, sokkal nagyobb meg erőltetést álhathatnak ki, mint a' barna vagy fekete szemek, sőt azt is, hogy a' szem tartófsága és élefsé-

ge, a' leg szorosabb egyarányúságban (proportio) vagyon a' szemek különböző színével, úgy annyira, hogy a' szem egyáltalában annyival haszonvehetőbb mennyivel halaványabb színű annak szivárványa, (iris oculi) ellenben pedig mentől sötétebb színű annyival gyengébb, következésképpen a' sötét kék szem sokkal kevesebb munkát álhat ki mint a' világos kék, és a' barna szemet sokkal kevésbé lehet erőltetni a' sötét kéknél s. a' t.

Közönségesen meg jegyzett dolog az is, melynek igazságáról könnyen meggyőződhetik kiki, hogy először, 100 fekete szemű emberek között, alig talál az ember egygyet, a' ki szeme erejével tökéletesen meg vólna elégedve; másodsor, hogy a' sötét színű szemek, igen gyakran és könnyen alája vettetnek az úgy nevezett szembetegségeknek, farkas hályognak, mellyektől a' világos színű szemek a' tökéletesen egyenlő környűlállások mellett is igen gyakran szabadok. Minthogy pedig egy régula is nintsen ki fogás nélkül, talál

néha az ember kék szemeket, mellyek a' születés napjától fogva gyengék, és megforditva is — de az ilyen példák igen ritkák, és az én állatásomat leg kifsebbet sem változtatták.

Az árnyéktartóval, szempaisfal való élés még a' játék közben is, főképpen pedig a' munka közben oly közönségesen meg rögzött szokás, hogy igen szükségesnek tartom szorosán meg határozni, mikor vagyon valóban az olyan paisokra, szükség, következésképpen azt téfzem

VI^{dik} Regulának, hogy

Tsak azoknak vagyon a' szem pais-
ra szükségek, kiknek erőssen ki-
ülő szemeik vagynak, és szem-
szörök 's szemöldökök gyenge;

mert ezek szem pais nélkül, minthogy töl-
lök a' természet a' szükséges óltalmat meg-
tagadta, nem sokáig álhatták ki a' vilá-

gofságot a' nagy erővel járó munka mellett, a' nélkül hogy szemeknek valóságos ártalmára ne lennének. De a' pergamentből készült, fényes firnátztzal bé vont zöld szem paisok, a' mint mindenütt árulják, valósággal olyan tzel ellen valók, hogy mindent a' kinek házában ilyen szem rontó vagyon, szivesen kérek, hogy mentől hamarább lehet: egy zöld tafotából készültel tserélye fel; mert tsak ilyen óltalmazhattya valóban a' szemet a' meg határozott esetekben, minthogy nem vet igen tömött árnyéket a' szemre, hanem a' világofságot tsak annyiban gyengiti, hogy az, a' munkában lévő tárgyról visszfa verödö sűgárokkal ellenkezö mértékben ne légyen.

Ezen el múlhatatatlanúl meg kívántató tulajdonságán kivül, szűgség hogy a' szem pais a' lehetőségig könnyü légyen; mert a' nehéz szem paisok könnyen fő fájást okoznak, és ebben a' tekintetben is árthatnak a' szemnek. Leg jobbak azért a' vékony drotra vont tafotából készült szem-paisok.

A' leg jobb árnyéktartókról ezen munka 2^{dik} Szakaszában bőven fogok szólni.

.. Az utolsó régula, mellyet mint egy-
gyet a' leg fontosabbak között a' szem-
használatására nézve, olvasóimnak erő-
sen szivekre kötök, mivel azzal főképpen
az ifjak oly keveset gondolnak, hogy
még virtusnak tartják által hágni, eb-
ben áll:

VII. Nem kell egy tárgyat is, akár
mitsoda nemű legyen az, szürkü-
letben vagy hóld világnál szoros-
san és sokáig vizsgálni.

Ollyan világosságnál olvasni
vagy írni pedig, a' leg meg bo-
tsáthatatlanobb bolondság, mely-
nek büntetése soha sem halad so-
kára.

Igen sokszor panaszolnak nékem az

emberek, hogy szemek naponként mind inkább inkább gyengül, mellyet abból véfsznek észre, hogy ez előtt szürkületbe igen jól olvashattanak és irhattanak, de már többé a' lehetetlen. Sokan alig akarták hinni, hogy egy olyan tselekedet, ha nem mindenkor esik, a' szemnek árthatson, és hogy a' szürkületbéli nem olvashatás nem következése a' szem gyengülésének, hanem a' szem gyengesége következése azon esztelen próbáknak; de szerentsétlenségekre, sok ilyen hihetetlenek lakoltanak meg azért, hogy szives javallásaimat számba nem vették, hanem szemek élefségén való tsekély tsudálkozás kedvéért, azoknak egészségét fel áldozták.

A' hóldba való nézés is éjjel, ha sokáig és gyakran esik, nagy ártalmára lehet a' szemnek. Sok példáink vagynak, hogy a' tsillag visgálok, kik a' hóldat éjjel meszfzelató üvegekkel meg mozdulás nélkül, sokáig, és szines üveg nélkül visgálták, szemek világától örökre meg fosztattak — tegyen bár az ember magán próbát, és

vizsgálja a' hóldat, főképpen mikor meg tölt,
 néhány pertzentésekig pufzta szemekkel,
 és azonnal egy únalmas feszülést, egy ki
 magyarázhatatlan kedvetlen érzést fog sze-
 meiben érezni. El hiszem azt fogja itt va-
 laki kérdeni, miért lehet a' hóldat nappal,
 egész orákig leg kifsebb nehézség nélkül
 nézni? Azt tartom, annak okát könnyű ál-
 tal látni; nappal a' hóld világa nintsen
 egygyesülve, mert a' körülötte lévő testek
 is világolnak, sőt maga a' levegő is kék
 világot vet vízfzsa, következésképpen a'
 világofság egyenlőleg vagyon el ofztva.
 Tudni való dolog az, hogy a' szemfény
 egybe huzódik vagy ki tágúl, ahozképest,
 a' mint a' világofság erőls vagy gyenge.
 Nappal tsak az első esik meg, az által min-
 den szerfelett való világofságnak úttya el
 záratik, és a' szem fenekét egyenlőleg ofz-
 lott világofság fedi bé. Ellenben éjtzaká-
 nak idején mind ezek másképpen vagynak,
 mert a' különböző mértékben világositott,
 a' világofságra és árnyékra nézve egymás-
 tol felette különböző, mindazonáltal tsak
 nem egymás mellett lévő tárgyak, igen kü-

lőmböző módon illetik a' szemet, és azért minden kétségen kívül a' szem alkotásában is ellenkező változásokat kell, vagy mindjárt azon szempillantatban, vagy lassan lassan okozniok. Hogy ennek, főképpen ha gyakran meg esik, több vagy kevesebb ideig tartó romlást kell a' szemben okozni, nem szükség bővebben meg mutatni, figyelmezzünk csak a' hasonló okok által, az állati test egyéb részeiben származott jelenségekre, mint p. o. a' melegre, a' hidegre. Onnan meg lehet azt is magyarázni, miért sokkal könnyebb a' hód éjjeli vizsgálása, ha a' nézés tárgya felől való üveg meg legyen világosítva; mert már ekkor a' hód nem láttzik többé fekete, hanem fehéres égen lenni, a' sctétség és világosság között való különbség nem olyan nagy, és a' hód világ inkább el legyen oszolva. Abból nyilván láttják olvasóim, miért hogy mind azok az árnyéktartók, mellyek a' szobában lévő tárgyakat, azon asztalan kívül, mellyen dolgozunk, meg homályosittják, a' szemnek oly erősen ártalmasok.

3.

A' szem okos hafzna vétele módjáról, a' különböző korokra nézve.

Számtalan példákat hozhatnék elő, hogy a' szülék és dajkák, mindjárt az első napokban a' születés után, meg vetik fundamentomát gyermekek szeme gyógyíthatatlan gyengeségének; igaz ugyan, hogy többnyire tudatlanságból hibáznak, mert a' mi fzeink nem csak hogy meg szokták a' világofságot, hanem egyfzersmind igen szembetünőleg érezzük annak hafznos vóltát: de ugyan hogy is lehetne kivánni az afzfonnyoktól, a' kik ritkán akarnak vagy tudnak a' körülöttek lévő külömb külömbféle jelenségek okairól gondolkozni, hogy út mutatás nélkül meg forduljon az ezekben, hogy a' szegény kitsiny teremtményre nézve minden világofság telyefséggel újj izgató, és hogy minden szokatlan hathatós

izgató, szükségesképpen nagy követke-
 sekert okozzon? Az atya, a' nagy anya, a'
 néne, mindnyájan ohajtyák látni a' kedves
 újj szülöttet, és ingyen sem jutván leg kis-
 sebb rosz is ezekbe, az ablakhoz, vagy
 egy világos szobába vizik. A' kised sziv-
 rehatólag sikólt, de nem tudja meg mon-
 dani, hol fáj néki, ekkor mindent el kö-
 vetnek, hogy fájdalmát enyhithessék, azom-
 ban egygyik sem gondolkodik a' fájdalom
 valóságos okáról, t. i. a' világofság által lett
 vigyázatlan izgatásról. Ha szerentsétlen-
 ségre a' gyermekágyasnak háza népe nagy
 számból áll, a' szegény kis féreg sok iz-
 ben kénytelenítettik napjában ezt a' kint ki
 állani; mert főképpen az afzszonyok na-
 gyon szeretik vizgálni, hogy ugyan kihez
 üt az újj szülött, a' kinek segedelem iránt
 való kiáltását, mind addig meg nem hal-
 gatják, mignem végre szemehéjjai nagyon
 meg dagadnak, meg tüzesednek, és a' mig
 a' nagy bövséggel folyó sárga matériát,
 mely a' szemet egészszzen bé fedí, nem lát-
 ják. Akkor ofztán nintsen vége hozfsza a'
 tsudálkozásnak, bámulásnak, hogy eshes-

sék az, hogy a' telyefséggel egészes szüléktől származott gyermeknek nedvefségei oly hamar meg tsipösödtenek. A' mindentudó bába, ezt a' tsipösfséget annak rendi szerént tisztítókkal kezdi ostromolni, 's végre, ha ugyan szerentsésen lett vége a' dolognak, az az ha még ideje koránt valamely okos orvostól tanátsot kérdettenek, még is tsak nem mindenkor örökre gyengének marad a' szem; a' terhes esetekben pedig, töbnyire a' látás nagyobb részént, vagy egészfszen is, és azzal egygyütt gyakorla maga a' szem is oda lészén:

A' leg ostobább balvélekedések közzé tartozik az is, hogy azon szobát, melyben a' gyermekágyas aszfszony fekszik, nagyon meg homályosittyák, azt tartván, hogy a' világofság az anya szemeinek ártalmára lehetne, főképpen ha a' szülés közben nagy erőltetésekét állott ki; az új szülöttét pedig néha már élete első napjaiban, a' nagyon világos gyermekek szobájába idézik. Ki nézhet ilyen esztelenséget bozfszonko-

dás nélkül? és még is minden rangú emberek között fel találja azt.

Közönségesen véve azután is még mind keveset ügyelnek arra, hogy mi árthat a' tsetsemő szemeinek; igen sokszor meg esik p, o. hogy a' gyermek ágya felett valamely fényes tárgy, tükör, óra, vagy ahhoz hasonló vagyon fel függesztve, mellyet az álmából fel serkenő kisdéd töbnyire sokáig és mozdulás nélkül néz. Ha ez napjában talám tsak kétszer vagy háromszor esik is meg, (mert az ilyen kisdéd gyermekek, ha sem nem ehek, sem valami testi fájdalomtól nem kinoztatnak, különös kedveket találják a' fényes tárgyak nézésében) ha a' tükör, vagy akármi is a' fejek felett függ, azon inas husok, mellyek a' szemet fel felé mozgattyák, vagy ha az olyan fénylő tárgy az ágy oldala felől függ, a' szem oldal inas husai oly nagy erőt nyerneek önnön magok egyben huzására, hogy a' szemek mindég ez vagy amaz oldal felé fordulva maradnak, mely betegségét a' szemnek az orvosok kantsalságnak nevezik.

Ha rövid időn ki nem találja az ember a' nyavalya okát, ha korán másképpen nem teszi az ágyat, hogy annál fogva a' gyermek éppen ellenkezõ pontra nézni kényszerítessen, a' szeme körökre meg maradnak abban az állásban, és tehetetlenek léfznek a' tárgyakot egyenesen nézni; az olyan ember egész életében kényszerrel lefz mindent fél oldalt vizsgálni, hogy azt tisztán meg különböztethesse. Abból ellene mondhatatlanul meg tettzik, mely nagy ártalmára legyen az olyan szembei hiba annak halzna vételére nézve; hogy pedig az az egész ábrázat formáját is el rúttitya, nem füzükség meg mutatnom. Ugyan azon hibás állása a' szemnek gyakorta abból származik, hogy az olyan tárgyakot, mellyeket a' kisdud gyermekek igen örömet néznek, közel tartják az orrokhöz; oly közönséges szokása ez a' dajkáknak, hogy valóban igen ritkát lehet ezen hiba alól ki venni. Ebben az esetben, azon inas husok öfzve húzó ereje, mellyek a' szemet az orr felé fordittják, néha oly nagy mértékre ne-

vekedik, hogy a' szemfény nagy része a' szem belső szegletéből ki sem láttzik.

A' mióta a' szemek orvoslását gyakorlom, sok oly esetek adták elő nékem magokat, mellyekben a' szem azon bé felé való fordulása egy a' gyermek orrán szökött kitsiny pattanás miatt lett; mihelyt t. i. az orron valami szokatlan vagyon, még a' meg lett ember is szüntelen oda néz; mit várhat ofztán az ember a' gyermektől? Különösen és gyakran meg esik ez az ótvar kezdetében, a' mely betegségben nem ritka dolog a' gyermek orrán és posfáján, először apró pattanásokat szemlélni. Az az egygyetlen egy orvofság, mely az én tapasztalásaim szerént ezen szembebeli hibát, ha szintén alkalmasint meg rögzött is meg gyógyithattya, áll egy darabb fényes kemény tafotában; mellyet úgy köt az ember a' gyermek két vakfzemére (tempora) hogy annak egy része nyúljon ki a' szem felé. Rövid időn tapasztalni fogja az ember, hogy a' gyermek igyekezni fog a'

szeme külső szegleténél lévő újj tárgyat nézni, és ez által, a' szemek, előbbeni hibás állásokat lassan lassan elvesztik. De valaminthogy a' gyermekek sokszor ki kapnak rajtunk, úgy itt is könnyen meg eshetik az; mert magam sem tudtam által látni két esetben, a' hol ezt az orvoslás módját javasoltam, és a' mellyet a' mint nekem erősítették, a' leg nagyobb pontossággal véghez vittének, hogy eshelsék, hogy a' nyavalya sok idő el telve is semmit sem akart engedni. Történetből ki találtam annak valószínű okát, t. i. azon két gyermekek, mellyek nem sokkal vóltnak nagyobbak egy egy esztendősnél, valahányszor módját ejthették, mihelyt az ember róllak szemét el vette, a' fényes tafotát szemek széléről az orrokig húzták, hogy kedvekre nézhetsék, és így a' szokatlan, únalmas oldal félt való nézéstől igen okoson megtudták magokat kémélleni. Minekutánna őket abban meg akadályoztattam, kevés idő múlva a' kantsalság tökéletesen elmúlt.

A' ki egyátalyában oly gyakran lát-
 tya, milyen kéméletlenül ostromolják a'
 szülék, nevelők, az ő gyermekeiknek, ne-
 vendékjeiknek szemeket; a' ki látta hogy
 gyakorta a' leg jobb szándék mellett, t. i.
 nagyon hasznos és tiszteletre méltó embe-
 reket akarván belöllek formálni, mikép-
 pen fosztyák meg azon szegény terem-
 ményeket még gyenge ifjúságokban az élet-
 nek mind azon gyönyörűségeitől, mellyek-
 kel az egészséges szemű ember minden nap,
 minden órában él; a' ki olyan sokszor pré-
 dikállott sükeretlenül a' leg barattságosabb
 hangon, mind ezen meg rögzött balvéleke-
 dések ellen, 's a' ki egy olyan nevelés
 tsalhatatlan ártalmait ellene mondhatatla-
 núl, és még is minden haszon nélkül oly
 sokszor meg mutatta, mint én; annak va-
 lóban nehezen kell esni, ha jó szivből szár-
 mazott, és a' tapasztaláson épült minden
 tanátsadásait közönségesen kell meg újji-
 tani, 's a' mellett kéntélen azt gondolni,
 hogy az ő szavára talám igen kevesen tér-
 nek meg. De ezen keveseknek meg térése
 is gazdag jutalom léfzen mindazon sükeret-

len igyekezeteimért, mellyeket sok esztendőök ólta a' szegény gyermekek javára fordítok.

Sokan bé vették már azt a' régulát, hogy a' gyermekeket szüntelen foglalatosságba kell tartani, ha nem akarja az ember hogy buták legyenek, vagy a' munkás-ság ösztöne benne roszfz útat végyen magának. Ezen régulához képest foglalatosságnak a' mái világban töbnyire a' gyermekek jádzó eszközeikkel a' gyermek szobába — a' szabad levegőre ritkán botsátják, nehogy az utzán kóborló gyermekektől valami olyant lássanak vagy tanuljanak, a' mit nem kellene nékiek látni, annyival inkább meg tanulni. Alig menekedhetnek ki a' száraz dajka kezeiből, az úgy nevezett Hofinester vagy Gouvernante helyibe lépik, a' kik töbnyire vagy a' szüléktől felette szorofs rendeléseket véfznek, vagy magokkal vífzik oda azt a' meg nem eméftett régulát, hogy a' gyermekeket álló nap estvig egy orát is foglalatosság nélkül nem kell hagyni; az egész Isten

adta napon egygyik tanító a' másiknak adja az ajtót, nints vége hofszja az írásnak, olvasásnak, rajzolásnak, varrásnak, klá-virozásnak, mig ezek az el kinzott terem-tések tovább ki nem álhattják, hogy sze-mekről ne panaszolnának. De mit használ a' panasz is? Ritkán hívnek egy okos szem orvost, 's ha hívnek is, ha az igaz lelki esmérete szerént beszéll, mindjárt azt a' hatalom szót (Machtspruch) vetik ellenébe: Nem lehet a' gyermekeket elég idején szoritni a' tanulásra, ha va-lamit akar az ember belöllek tsi-nálni. Semmit sem szóllok azon erköltsi all útokról, mellyekre ezen régula vezethet. Nem! tsak azon természeti következeseket emlitem, mellyek el válhatatlanok a' gyer-mekekkel való ilyen bánás módjától. Imé itt közönségesen minden orvosokat és szem orvosokat bizonyságúl hívok, ha nem vesztette é el sok gyermek szeme vi-lágát, sőt életét is tsupán ezen balvélekedés miatt.

Leg inkább érzik az ilyen nevelés su-

lyát a' szegény leánykák, mert azok számára sem tarthatnak meg kinzott szemeik tüzét szerezni való meg nyugtatásához, míg nem férjek, vagy a' telyes fel serdültség arra szabadságot ad, midőn már gyakorta igen késő. A' fiú gyermekek is meg vannak kötve, de az ő tanulások tárgya változóbb, és gyakorta a' testnek a' szabad levegőben való mozgásával egyben nagyon kötve.

Telyefséggel nem tagadom, hogy a' gyermekeket csak a' szünetlen való foglalatosság által lehet, mindazoktól a' vétkektől meg óltalmazni, mellyek sokakat ifjúságok virágjában el hordanak, vagy legalább árnyék képekké, és 23 — 24 életendős korokban meg aggott öregekké változtatnak: mert az egészséges gyermekek lelke örökké ébren nagyon, munkás, és mérsékelt foglalatosságot kíván, és minden próba, a' mely annak igen keskeny határok közzé való szoritására vagy el nyomására tétlen, haszontalan, ártalmas: a' munkásság győzhetetlen ösztöne el szaggatja lán-

tzalt, és el fajúl, vagy az egéfség és a' test virága a' munkásággal egygyütt a' sirba megyen. Mindég foglalatofságban kell azért a' gyermekeknek lenni, de azon foglalatofságoknak telyefséggel az ő test és lélekbéli erejekhez képest kell mérsékelteknek lenni; a' munka választásában egy jól-tévő, a' lelket és testet meg vidámitó változtatásnak kell uralkodni, külömben üveg-házbeli gyümöltseket termelzt az ember azon nyomorúlt teremtésekből, mellyek örökké erőtleneknek és izetleneknek maradnak, és a' mellyeket egy északi szél fuvalattya plántai életekben meg fojt. Mit használ most némely derék léánynak, némely tífzteletre méltó aszszonynak, a' milyeneket felesen emlithetnék állításom meg bizonyítására, hogy gyermek korokban, tehetségeik' meg külömböztetett munkára való fordításával, mindenek tsudálkozását magokra vonták, ha szemeik egéfségét és élefségét annak fel áldozták, 's most az életnek sok olyan örömei nélkül kéntelenitetnek el lenni, mellyekkel ez vagy amaz ifjú kori jádzó társok telyes mértékben él;

azomban pedig a' szép afzfzonyi munkákban nagyon hátra nem maradt?

Vajha minden szülék és nevelök, főképpen pedig az anyák, és a' léány gyermekek gondviselői, a' kik szerentsétlenségre ebben a' tekintetben többnyire hibáznak, és leg nyakasobbak, mind azt a' mit fide felyebb mondottam jól szivekre vennék, vajha oly szerentsés lehetnék, hogy ezen meg rögzött nevelésbéli hibának közönséges fefzegetése által, a' lszegény gyermekeknek napjában avagy tsak egy órányi szabad levegővel való élést, és testeknek ugyan annyi ideig való szabad mozgást nyerhetnék! minden bizonynyal sok jó anya örvendene kedves betegeskedő léányának helyre állásán, és sok léány majd ismét visszfa térne az örvendetes élet napjaival való élésre, melyhez már többé számot sem tartott.

Már azon fő régulákra szállok, melyekre a' szemek hafzna vételében az időkorra kell vigyázni.

I. Az igen ifjú gyermekeknek szemeket szükség mindég igen különböző tárgyak vizsgálásában gyakorolni, nézzenek főképpen gyakorta és sokáig mezzre, de soha szemeket nagyon meg ne erőltessék, mert azok minden erőltetéshez szokatlanok, és a nedvességek oda való tudulása, felette ártalmas azoknak.

Ezen régulának közönséges számban nem vételéből vagon az is, hogy gyakorta, a' tökéletesen egészséges szüléktől származott gyermekek már jó korán szemekkel betegeskedni kezdenek, hogy oly sok rövid látásúak találtak a' jól maga bíró emberek között. Egy szorgalmas vizsgáló sem tagadja, hogy a' szemmel való gyermek kori rossz bánás okozza, hogy főképpen a' főbb rangúak között oly sok rövid látásúak vagnak, mert hogy tanul-

hatná meg az a' szem a' távol lévő tárgyakat fel venni, mely eleitől fogva közel lévő és apró tárgyak vizsgálásában foglalatoskodott. De arról többet akkor, midőn a' rövid-látásúakkal való bánásról szölk.

II. Leg veszedelmesebb akármely hofzszas és nagy meg erőltetése a' szemnek, a' ki fejtödés vagy felserdülés ideje táján.

És még is éppen ebben az idő tájban szorittyák a' gyermekeket leg erősebben a' tanulásra, hányszor nem láttyuk, hogy az ilyen környölállásokban a' gyermekek növése hirtelen meg áll, testek halavány, sovány, puffadt létzen, a' mirigyek meg dagadnak, és a' lélek ereje a' test virgontzságával 's a' szem élefségével egyetemben mintegy el tünnek. Sok szölék ilyenkor rendkívül hofzszankodnak gyermekek restségén, holott önnön magokra keliene hofz.

szonkodni, mivelhogy ezek a' vizsfas ne-
velés ártatlan áldozattjai, valóban szána-
kozást érdemelnek.

III. Minekutána a' test egyfzer
egézfzen ki fejtödött, akkor a'
szem leg könnyebben ki áll min-
den eröltetést,

Igen is bámúl az ember, midön mind
azon temérdek és hitel felett való szem eröt
kivánó munkákat el nézi, mellyeket né-
mely ifjú ember, némely fejeznép ez idő
tájban végire hajtott, 's még sem érzi leg
kifsebb apadását is szeme világának.

IV. Még a' koros vénségben sem fá-
rad el mindjárt a' szem, ha az em-
ber ifjúkorában okoson gazdálko-
dott szemeivel, és ha azoktól a'

szükséges segedelmet annak idejében meg nem vonta.

A' mi az utolsót illeti, abban leg többben hibáznak; mert azt hiszik némellyek, hogy vagynak a' szem egészségét meg tartó pápa-szemek, és ennél fogva nyakra före sietnek, szemeiket még leg egészségesebb esztendeikben úgy szólva istápra szoktatni mások ellenben vén szemek mellett is ifjaknak akarnak láttzani, és szégyenlenek pápa szemmel élni, holott arra nagy szükségek vagyon, vagy azt hiszik, hogy nagyító üveggel a' pápa szem szükségét elkerülik. Az aszszonyoknak ugyan meg engedhetni ezt a' gyermeki hijában valóságot, mert ők örömmel számlálnak 10 — 12 esztendőekkel kevesebbet, midön már alkalmas számú esztendőket hordoznak hátakon; de a' férjfiakban, a' kik szemek erejét a' Status és familia javára meg tartani kötelesek, az olyan negédefség telyességgel meg botsáthatatlan, minthogy az mindenkor a' szem kárával esik.

Közönségesen véve senki sem esméri azt az idő pontot, melyben valóban pápa szemre vagyon szüksége, és annál fogva töbnyire vagy igen hamar vagy igen későre folyamodnak ezen eszközhöz, ámbátor az az egygyetlen egy, a' mi a' szemet haszonvehető állapotjában meg tarthatja, ha akkor kezd az ember vele élni, mikor kell.

Attól függ tehát most minden, hogy azt az idő pontot minden emberekre nézve meg foghatólag, és szorófsan meg határozza az ember, mely tzélt reménylem a' következendő régulák által telyefséggel el érek; de szükség az előtt valamit azon felette hibás és nevetséges módról szólnom, mely által közönségesen véve ez ideig azt az idő pontot meg határozni akarták, midön az embernek pápa szemre vagyon szüksége,

Töbnyire azt hiszik, hogy az embernek minckutánna bizonyos számú esztendőket el élt, mindenkor pápa szemhez kell folyamodni, és tsupán erre a' bálvéleke-

désre épült az a' közönséges, nevetségre méltó, és gyakorta felette ártalmas szokása a' pápa - szem készítőknök, hogy mindenféle pápa - szemeket készítenek előre, az emberek korofsága szerént rendelve, és azokat a' tudatlanoknak el adják. Azt képzeli p. o. egy 50 esztendőös ember, a' ki egy néhány napok alatt meg erőltette zemeit, hogy néki el múlhatatlanúl pápa - szemre vagyon szüksége. Aló!! mindjárt egy pápa - szem készítőhez szalad; de mind azon üvegek között, mellyek az 50 esztendősek számára készítettének egygyetlen egy is nintsen, mely az ő szeminek jó volna. Ha több pápa - szem készítő is vagyanak azon helységben, mindazokat rendre el járja, 's ha egygyet sem talál, melynek hafznát vehetné, külső országra ir pápa - szemért. Már ezt kéntelen az orr hordozni, akár jó az üveg valamiire akár nem, mig a' szem tovább ki nem áthatja, és a' pápa - szem tiró meg győződik arról, hogy pufzta szemmel sokkal jobban lát mint üveggel. E' sok ezer emberek historiája, és még jó szerentse, ha egyéb következése

nem léfzen annál hogy egy pár tallért elvesztett,

Hány embert nem találunk, a' ki 70 — 80 esztendő s korában, ámbátor ifjúságában sokat dolgozott szemével, mindazonáltal derékül lát azokkal, és pápa-szemről nem is álmodik, 's azomban a' fiai vagy leányai sok esztendőktől fogva nem lehetnek el a' pápa-szem nélkül! Hány embernek nints' szüksége pápa-szemre már 30 — 40 esztendő s korában.

Tehát esztendő szám szerént soha sem lehet meg határozni a' pápa-szemmel való élés idő pontját, annyival kevésbé annak formáját.

Mások azt hiszik, hogy a' szem buga külső felének, vagy a' sugárok meg törésére határozott szem belső részeinek kifesebb vagy nagyobb domborúságától függ, hogy valyon valakinek előbb vagy későbbre legyen é szüksége pápa-szemre. Ezek ugyan a' valósághoz valamivel közelebb járnak,

mindazonáltal még olyan távol vagynak a' tzéltól, hogy abból telyefséggel semmit sem lehet azon idő pontra nézve meg határozni. melyben ennek vagy amannak a' személynek pápa-szemre volna szüksége; mert a' leg domborúbb szem is szenvedhet az ifjúságban olyan történet szerént való változásokat, hogy 40 esztendős korában már pápa-szemre szorúl, holott a' tsak most említett régula szerént alig kellene 90 esztendős korában arra szorúlni.

Ha valyon valaki előbb vagy később szorúl é pápa-szemre, az a' szem különböző alkotásától, az arra való gondviseléstől, és annak ifjúkori okos hafzna vételétől függ, igen sokszor pedig sok apróbb, nagyobb történetektől és betegségek-től, mellyek az egygyik ember szemreit érik a' másikat nem.

Tehát tsak bizonyos változhatatlan, a' szemem tapasztalt jelekből lehet egész bizonyossággal meg határozni, mikor vagyon az embereknek tulajdonképpen szüksége pá-

pa - szemre, és mikor nintsen, és milyennek kell lenni a' pápa - szemnek, hogy a' szemet haszonvehető állapotjában meg tarthassa.

Ezek a' jelek olyan szembetűnök és állandók, hogy a' ki azokat magán egyszer észre veszi, minden mástól való tanács kérdés nélkül kereshet magának üveget, a' következő régulák szerént.

1. A' szem látpontja, avagy az a' távolság pontja, melyben egy tárgyat leg tisztábban látunk, és a' mely azért látpontnak (punctum distinctae visionis) neveztetik, mind inkább inkább távozik a' szemtől, az az, a', kitsiny tárgyakot, hogy tisztán lehessen látni; minél messzebb kell a' szemtől tartani, mint sem szokott vólt az ember.

2. Egy egészfzen szokatlan ösztönből, mind több több világosságot ohajt az ember a' munka mellett. A' honnan úgy tapasztaljuk, hogy az öreg emberek estve a'

könyvet vagy irást a' gyertyán túl és egyenesen tartják, hogy könnyebben olvashassanak.

3. Az igen apró tárgyak egymásba folyni láttzanak, ha sokáig vizsgálja az ember, főképpen akkor tapasztalhatni azt, midőn a' tárgyak fénylenek, vagy világos színre vagynak festve.

4. A' szem a' leg kisebb erőltetésre mindjárt el fárad, úgy annyira, hogy kéntelen az ember azoknak meg nyugtatások véget más tárgyokra nézni.

5. Mindjárt az álomból való fel serkenés után gyengétske a' szem, és csak egy néhány órák múlva jön vissza szokott mértékű élélsége, minekutánna tudni illik a' levegő és világosság izgatok a' szemet eléggé illették.

„Mihelyt ezek a' jelek a' szemben megvagnak, egy napot se kétség az ember egy jó pápa-szemet szerezni, és akkor

méltó jufs szerént lehet a' pápa - szem-
egészség meg tartó üvegnek nevezni. Ha a'
pápa - szem roszsz, vagy a' mi mindegy,
ha nints az a' nélkül szükölködőnek szemé-
lyes mivóltához alkalmaztatva, a' látásbé-
li erő majd többet fog szenvedni, mint kü-
lömben szenvedett volna. Ezen, valóság-
gal nem ritka tapasztalás, szorofs köteles-
ségemmé téfzi, hogy a' jó pápa - szem szük-
séges tulajdonságait szorofsan ki fejtsem.

/

1. A' jó pápa - szemnek nem kell felette
eröfzen nagyitni, elég ha a' tárgyakot
mindenkor tisztán és élesen mutattya.

Az öreg emberek gyakorta oly mezf-
sze látokká léfznek, hogy a' középferü
nyomtatást 2—3 —'s 6 lábnyi távolságra is
igen tisztán olvashattya; ellenben az itás
egézfzen egybe zavarodik és olvashatat-
lanná léfzen, ha azt, az egészséges szemre
nézve közönséges 18 — 20 hüvelyknyi tá-
volságra kell olvasniok. Tudni való dolog,
hogy ezeknek erőfsebben nagyító üvege-

ket kell keresni, de vigyázzanak még is mindenkor, hogy e' részben hirtelen igen mezfze ne mennyenek. A' leg bizonyosabb jel, hogy e' részben igen mezfze ment, és igen dombos pápa-szemmet választott az ember, abban áll, ha a' könyvet közelebb kell tartani a' szeméhez, mint a' szem egészséges állapotjában kívánnya, t. i. 8—9 hüvelyknél közelebb.

a. A' pápa-szemmel jól kell olvasni tudni arra a' távolságra, melyre annakelőtte, míg szemei teljes erőben voltak, jól olvashatott az ember.

Ebből igen nyilván láttzik, mely nevetségre méltó legyen a' pápa-szemek különb különb nemekre való osztása, a' mint azt közönségesen minden pápa-szem készítőknél találjuk, kik a' pápa-szemek domboságát mindenkor az elztendők száma szerént határozzák.

Ha olyan helyen vagyon valaki, a'

hol pápa-szemet nem lehet találni, könnyen írhat olyanért, mely az ő szeméhez jó; tartson t. i. egy könyvet vagy írást a' szeme eleibe arra a' távolságra, melyben azt könnyen olvashattya, mérje meg szorosán a' szeme és a' könyv között való közt, (spatium) nem különben a' betűk nagyságát is, egy szál tzérnával, és ezt a' tzérnát küldje el a' pápa-szem készítő mesternek. Már abból meg tudja ő határozni azt a' formát, mely után kell az üveget közförülnie. De nagyon szükség arra vigyázni, hogy mind a' két szeme látpontját külön külön mérje meg, mert igen ritka, hogy mind a' két szemnek ugyan azon látpontja légyen.

3. A' jó pápa-szem mafsája tiszta, az az semmi götsök, egyenes vagy egyenetlen vonások benne nintsenek. Hogy olyan tiszta é a' millyennek kell lenni, könnyen meg lehet esmérni, ha az üveget a' világosság felé tartya az ember.

De sajnosan tapasztaljuk, hogy gyakorta a' kik pápa - szemmel élnek, magok is igen keveset ügyelnek arra, hogy az ezt a' jó és felette szükséges tulajdonságot megtartsa. Gyakorta veheti az ember észre, hogy különösen az afzszonyok pápa - szemé, mellyet a' pénzel, gyűfzüvel, tőtaratóval 's több a' félékkel minőég egygyütt hordoznak sebekben, a' kortzolások, a' mottsok miatt oly haszonvehetetlen, hogy az ember inkább tartaná azt valami konyha régi füstös ablakából törött üveg darabnak, mint pápa - szemnek.

Az áldott szokás arról is hiven gondoskodik, hogy az olyan szem rontókat nem könnyen vetik el, vagy tserélik fel egy jó pápa - szemmel.

Ha azt akarjuk, hogy a' pápa - szem, rövid időn el ne veszesse tisztaságát, és eképpen a' szemnek ártalmára ne legyen, valahányfzor azzal nem élünk, lágy bőrből kell takarni.

4. A' jó pápa - szemnek egyforma vastagnak, és dombosnak kell lenni.

Ha valyon ezen fontos tulajdonsággal valóban bír é, meg tudja az ember, először a' vastagságot mérő tzirkalommal, mellyel a' pápa - szemet különböző helyeken meg méri; másodszor az üveg egyenlő vastagságát ki találja úgy is, ha a' pápa - szemet tsapanolag tartya a' nyomtatott betük felé, és meg nézi, ha valyon a' betük a' pápa - szem szélén éppen olyan vastagnak láttzanak é mint a' közepében.

5. A' mely pápa - szem az egygyik szemnek jó, nem kell soha a' másokra tenni, azért nagyon szükséges, hogy

6. A' pápa - szemnek két szára légyen, mert így az üvegeket nem lehet el tserélni.

De a' szárok, még egy más tekintetben, nem tsak hafznosok, hanem el múltatatlánúl szükségesek is egy jó pápa - szem-

ben. Láttjuk hogy a' szem az orral még a' koros vénségben is szoros egyben kötetésben vagyon, hogy ha ez erősen izgattatik, a' szem is részt vészzen abból és könnyez. Így vagyon a' dolog meg fordítva is, mert a' szembe kent erős kenőtsre, és a' szemhéja alá hullott idegen testre, levedzik az ember orra és gyakorta erősen prüfzszent.

Hogy pedig azon izgatásnak, mellyet a' száratlan pápa - szemmel való élés, főképpen először okoz, valóban nagynak kell lenni, abból meg ítélhettyük, hogy gyakorta még a' kik erősen érzik is pápa - szemre való szükségeket, egy néhány próbák után, annak haszna vételétől kéntelenek meg szünni, minthogy a' szemnek az által való izgattatását ki nem álhattják, következésképpen a' pápa - szemmel sokkal rofzszabbúl látnak, mint a' nélkül. Mind ezeken pedig a' pápa - szem szárákkal könnyü segélleni, mert ezek a' pápa - szemet a' vakszemekhez szorittyák, és a' tsupán az orr nyergén nyugfzik. Így a' szegény

orr nem tsipetik egybe, ennekfelette a' pápa - szem szárának az a' hafzna is va-
gyon, hogy a' pápa - szem nem mozdúl oly
könnyen félre, mint ha tsupán az orron
ülne.

A' nagyító és mezfze látó üveggel
való gyakor nézés, minden korban, akár
mitsoda nemű foglalatofság mellett is, oly
ártalmas következésű, hogy olvasóimat
arról eléggé nem inthetem. De ez által te-
lyességgel nem állítom, hogy az olyan
segéd szerek, leg alább egy ideig szüksé-
gesek nem lehetnek; igyekezni fogok a'
munkák különböző nemeinél azon eseteket
szorofsan meg határozni, mellyekben az
embernek valóságos szüksége vagy on azok-
ra, de egyfzersmind azon régulákat is
meg állítom, mellyekre azon régulákkal
való elésben ok vetetlenül vigyázni kell,
ha nem akarja az ember, hogy nyilván
ártsanak.

Hogy a' pápa - szem a' tökéletesen e-

gésleges szemnek árthat, nem szükség hofszason meg mutatni, elég azokat a' számtalan ifjú és vén bolondokat az utzákon meg tekinteni, kiket az anya természet a' leg jobb szemekkel áldott meg, és a' kik egy olyan felséges ajándékot egy nevetséges módi által, mely egy Lorgnetnek a' mejjen való függésében áll, vakmerően el bitangoltanak. Úgy láttzik, hogy ezek az emberek valami nagyságos dolognak tartják, ha másokat le tapodhatnak, vagy szemtelenül az emberek orra alá nézhetnek. A' valóságos rövid látású elég szerentsétlen, hogy sok esetekben el kell lenni a' szem gyönyörűségei nélkül, hogy néha akarattya ellen hibázik az erköltsi régulák ellen; de' csak ez érdemli is meg szánakozásunkat és türedelmünket. Ellenben szivesen ohajtanám, hogy a' tettettett rövid látásuakkal midenütt illendő megvetéssel bánnyanak, talám ez az egygyetlen egy mód lehetne még, mely által bolondságokból korán meg térítettethetnének.

4.

A' szemek' hafzna vételét illető törvények, az időre nézve.

Kevesek azon régulák, mellyeket e' tekintetben adni szükségesnek tartok, és azok is olyan tiszták, olyan érthetők, hogy tsaknem semmi magyarázatot nem kívánnak.

I. Ha az ember mértékletesen de jól alutt, a' reggeli munka leg jobb az egészséges szemnek.

Ebben az időben, a' szem a' leg nagyobb meg erőltetéseket álja ki kár nélkül, mivelhogy az egész test, 's következésképpen a' szem is újj erőt gyűjtött.

De itt is vigyázni kell egy dologra, melynek számban nem vételért senki is büntetlen nem marad, t. i. ne fússon az ember az ágyból, midôn még alig ment ki az álom szeméből, mindjárt a' dolgozó asztalhoz; mert minden hirtelen való általmenetel az egygyik szerfelett valóból a' másikba, p. o. a' telyes nyugodalomból az egyfzeriben következô meg eröltetésre — könnyen okoz a' testben, az alkotmány formájában és elegyítésében nagy változásokat, következésképpen könnyen húzhat roszsz következéseket maga után.

II. Az egészséges szem sem alkalmas mindjárt ebéd után, fôképpen ha a' gazdagon meg rakott asztalnál igen jól ett az ember, olyan munkára, mely tsak középfzerü szem eröltetést kíván is.

Leg veszedelmesebb pedig a' szem meg eröltetése az étel után, ha űlve kell

dolgozni. Az ilyen tselekedet tsalhatatlan ártalmait a' jozan okofság világánál is könnyű által látni, és meg magyarázni, még könnyebb pedig a' tapasztalásból meg bizonyítani; mert az álmostság. a' gondolkozásra való kitsiny kedv, egy szóval az egész főbeli kedvetlen érzés, nyilván mutatya a' nedveségek' före való tojúlását, mely-nagy mértékre kell pedig ennek nevedni, ha a' lélek tehetségai és a' szemek olyankor erőltetnek, midön egyfzersmind a' hasajtóltatik? Nézzünk meg bár egy olyan embert, egész ábrázattyát veresnek, ajakait kékeseknek, és szemefejére edénnyeit vértől fel dagadva találjuk.

Éppen ezen jelenségekből lehet a' 3^{di} régulát ki húzni, tudni illik

III. Szorgalmatosan kerülni kell minden szem' erőltető munkát, mindjárt a' test fel hevülése után, akár mi okból származzék is az.

Ez okból a' közönséges orátorok, prédikátorok, profefsorok, igen roszszúl tselekednének, ha tartott beszédjeik után mindjárt dolgozó asztalokhoz sietnének, és lelkeket, szemeket erőltetnék. Valósággal a' leg jobb szem sem maradhat egy ilyen maga viselet mellett sokáig egészségben, mert a' tanító, kinek szivén fekszik a' felvett tárgynak fontofsága, a' ki nem adóba tanít; az orátor a' ki annak igazságáról a' mit beszéll, meg nagyon győződve, és az iránt halgatóit is meg győzni igyekezik — soha tűz nélkül nem beszélhet, és ha annál szelidedben, annál hidegebb vérrel láttatik is beszélleni, a' vér mindazonáltal meggyül a' fejiben, és szemeket a' közönséges beszéd után való tösténti erőltetésre alkalmatlanná téfzi.

Valósággal sok szomorú példákat említhetnék, hogy meg különböztetett ékesen szollású emberek, tsupán az által, hogy közönségesen tartott beszédjeik után szemeket oktalanúl erőltették, rövid időn oly

nagy fizembeli gyengeséget okoztanak magoknak, mely csak nem a' vakságban határozodott, és a' mely hivataljok folytatására kevés idő telve tehetetlenné tette.

IV. Estve, a' mesterséges világosság mellett, ha különben lehetséges, a' szemnek minden erőltetésit kerülni kell.

A' ki a' téli estvéken szemeit a' munkától kémélheti, sokáig meg tartya szeme élelségét; azon közben már abban is sokat nyer az ember, ha körülállásai megengedik oly foglalatofságot választani, mely fő törést nem kíván. A' nyári estvék és reggelek, ha a' körülállások engedik, a' téli estvék kárát elegendőképpen ki pótolják.

Ha azon ifjak, kik magokat, és gyakorta még tulajdon familiájok' egy részét

alig táplálhattyák, ha azon férjfiak kik magokat egészen a' Haza és familiájok boldogítására szentelték, kénytelenek sok éjjeleket munkában tölteni, szemeiket erejek felett terhelni; ha az ilyen tiszteletré méltó emberek, szemek gyengeségéről panaszkodnak, és gyakorta rövid idő alatt minden terhesebb foglalatosságokra tehetetlenek lesznek, minden okos, minden nemes érzésű ember szívesen szánakozik rajtok, ha szintén kénytelen is az ilyen mértékletlen erőltetést oktalanságnak nevezni. De ugyan mit mondjon az ember az olyan leánykák és asszonyok szemek gyengeségére, mely gyakorta a' hitel felett való álmatlanságból származik, mellyel az esztelen Románoknak áldoznak? Ki vésszen részt az ilyenek állapotjában, kik a' napali órákat el korhelkedik, és éjjel, fejeket félig meddig való esmeretekkel tömik tele, 's szemek erejét meg tompítják.

5.

A' szemre való gondviselés a' különböző nemű munkák mellett.

Tudni való dolog, hogy itt csak azokról a' munkákról lehet szó, mellyeknek közbenvetetlen, vagy leg alább költsönös bé folyások vagyon a' szemek egészségébe, de ezek is olyan sokfélék, és oly különböző dolgokra való vigyázatot kívánnak, hogy könnyen tele irhatnék egy közép nagyságú könyvet tsupán azon régulákkal, mellyekre a' szemre nézve a' munka közben kell vigyázni, ha egy a' néphez alkalmaztatott irásnak határi azt meg engednék. De ki venné réá magát egy olyan könyv olvasására? Igyekezni fogok azért

magamat itt a' lehető rövidséggel fejezni ki, és még is minden sorsúakra, minden mesterségre tekintettel lenni.

I. A' dolgozó aztalt úgy kell mindenkor tenni, hogy a' világosság, a' dolgozónak bal válla felett, fe-lyülről tsapanolag jöjjön.

“Tsak ebben az állásban lehet a' tartós munkát ki állani, főképpen ha a' már javasolt elő vigyázati régulát szorgalmato-son követi az ember, ha t. i. az ezen könyv mellé ragasztott táblán találtató pulpitu-fsal él, és így a' munka közben az ülést az ál-lással gyakorta fel tseréli.

A' kinek jó szemet kívánó foglalatofsá-gai mellett szüntelen ülni kell, rövid időn nagy gyengeségét fogja tapasztalni szemei-nek, ha szintén fejével keveset vagy sem-mit nem dolgozik is, mellyet nagyobb ré-szént a' belső részek egybe nyomásának,

és a' nedvességek onnan származott meg rekedésének lehet tulajdonítani. Onnan vagyon az is, hogy az olyan emberekben, a' belső részek munkássága meg akadályoztatik, a' midôn főképpen tartós szorulások származnak, mellyeknek mindenkor nagy befolyások vagyon a' szem egészségébe, a' mint már meg jegyeztem. Onnan azt is meg lehet magyarázni, hogy miért vagyon a' tudósoknak és fő tiszttviselőknék, gyakorta a' szabóval, a' tsizmadiával egyenlő sorsok, minthogy az egészzen egyenlő okok következései ugyan azok szoktanak lenni; tsakhogy az elsőbkeknek szemei mindenkor sokkal hamarább kezdenek fájni, mivelhogy azokban gyakorta a' fő törés is segíti azt.

Némely munkák természetete nem engedi, hogy a' dolgozó asztal így állittassék, mint p. o. a' rézre mettzőknél és órásoknál vagyon a' dolog. Az elsők azon világosságának szelidítésére, mely a' ragyogó réz tábláról felette nagy mértékben verődnek különben vízszá, olajba mártott fejer papi-

rofsal bévont, nagy, és tsapanolag elő álló rá mával élnek, de azon készség által, mellyel egy néhány e' féle mesterek követék tanátsomat, tsak hamar meg győződtem az iránt, hogy ezt az árnyéktartót mind a' rézre mettzőknek és órásoknak, mind pedig egyátalyában az igen fénylő és apró tárgyakkal foglalatoskodoknak fze meikre nézve, sokkal hafznosobbá lehetne tenni, ha t. i. a' fejér papiros helyett, olajba mártott gyenge zöld papirofsal vagy tafotával vonnák azt bé. A' ki ezt nem próbálta, annak képzete sem lehet azon jó, szelid világofságról, mely a' munkában lévő tárgyon egyenlőleg terjed el. Ha azon ablakkal, melyben az ember dolgozik, által ellenben olyan köfal vagyon, melyre a' nap süt, abban az esetben az árnyéktartónak akkorának kell lenni, hogy az egész ablakot bé fedje, azomban mindenkor tsapanolag kell előfelé álliani, ha azt akarja, hogy az afztal illendőleg meg világosítsák.

Sok mesterembereknél tapasztaltom

azt az ártalmas szokást, hogy munkájokat tiszta vízzel töltött üveg golyóbisokkal felle erősen meg világosították. Minthogy ezeknek a' golyóbisoknak a' dolgozó asztalon kell lenni, minthogy a' világosítás mindenkor víz-erányoson esik, soha sem lehet azt el kerülni, hogy a' golyóbis irtoztató fényre a' szemet ne találja. Milyen ártalmas bé folyásának keljen lenni egy olyan munkának a' szemre nézve, ellene mondhatatlanul meg lehet itélni abból, a' mit felyebb a' világofság el ofzlásáról mondtam.

El hiszem, hogy ezek a' mesteremberek közönségesen azt a' fontos ellenvetést fogják tenni, hogy a' gyertya világ az ő foglalatofságok mellett soha sem elégséges, hogy nékiek igen nagy világofságra vagyonszükségek. Imé itt vagyons az egygyik azon esetek közzül, melyben az Argand méttse által való világosítást minden más világosítás nemeinél, a' tapasztalásból sokkal előbb betsüllöm — de ezeket a' szoba közepében, alkalmas magofsan, karikába kell

állítani, és egy olyan fejéren mázolt kalap forma árnyéktartó alá kell akasztani, melynek közepében az ablakig érő kéménnyel, fzelelője vagyon.

Illyen módon, könnyen és eléggé meg lehet a' szobának akkora részét világosítani, hogy többen is, ha karikába ülnek, a' leg kényesebb munkán dolgozhassanak, a' mint a' nemesebb mesterségek ide való akademiájában láttyuk. A' javaslott kalap forma készület, egyfzersmind azt is tselektzi, hogy az olaj gőz a' szoba levegőjét meg nem vesztegetheti. Ha egygyiktől vagy másiktól a' dolgozók közzül, a' természet a' szem szükséges óltalmát felyülről megtagadta, a' midön annak szemöldök és szem szőrei ritkák, vagy szemei felette ki dűlyödtek, a' világosság ártalmas követkeéseit, egy darab zöld tafotából készített vékony szem paissal, mellyet fejére téfzen, könnyen meg előzheti.

II. Rendkívül ártalmas a' könyvet vagy írást a' gyertyán túl tartani, vagy háttal az ablak felé fordúlui a' könnyebb olvasás kedvéért:

Mert a' világosság sűgárai illeté-
képpen mindenkör felette nagy számmal
verődnek vízfza a' szemre. Egy olyan
tselekedet ártalmát sokkal szembetűnőb-
ben megérzi az ember, ha a' papiros igen
fejér, a' betűk pedig igen élesek és feke-
ték.

Azokra nézve, kik kénytelenek életek-
nek nagyobb részét írásban, olvasásban
tölteni, vagyon még egy különösen fontos
régula, mellyet soha sem kell el múlatniok,
ha vénségekben szemeik' gyönyörűségével
élni akarnak, és az abban áll, hogy

III. Az olvasást soha estvére ne ha-
lalzfzák, hanem estvéli foglalá-

tofságúl inkább az irást vála-
fzák.

A' ki sokféle és tartós próbákat azzal nem tett, hogy vallyon estve az olvasásban vagy irásban fárad é el erősebben a' szem, az előtt talám ez az állítás képtelennek fog tettetni, de a' kinek tettik önön magán próbát tenni, hamar meg győződik arról, hogy ez a' régula egészen a' tizta tapasztaláson épült. Talám ezen nevezetes jelenségnek egyedül való oka az, hogy minekutánna ki gondoltuk a' mit valamely tárgyról irni akarunk, le irjuk, 's úgy szolván oda nem nézünk, keveset gondolván vele, ha vallyon a' betük helyes formába vettetnek é. Abból pedig önként foly, hogy a' szépen való irást estvére még kevésbé lehet ajánlani, mint az olvasást, mert itt tsak a' főből való irásról vagyon szó.

Igaz ugyan, hogy némely mesterek' nagyító,üvegek nélkül telyefséggel nem dol-

gozhatnak, mint p. o. a' rézmettzők, az órák; de ezeknél az embereknél igen fontos hibákat tapasztaltam, mellyeket az üvegekkel való élésben ejtenek, és a' mellyek a' szem egészségét, egygyik emberben hamarább, a' másban későbbre, de szük. ségesképpen el rontják.

Közönséges hibája t. i. a' rézmettzőknek, hogy a' nagyító üveget kezekben tartják. Ellenben az órák, szemhéjjak rántzaival oly erősen mg fogják az üveg párkányát, hogy az a' szem előtt függve marad, ezt pedig azért tselefkzik, hogy mind a' kétkezekkel dolgozhassanak. Mint-hogy pedig semmi sem ártalmasabb a' szemnek mint az egygyesítő pont szüntelen való változtatása, a' midőn az ember az üveget most a' munka tárgyához, majd a' szemhez tartja közelebb; minthogy a' mint ezen könyv elején említettem, a' külső nyomástól minden szem szenved, többet vagy bevesebbet, a' szerént a' mint a' nyomó erő nagyobb vagy kisebb, több vagy kevesebb ideig tartó, könnyen által

Láthatták olvasóim, mely hamar keljen a' mesterek szemeinek egy olyan szokás mellett szenvedni, midőn munkájok már a' nélkül is elégséges arra, hogy látásbéli tehetségeket lassan lassan meg emélfzze.

Igen fontos régulának tartom azért.

IV. A' kinek foglalatofsága olyan, mely a' nagyító üveg segedelmét valósággal meg kívánnya; köfse fel az üveget egy gyenge kötővel, vagy szorittsa két szárainál fogva a' vakfzeméhez, hogy így az üveg mindaddig mozdulás nélkül maradjon a' szem előtt, valameddig dolgozik.

Gyakorta tapasztaltam hogy a' nagyító üvegekkel, némely vén emberek is

igen roszszúl élnek, és ennél fogva szemeiknek két tekintetben ártanak; először, minthogy soha sem kell nagyító üveggel olvasni, mivel a' szem rövid időn úgy hozzá szokik, hogy a' leg erősebben nagyító üvegek sem léfznek elégségesek; másodszor, minthogy az üveget kezekben tartják, holott a' vénség miatt már annyira reszketnek, hogy még kezeknek az asztalra való támasztásával sem akadályoztathatták meg az üveg mozgását. De a' ki ifiabbnak akár láttzani, mint a' milyen valósággal, mindenkor balgatag gondolatokra megyen.

Többnyire mindenek, kiknek foglalószüksége mellett üvegre vagyonszükségek, ezen segítő eszközzel csak az egygyik szemek iránt gondoskodnak, és a' másikat többnyire bé hunnyák. Az ugyan a' játék szinben egy pár óráig kár nélkül meg eshetik, de a' ki a' terhesebb munkák mellett sokáik tselelfzi azt, igen korán észre veszi szemeiben azt a' kárt, mely egy ol-

lyan tselekedettől el válthatatlan. Ez okból nagyon szükséges, hogy

V. Mind azokban az esetekben, mellyekben meszfze látó, nagyító vagy más egyéb üvegekre nagyon valakinek szüksége, szemeit szüntelen tserélje meg, és most az egygyik, majd a' másik szemével nézzen az üvegen keresztül,

Ezen régulának követése igen könnyű azokra a' mesterekre nézve is, kiknek az üveggel való nézés közben dolgozniok kell, ha t. i. a' nagyító üveget úgy a' mint fenn emlitettem szemek eleibe tsiptetni tettzik, de valameddig a' szokás szerént kezekben tartják azt, lehetetlen ezen régulát követniek, mivelhogy kevesen tudnak jobb és bal kezekkel egyaránt dolgozni.

VI. Mind azok a' kézimivesek és mesterek (Künstler) kik igen fényes tárgyakon dolgoznak, p. o. az ötvösek és juvelírek 's több olyanok válasszák meg szorgalmatosan az estvéli munkát, úgy hogy mesterséges világosság mellett, csak foglalkon, vagy egyéb homályosabb tárgyakon dolgoznak.

Sokaknak vágtam ki szemekből a' hájjot, kik vakságokat semmi egyéb oknak nem tulajdonithatták, hanem hogy éjjelenként drága köveket foglaltanak egybe; elhalgatok sok más terhes és fájdalmas szemnyavalyákat, mellyeket igen sokszor a' felette fényes tárgyak' mesterséges világosság mellett való dolgozásából láttam származni.

VII. Azok a' festők, kik nagyobb olajos képeket készítenek, azon ablaknak, mely mellett dolgoznak, felénél nagyobb részét vonnyák bé zöld tafota firhangel.

Valósággal jó volna, ha az olyan mesterek, kiknek száma külömben is kicsiny, mindenkor olyan tágos szobában dolgozhatnának, mely felyülről tsapanolag világosíttatnék — minthogy pedig ez az alkalmatofság igen ritka, szükség egyátalányan, a' fenn meg irt módon, a' vizerányos világosítást elkerülni, mely nem tsak hogy akadályára lenne a' mesternek a' munkában, hanem annak szemeit a' fényes színekről visszsa verődött sűgárok által irtoztatóképpen el fárasztaná és meggyengítené. Tudni való dolog az is, hogy ha a' dolgozó szobának több ablakai vagynak, mellyek talám a' világofságot külömbözö oldalról, vagy valamellyik falról vethetik

a' képre, mindazokat egygyen kívül tömött
firhangokkal bé kell vonni.

VIII. Szükség hogy az erőfs szén tüz
mellett dolgozó kézimivesek, sze-
meiket frifs forrás vizzel sok iz-
ben meg mofsák.

Ezen előre való gondofság által, az il-
lyen emberek nem tsak alkalmasabbakká
tétetnek munkájokra, minthogy a' szem a'
hideg vizzel való mosódás által mintegy
ujjá születik, hanem egyfzersmind azon
roszsz következeseknek is sokáig gátat vet-
nek, mellyeket a' szüntelen tartó tüz melege
a' szem lentséjében elébb hátrább tsaknem
mindenkor szokott okozni. Láttjuk p. o.
hogy a' kovátsok, lakatosok, szakátsok
gyakorta leg jobb idejekben hályogot kap-
nak.

IX. Éppen olyan szükséges a' szem gyakor meg mosása azokra nézve, kik igen sokat foglalatoskodnak gyapjú portékákkal.

Mert az apró, sőt mondhatni láthatatlan gyapjú por, valamint a' tűz hévsége, nem ritka oka a' hályognak, sokáig tartó szem tüzetségnek, szemhéj szélei ki fordulásának, a' szem szegletei ki sebesedésének, (*excoriatio*) a' mint engemet arról számtalan példák meg győztenek. De az e' féle munkásokra nézve, a' friss forrás vízzel való mosodás nem elég a' gyapjú por ártalmas következéseinek el háritására, hanem azt meg kell mindenkor nyálkával (*mucilago*) és glét etzettel elegyíteni, a' mint felyebb már a' poros hév napokban való útazásra nézve javasoltam.

Ezen kevés és summáson elő adott elő vigyázati régulákból, mellyeket az embernek a' különböző nemű munkák mellett,

a' szem hafzonvehető állapotjában való meg tartása végett, szorgalmatosan követni kell, azok a' mesterek és kézimivesek is, kik itt tulajdonképpen meg nem nevezettek, meg ítélik mit keljen szemekre nézve kerülni vagy el követni. A' selyem festők p. o. kik a' selyem ragyogó fényes színeivel, és a' lúgsós párázatokkal, melyek nélkül az ő mesterségek el nem lehet, felette kinozzák szemeiket, abból a' mit itt fontoson elő adtam könnyen által láthatják, hogy az ő szemeiknek nagyon hafználni kell, ha azokat a' felyebb említett nyálkás szem vízzel gyakran, közbe közbe pedig hideg forrás vízzel meg mosásák; továbbá hogy nagyon szükséges a' selymet nem mindenkor ugyan azon személy által akasztatni ki a' friss levegőre, a' száradás végett, mert a' különböző színekről szünetlen és igen élesen vízfza verődött sűgárok könnyen árthatnának az olyan ember szemeknek.

6.

A' szemek' meg nyugtatása, az elkerülhetetlen meg erőltetés után.

Ha házi vagy tiszti kötelefségeink azt kívánnyák, hogy szemeinket olyanokkal terhelyük, mellyeket látásbéli tehetségkára nélkül nem sokáig hordozhatnak el, abban az esetben, a' szemnek ha nem a' leg jobb, de leg alább haszonvehető állapotjában való fenn tartására tsak egy út vagy on, t. i. a' telyefséggel tzél szerént való meg nyugtatása a' szemnek a' foglalatofságokon kívül való órákban. Ennek szükséges vóltát oly elevenen érzik mind azok, kikről itt szólok, hogy kiki a' magamódja szerént mindent el követ, hogy el fáradott szemeinek újj erőt szerezhesen.

De oh mely felette hibás és egészen ellenkező módok azok, inkább nevelik mint kifesebitik azok által szemek gyengülését.

Vajha olvasóim a' következendő, tsupán önnön tapasztalásomon épült elő vigyázati régulákat szorosán követnék, bizonyos vagyok az iránt, hogy még azok is, kik kéntelenek szemeiket hitelselett erőltetni, látásbéli tehetségeknék nagy erősödését éreznék azok után.

I. A' ki sokáig dolgozik egy folytában, a' ki szüntelen egy forma és igen apró tárgyak vizsgálásában foglalatoskodik, milyenek p. o. a' számvető táblák, és a' kinek a' munka mellett eszével is kell dolgozni, szükség hogy szemeit, ürefő óráiban, a' mennyire tsak lehet, szabad tiszta levegőben, a' távól lévő tárgyak nézésében gyakorolja.

A' ki ilyen szem legeltetés gyönyörűségével soha sem, vagy igen ritkán él, annak képzele sem lehet ezen hathatós szernek hafznáról, a' szem' újj munkára való meg erősítésében. Nem tsupán a' nyár alkalmatos a' szemnek ezen meg nyugtatására, a' szép téli napoknak is mindenkor az a' hafznok. De a' fedhetetlen tisztviselő, főképpen télben, az ágyból mindjárt dolgozó asztalához siet, 's egész ebédig ott ül. Alig szedték el az asztalt, 's már ismét a' izámvetés vagy a cták mellett ül — 's mikor egyfzer vége a' napfzámnak, azt gondolja hogy valami nagy jót tselekszik szemével, ha egy pár óráig kártyázik. Milyen idővel abból a' szeméből, mellyet olyan kéméletlenül ostromólnak? De fel téstem, hogy azok elég erősek arra, hogy ezt a' velek való bánást sokáig ki álják. Vakság vagy leg alább vaksággal vetekedő szem gyengeség annak mindenkori és tsalhatatlan következése.

Az erdős helyeken, vagy tágos réte-

ken való sétálásnak nagy hafznairól, már oda fenn szóllottam.

II. Hogy a' szem hozfzfas meg eröltetése után, a' lovaglásnak is, tsak közbenvetett (mittelbar) ugyan, de igen hafznos bé folyása vagon a' szem meg nyugtatására, az iránt semmi ketség nintsen.

Mert a' ki mindennap szokott lovagolni, minden bizonnyal nem lovagol szertefzélyel a' város szorofs utzáiban, hanem mezfzfebb lévõ helyeket választ magának. Tehát már abban is nyert, hogy mintegy kéntelen szemeit a' mezfzfe való nézésben gyakorolni. Azon kivül pedig a' lovaglás hafzna a' belekre nézve olyan bizonyos, hogy valóban tsudállani lehet, miért nem folyamdnak többen ehez a' derék szerhez a' has üregében talátató részek hozfzfas

nyava'yáiban, 's miért fordítanak örömes-
tebb három annyi költséget is a' Kampf
kristélyaira, és más hasonló szerekre.

Felyebb már meg mutattam, hogy a'
fzem gyengeségének oka gyakorta tsak a'
hasban lévő belső részek öfzve fzorittásá-
ban, és az onnan származott hofzszas szo-
rulásban vagon. Milyen hafznosnak kell
tehát a' lovaglásnak lenni a' fzemre nézve,
ha a' mértékletes rázódás által a' belek tu-
lajdon mozgásokra ismét fel serkentetnek,
kötelefségek folytatására vífzont alkalma-
tosokká tétetnek, és a' főben szerfelett meg
gyült nedvességeket el öfzlattyák, vagy
azokat meg gyülni sem engedik.

III. A' fzem meg nyugtatásának egy-
gyik módja, a' hofzszas és nagy
meg erőltetés után, minden bi-
zonnyal a' külömb külömbféle
tárgyak visgálásában áll, mellyek

által egyfzersmind a' lélek is megvidúl.

Igy p. o. már sok olyan nagy tekintű férjfiakat beszéltettem réá, a' kik kén-telenek vóltanak szemeiket a' Status szol-gálattyában meg erőltetni, hogy meg nyug-tatásokra, a' természet historiáját széles értelembbe véve, vagy tsupán a' plánták tudományát válaftanák, vagy hogy egy rajzolatokból, metzett képekből álló ki-tsiny gyűjteményt szerezenek. Mind ezek rövid időn oly szembetünőleg és tagadha-tatlanúl tapafztalták, annak, szenvedő sze-meikre ki terjedő hafznát, hogy annak-utánna foglalatofságaik mellett szemeiket sokkal inkább meg erőltethették, és még is rofsz következését nem érzették oly erőfsen mint annakelőtte.

A' leg természetesebb következés, mely az éppen most említett fontos tapafztalás-ból, azt mondhatni önnként foly, ez :

IV. A' jádzó szin igen tzél fzerént való meg nyugtatására szolgálhat a' munkás szemnek.

A' jádzó szin élő és élet nélkül való tárgyainak egymást szüntelen fel váltó enyelgő képzelgetése, a' szembe tűnő ellenkezőség a' szép és roszsz figurák között, mellyeknek nézése alatt leg alább egynehány szempillantatig el felejtjük, hogy azok csak mesterség művei, a' munkában el fáradott szemnek oly eleven, és a' látás erejét újra fel élesztő gyönyörködtetést okoznak, hogy valóban egy pár így töltött óra után, az ember mintegy újj látásbeli erőben érzi magát, még pedig annyival szembetünöbben, ha nem csak a' szem elégittetik ki a' kedvesen képzelgetett tárgyakkal, hanem egyzersmind a' fül is az egybe illett hangzatok által; ha nem kételenítettünk arra igyekezni, hogy az irót mély és homályos képzeteinek úttyában kövessük, vagy ha erősen fel gerjesztő indúlatok ál-

tal nem vagyunk a' jádzó személynek egy-
nehány szempillantatig tartó sorsához lán-
tzolva.

Ebből könnyű meg itélni, hogy az el-
més tántzos játékok a' szem meg nyugtatá-
sára főképpen hasznosok lennének.

Ha a' jádzó szint valóban olyan hely-
nek kell nézni, a' hol a' munkával nap est-
vig meg terhelve vólt szemek a' hosszú téli
estvéken, a' következendő meg eröltetésre
új erőt gyűjthessenek, úgy természet sze-
rént némely valóságos jobbitásokról kelle-
ne gondolkozni, mellyek nélkül a' jádzó
szin sok erősen dolgozó emberek szeméire,
nézve még mind ártalmasnak marad; még
pedig mideneknek felette egy tziel szerént
való világosítás módját kellene bé vinni.

Valahányszor a' jádzó szinbe megyek,
leg első érzésem, a' felsőbb emeletekből
nézőknek szemei iránt való szives szána-
kozás; mert mellyik jó szem álhattya ki
az 50—60 gyertyákkal meg rakott függő,

vagy a' lósik (loge) oldalára akasztott gyertya tartók felyülről való nézését tsak egy fél óráig is minden fájdalmas érzés nélkül, el halgatván a' rendkívül szükségtelen, minden izézés nélkül való aranyos tzirádákról ezer 's meg ezer rétben vízfza verödött sугárokát; mellyek magok is segítik a' szem kínzását?

Itt vagyon a' második eset, melyben az Argand métséfsével való világosítás módja, minden más féle világosítás módjai felett bizonynal meg érdemli az elsőséget. Mihelyt t. i. a' jádzó szin mennyezetének közepére, egy fejer szinre festett, vagy tükrökkel ki rakott kalap kézítettik, mely olyan mély, hogy az, egy Argand métséfsével fel kézült függő gyertya tartót a' lán-gig bé fedhet, minden bizonynal az egézf ház jobban meg világosittatik, mint a' közönséges, akár függő, akár más gyertya tartók által lehetséges; és a' mellett a' nézők szemei nem fognak többé szenvedni, minthogy a' métses lángja tsak azok szemeit illetheti, a' kik szánfzándékkal a'

mennyezetre néznek. Tudni való dolog, hogy itt kéménynek és fzelelőnek kell lenni a' kalap közepében.

Mindazonáltal a' nézők szemei semmi miatt sem fzenvednek annyit, sem a' leg első sem a' leg felső székekben, mind a' jádzó fzin első felén nagy világgal égő méts sorok miatt, mert azoknak ártalmas következéseit semmi módon sem lehet el kerülni. A' leg fzorongatóbb félelem tamad azért bennem, valahányszor ezekben az, mind a' szemre, mind pedig a' játékszini meg tsalattatásra (illusio) nézve ártalmas székekben olyan férjfiakat szemlélek, kiknek szemeire a' Statusnak szüksége vagon. Adná Isten, hogy egy főbb Hatalmafság (n tsak a' viheti végben) ezeket a' helyeket mindenkor olyan elő fizetők számára határozná, a' kiknek az ételen, italon, szekerezésen, lovagláson, alváson, és neveknek valamely levél vagy Wechsel alá való irásán kívül semmi egyéb foglalatofságok az ég alatt nintsen.

A' munkás fzemeknek még egy igen jó meg nyugtatása módjáról kell szóllanom, és ez a' biliárd, mely minden játékok koronája. Mondjon bár valaki egy játék nemet, mely az értelemre, a' test egészségére, a' szem meg nyugtatására, a' szem mértéki gyakorlásra, a' kéz erőségére, a' lélek meg vidámitására nézve oly hafznos vólna mint a' biliárd. Következésképpen méltó jufs fzerént adhatom a' következő és utolsó tanátsot.

V. Télben, a' midön gyakorta nem lehet testi mozgásokat tenni a' szabad levögöben, azok az emberek, kik kéntelenek nap estvig tsak nem szünetlenül és szorgosan foglalatoskodtatni fzeimeiket, az esvét ne töltsék valami olyan játékban, mely helyben ülést kíván, hanem válafzfzák meg nyugtatásokra az áldott biliárd játékot.

A' szüntelen való, nem fárasztó figyel-
metesség a' játék minden állásaira, a' sok-
szor meg újjított külömb külömbféle pró-
bák, mellyek által az ember azon álláso-
kat önnön maga hasznára akarja fordítani,
a' test szüntelen való mérsékelt mozgása,
(tudni való dolog, ha nem indulatosan jád-
zik az ember) a' golyóbist oly szépen fel-
váltó zöld szine az asztalnak, és a' gya-
korta igen hasznos lélekbeli jegyezetek, a'
jádzó társ, vagy a' körül állók felől, a' kik
gyakorta nagyobb részt vesznek a' játék-
ban, mint magok a' jádzó személyek —
oly jóltévő physikai is egyfzersmind er-
költsi érzést okoznak, hogy minden bizon-
nyal egy ilyen meg nyugtatás után, mind
lelkét mind szemét könnyebben és tovább
meg erőltetheti az ember, mint ha ezen de-
rék szer nélkül el kell lenni.

Igaz ellenben, hogy ha az ember,
egynehány garas meg kéméllése kedvéért
szürkületbe jádzik, a' midőn a' feje golyó-
bisokat is alig esmérheti meg, akkor a' leg-
jobb szem is szenved, akkor az olyan sze-

mek is hamar meg gyengülnek, mellyeket a' természet különösön meg áldott vólt, és még semmi erőltető munka alá nem vóltanak vettetve.

Még sokkal hasznosabb lehetne a' biliárd játék a' szorgalmason dolgozó emberek szemeire nézve, ha közönségesen egy tziel szerént valóbb világosítás módját vennének szokásba; mert azon kevés gyertyák, mellyek a' biliárd két oldala felett vagynak, még olyan roszszúl is állanak, hogy inkább világosittják a' jádzó szemelyeket, mint a' jádzó asztalt. Ide járúl az is, hogy a' gyertyák roszszak szoktanak lenni, hogy azok igen egyenetlenül égnek, hogy a' világosság ebben a' szempillantásban alkalmas nagy, a' másban felette kicsiny. Mitsoda bé folyása légyen mind ezeknek a' szem egészségébe, már fellyebb meg mutattam, úgy tettik azért hogy kötelefségem a' biliárd jobb meg világosítása módjáról való gondolatomat ide bé iktatni, mely a' gyertyánál minden bizonnyal ol-

tsóbb, a' szemre nézve pedig sokkal hasznosabb lészén.

Négy, fejér ellenzőjű Argand métses, mellyek közül kettő a' biliárd asztalnak alsó, a' más kettő pedig annak felső linéája felett égne, a' leg nagyobb biliárdot is tökéletesebben, és egyenlőbb mértékben világosítaná meg, mint sem azt 50 gyertya is tehetné. Tsak ez a' világosítás módja egyforma mindenkor; minden más világosítások nemeinél, a' világofság mennyiségének únalmas és gyakorta hirtelen való változásai, a' szemnek nem kitsiny terhére vagynak. Mind az a' mit ezen javallás ellen, mely nem tsupa ézfuttatás szüleménnye, hanem a' mely már egynehány helyeken a' leg jobb következéssel végre hajtatott, lehetne mondani, abban állana, hogy a' biliárd asztalok ezen világosítás neme miatt sokat szenvednének, minthogy igen könnyen el motskoltathatnának. De ez az elenvetés azt tartom hamar el enyészik, ha a' tulajdonos, a' jegyzőnek (marqueur) tsak valamennyiben való szoros vigyázatot pa-

rantsol is; mert csak a' jegyző ostobasága, vagy restsége miatt árthatnak a' métsék a' biliárdnak. Itt is szükséges a' levegő megromlásának útját egy oly füst tső által elállani, melynek egygyik vége a' métses felett vagyon, a' másik pedig egy füst üzővel (ventilator) az ablak egygyik karikájába végződik.

Sokszor vettem észre, hogy az olyan emberek, kik kéntelenek eszekkel, szemekkel sokat dolgozni, azt gondolják hogy ugyan tziel szerént való nyugodalmat adnak magoknak, ha egy pár óráig helyt ülnek, és sakkoznak. De ugyan hogy kapjon az el fáradott szem erőre olyan játék mellett, mely szüntelen való helyt ülést, és mély gondolkozást kíván? Valójában sok példákat említhetnék, hogy a' sakkozás az olyan emberekben szembetünő rövid látást, és szem gyengeséget okozott, a' mely, ha az el fáradott szemmel jobban bántanak volna, minden bizonnyal soha sem származott volna.

7.

Azon régulák, mellyekhez azoknak a' szerentsétleneknek kell magokat tartani, a' kik fél szemeket elvesztették.

A' tapasztalásból már régen bizonyos az, hogy a' kik szerentsétlenségekre fél szemekkel megvakultak, minekutánna ezen állapothoz hozzá szoknak, és egészséges szemekkel eleinten vigyázva élnek, fél szemmel sokkal élesebben és tisztábban látnak, mind az előtt mind a' kettővel láttanak. Esmérek olyanokat, kik ez előtt sok esztendővel megvakúltanak fél szemekkel, és még is most, koros vénségek ellent nem álván, a' legkényesebb foglalatosságokat, éppen olyan hiba nélkül folytatták, mint folytatták midőn mind a' két szemek megvölt.

Mindazonáltal igen fontos igazságnak marad az, a' fél szeműekre nézve, hogy azoknak mind azon tanácsokat, mellyeket az egészséges fzemmel való banásról elő adtam, sokkal nagyobb gondofsággal kell követniük, mint a' kiknek még két jó szemek vagyon. Egygyetlen egy szemekre való gondviseletlenségek által könnyen megfofzthattyák magokat bóldogságok maradványától.

Kezdetben, minden félfzemű ember, mihelyt egészséges szemének hasznát akarja venni, egy szokatlan mozgást és fájdalmas feszülést érez meg vakúlt szemében; egészséges szeme még a' kitsiny erőltetést sem szenvedheti, mindjárt el fárad, és gyakran könyvez.

Ezen jelenségek, mellyek ha sokáig tartanak, tagadhatatlanúl bizonyítják a' szem nevededő gyengeségét, többnyire hamar el múlnak, ha a' világtalan szemet egy néhányszor egybe rételv vékony gyóltsal bi fedí az ember, ennek leg alább a' mun-

ka közbe mindenkor meg kell esni. Tökéletesen el lehet pedig ezen rendkívül kedvetlen jelenségeket kerülni, ha az egészséges szemet nem szorítja az ember addig munkára, míg az (talám valami tüzeség és évesedés által) egy részént oda lett szem telyefséggel bé nem gyógyul, és nem fáj. Ha az ember ezen jó indulatból származott, és egészen a' tapasztaláson épült tanátsot számba nem vévzi, a' szem nagy meg erőltetésére, mindenkor új és nagy fájdalmok származnak a' beteg szemben; a' beteg sok ideig minden foglalatofságra telyefséggel alkalmatlan lészén, és egy ilyen tselekedet meg újjítása által, rövid időn olyan gyengeséget okoz egészséges szemének, hogy a' vakságig csak egy lépés hijjával lészén.

Második Szakasz.

A' gyenge szemekkel való bánásról.

Itt csak a' gyenge szemekre való gondviselétről szólhatok kornyúlállásason, mert csak ez illeti a' nem orvost. Tulajdonképpen való gyógyítása a' szem gyengeségének, tsupán az értelmes orvos foglalatoságának marad. Minthogy pedig a' gyenge szemet tökéletesen helyre állítani nem mindenkor, sőt el merem mondani, igen ritkán lehet, sok esetekben csak az a' tziel, hogy a' szem, jelen lévő állapotjánál rosszabbba ne eszen. Mindazonáltal ez nem függ annyira az orvostól, mint azon tziel szerént való és gondos szemmel való bánástól, melyre a' betegnek magának kell gondjának lenni.

Szerentsére azzal vizualizálhatom olvasóimat, hogy a' szem gyengesége ritkán megyen által valóságos vakságba, ha az ezen munkában elő adott javaslatokat figyelemmel követni akarják. Oh vajha ne engednék magokat a' kontár szem orvosoktól, és egygyik országból a' másba kóborlóktól, az elkerülheretlen vakság félelmével gyötretetni, és olyan szerekhez folyamodni, mellyekből azon nyomorúlt jövendőlk pénzt kapnak, az ember szemvilága vesztét pedig valóban segítik.

1.

Mindennapi gondviselet a' gyenge szemekre.

A' gyenge szemekre való gondviselés egyben 's másban nagyon különböz az egészséges szemekre való gondviséléstől. Miben állanak ezen különbségek, azt itt

tíztán meg határozni igyekezem, különben pedig tudni való dolog, hogy az eddig előadott régulák, mellyek közül egyet is a' gyenge szemekre nézve ki nem veszek, azokra az emberekre is illenek, a' kik nem olyan szerentsések, hogy telyességgel egészséges szemmel birjanak.

Töbnyire a' gyenge szeműek a' világosságot egyátalyában kerülni szokták, de szerentsétlenségekre rendszerént inkább ártalmas mint hasznos módon. Mint p. o. a' rövid látásuak nagyobb része zöld pergamentből készült és fényes sirnáztzal bévont szempaisal szokott élni; mások könyveket raknak a' gyertya eleibe, vagy a' gyertyát a' kementze háta megé, vagy a' szoba valamely más szegeletébe tézik, a' honnan a' világosság szemeket nem éri. Minthogy mindazonáltal telyes lehetetlen, hogy történetből vagy egy egyenesen jövő, vagy vízfsza verődött, és gyakorta kétferezett sűgár a' szembe ne sülsen; minthogy még az olyan estvéli társalkodásokban is, a' hol az ember egészszen meg bizott

baráttjai között vagyon, nem lehet mindenkor, legalább a' felkelés és elmenés közben a' gyertya lángját telyességgel elkerülni; tehát egy olyan hirtelen való világosság öfztönnek, melyhez a' szem hozzá nem szokott, mindenkor nagyobb befolyása vagyon a' szenvedő szembe, és még inkább gyengíti azt. Egyátalyában a' gyenge szem sokkal könnyebben el szenved a' nagy, de közönségesen el terjedett világosságot, mint egygyetlen egy gyertyának kitsin lángját. Sokszor találtam helyesnek a' Fest prédikátor ur *) megjegyzését, hogy az égő gyertyát nappal minden gyenge szemű ember sokkal nehezebben szenvedheti, mint estve.

Tehát igen fontos régula az, hogy

I. A' gyenge szemű ugyan soha se kerülje a' világosságot egészfen, mindazonáltal azon esetekben,

*) Lásd. Winkelmanns der Geschichte eines Augenkranken.

midön kéntelen a' gyertyához igen közel ülni, annak felette nagy izgatását szelidíteni igyekezze.

Ezt a' tzelt leg könnyebben el éri az ember egy kitsin zöld tafotából készült árnyéktartóval, mellyet a' sebiben könnyen magával hordozhat, és akárhol légyen, a' gyertya eleibe állithat, a' nélkül hogy a' társaságnak a' gyertya el dugásával terhére lenne. De számtalan dolgok vagynak még a' gyertyán kívül is, mellyek a' gyenge szemet, főképpen estve felette kinezák, és a' mellyek ellen egy árnyéktartó sem óltalmaz meg. Igaz ugyan, hogy a' fejér ónat az asztalokról el törölték, de nints é még elég tárgy az asztalon, mely még az egészséges szemnek is, ha az nap-estvig sokat dolgozott, nem kevés únal-mára vagyon? Vagy talám a' portzellán, melyre egy két virágotska vagyon festve, az ezüst kés, villa, kalán kevésbé fénylenek a' fejér ónnál? 's ugyan eltávoztatnak é minden fényest az asztaltól? Nem

akad é a' szenvedő szem, a' tehetős emberek szobájában, még elégfzer olyan pallérozott és fényes testekre, mellyek töbnyire a' leg kinosabb érzést okozzák a' gyenge szemnek? Annakokáért minden gyenge szeműnek szivesen javaslom, vonja ki magát az olyan estvéli látogatásokból, mellyekben az olyan vízfza verődött sугárokak meg nem akadályoztathattya Egy jól megvilágositott, pompa nélkül való, de jó izérszélssel készült palotában sokkal jobban fogja magát érezni, mint egy olyan szobátskában, mellyet egygyetlen egy gyertya világosit, és a' melyben a' szem fényes készületű káfsztenekre akad.

Milyen ártalmasok lehetsenek a' gyenge szemnek a' fényes tárgyak, meg lehet itélni egy esméretes derék férjfiu' betegsége historiájából, a' ki szemei kedvéért szinte két esztendeig éhezett, és a' ki részfzerént a' koplalás, részfzerént jovendöbéli vakságán való szükségtelen tündödése által, szinte ki száraztotta magát a' világból. Ez a' férjfiu' ifiu' kórában a' szüntelen való munka

által ugyannyira meg gyengítette vólt fze-
meit, hogy azoknak telyes helyre állá-
sáról soha többé álmodni sem lehetett; de
az ő hivatala mellyet folytatott, és még
máig is folytat, meg kívánta, hogy fze-
meinek szüntelen hafznát vegye. Milyen fze-
morú dolognak kellett annak lenni, hogy
sokszor napokig alkalmatlan vólt a' mun-
kára, foképpen pedig ha az előtt való estve
vatsorált. Szeme gyengeségének minden-
kori fzebetünö nevedécsét, természet
szerént a' vatsorának tulajdonította, és
azért étel után testi mozgásokat tett, de ez
sem akart hafználni, 's így réá vette ma-
gát hogy estve koplaljon. Ettől a' fze-
mpilantattól fogva szemének azon hirtelen való
rozfzúl létele telyefséggel ki maradt. A'
betegnek fze-
mei ugyan még mind gyengék
vóltanak, mindazonáltal mértékletesen
mindennap dolgozhatott, és hivatalbeli kö-
telefségeit, ismét telyesithette. Történt egy-
kor, hogy ezen beteghez hivtanak vatso-
ára: az egyben gyülekeztek' száma nagy
vólt. Eppen familia ínnepe vólt, és annak
kedvéért a' Házgazdájá most az egyfzer

ismét meg jelent a' vatsoránál, de igen nagy tünődésben volt a' következendő nap iránt, mellyet nékem gyötrődve meg beszélt. „De miképpen tsudálkozhatik Excellentiád” mondék „azon, hogy az Excellentiád szemei egy ilyen vatsora után gyengébbek, mint az előtt vóltanak, a' midön az afztalon sok olyan tárgyak vagynak, mellyeknek a' leg jobb szemnek is únalmára kell lenni! Tételsen félre Excellentiád minden szükségtelen fényes pompát, merek fogadni, hogy az étel az Excellentiád szemeknek nem fog ártani? Alig tólt el egy fertály óra, és már egy ezüst gyertyatartót, egy ezüst tángyért is, 's több esfééket az afztalon látni nem lehet; a' gyertyák eleibe árnyéktartók állitattanak; egy igen régi módi portzellán afztali készületet huztanak elő meg szokott nyugalmából, és valósággal igen különös Komédia vólt, a' leg újjabb módi szerént élő embereket, egy igen régi módi afztal mellett nagyon jó kedvel ülve látni. A' jó Házgazda is igen jól evett, és midön más napon meg látogottam, egyencsen meg

vallotta, hogy két esztendőktől fogva olyan jó kedve nem vőlt, és a' munkára olyan alkalmatosnak nem érzette magát, mint ma érzi. Meg állottam előbbeni fogadásom mellett, és ez időtől fogva minden nap vatsorált — a' test újj erőre kapott, és szeme kinzó gyengesége, ambátor vatsorált nem jött többé elé.

Egyátalyában az ember magára megtanúlja kerűlni azon tárgyakat, mellyek a' gyenge szemet felette illetik, még minekelőtte azoknak káros következései lehetnének. A' gyenge látású ember p. o. ha egyszer próbálta sötétbe ki ütni, bizonyosan nem fogja azt másodszor tselekedni.

Fontos régula a' hasonló alkalmatosságokra nézve, hogy szemeit soha felette erőssen bé ne hűnnya az ember, mert egy ilyen tselekedet által, a' szem alkalmatosabbá tétetik még több világosság sűgárokat fogni fel, minthogy a' szem bé hűnyása alatt a' szemfény erőssen ki szélesedik; minthogy pedig igen könnyen meg

esik, hogy előbb fel nyitja az ember szemét, mint sem mindazok az okok, melyekért bé húnnya vala, el tűntenek volna, és ekkor sokkal érzékenyebbül szenved, mint sem ha mindjárt eleinten minden bánatodásnak tárgyúl ki tette volna. Sokkal hasznosabb a' szemnek alkalmatlankodó tárgy eleibe egy széket vagy valamit egyebet tenni ha nintsen hatalmunkban egy olyan kinzó szert egészszén el távoztatni, vagy kerefsen az ember más helyet, vagy adjon testének más fordulást, vagy végre, ha a' fény rövid ideig tartó, tartsa inkább a' kezét, nem húnnyván, vagy nem fogván bé erősen szemét, egy bizonyos távolságban a' szem eleibe.

Abból a' mit közelebről a' gyenge szeműek magaviseletéről a' különböző világság ösztönére nézve mondtam, a' következő fő régula foly:

II. A' gyenge szeműek ha kénytelenek hóval fedett környékeken

útnazni, óltalmazák szorgalma-
toson szemeket, a' hóról vízszta
verödött sűgárok nagy illeté-
sétöl.

A' hó gyakorta a' telyefséggel egés-
séges szemeket is oly nagy erővel illeti,
hogy azt nagy szembeli gyengeség követi.
A' hó világ ellen leg jobban óltalmazza a'
gyenge szemet, a' vékony, mindazonáltal
tömött fekete fátyol, de ne lebegjen a' szem
előtt, hanem legyen mint valami álortza az
ábrázat felső felén ki feszítve. Telyes bizo-
dalommal lehet annak hasznát venni ak-
kor is, midőn az ember fővenyes, és a'
naptól meg világositott környékeken útnazik.

III. A' gyenge szemek ugyan, még
inkább meg kívánnyák, hogy a'
gyakor mosás által tisztán tartas-
sanak mint az egészségesek, de
nem mindenkor jó a' gyenge
szemnek a' hideg víz.

A' tehát a' kérdés, honnan esmerje meg a' nem-orvos, hogy szemeit csak olyan vízzel moshattya, mely már soká állott a' szobába? Könnyű ezt meg határozni; mert ha a' gyenge látású gyakorta érez valami különös hajlandóságot szemei bé húnyására, azután pedig bajosan nyithattya fel azokat; ha a' bé húnyt szemhéjjak olykor olykor magokra olyan erősen réá nyomúlnak a' szemre, hogy azok abban valami terhes feszülésbeli érzést okoznak, azon esetekben soha sem használ a' gyenge szemnek a' hideg víz, sőt ellenben igen nagy és veszedelmes izembeli tüzezségre, vagy más szembeli nyavalyára adna az ember alkalmatosságot. Láttam p. o. néha oly tartós görts természetű egybe vonodását származni abból a' szemhéjjaknak, hogy a' beteg, órákig nem nyithatta fel szemeit.

Ha pedig a' szem gyengeségével a' görtsnek semmi jelei nintsenek egyben kötve, a' hideg vízzel való mosdás éppen olyan szembetünőleg hasznos, mint a'

milyennek azt az egészben egészséges, de nagyon meg erőltetett szemre nézve tapasztalhatni.

2.

A' gyenge szemeknek t'zél szerént való hafzna vétele, közönségesen és különösen.

. Majd minden gyenge szeműek örvendenek a' nappalnak, és az éjj közelgetésével szomorúak, kedvetlenek, de a' gyenge szemek főképpen reggel, éppen különböző gondviseletet kívánnak.

A' gyengélkedő szemek reggel egyátalyában a' leg kifsebb erőltetést sem bírják el, 's e' részbeli vigyázatlanság által könnyen hafzonvehetetlenekké tétethetnek az egész napra. Míg azon fátyol, mely a' gyenge szemeket reggelenként mintegy bévonnya, el nem o'zlott, nem lehet munká-

hoz fogni; sőt annak akkoris nagyon a' szem erejéhez kell mérsékeltnék lenni. Főképpen kerüljék a' gyenge szeműek reggel az olyan munkát, mely a' szem erőltetésén kívül fő törést is kíván.

Szint' olyan nagy vigyázást kívánanak a' gyenge szemek, más bizonyos óráiban a' napnak, főképpen pedig az étel közben és azután. Rendszerént a' fejer asztalnémük, a' tángyérok, kalának, 's több a' félék igen kedvetlen érzést okoznak a' szemnek, de az tsaknem mindenkor el múlik, minekutánna az ember egy néhány kalán levest, vagy akármi egyéb meleg és leves ételt evett; mindazonáltal abéli bizodalomban, semmit is a' mi szemeit meg erőltetné az asztalnál élesen ne nézzen, különhen többnyire fájdalommal fizet érette. Azonkivül is a' luxus, ámbátor a' gyenge szeműeknek nagy könnyebségére, főképpen estve a' fejer ón és ezüst asztali készületek nagyobb részént el töröltettnék, még elég olyan tárgyakat hagyott meg, mellyek, ha sokáig nézi az ember, a' szemet felette ér-

deklik, vakittyák, és azzal lafsan lafsan a' tartós olvasás minden következéseit éreztetik.

Az étel után a' gyenge szem mindenkor könnyebben ki áll akármely erőltetést, mint az egészséges, ha az eledelkkel és italokkal való élés mértékletes volt, és ha az eledelék nem voltak hevitők, fűszerfámosok.

A' gyenge szeműek nagyobb része azt hiszi, hogy a' pápafzem a' nézést sokat könnyebbíti, a' szem erejét meg tartya, vagy még neveli is azt, sőt némelyek a' zöld színnek az egészséges szemekre nézve való hasznós voltából arra a' hibás itéletre mennek, hogy a' zöld pápafzem a' gyenge szemnek különösen használ. De jaj annak a' szemnek, mellyet pápafzemre szoritnak, minekelőtte még az avar való élésre alkalmas volna. Mert valameddig azok a' jelek, mellyeket a' pápafzemnek valósággal szükséges voltáról említettem, meg nintsenek, mind addig még a' gyenge szeműek

sem kell az üveggel való nézésről gondolkodni.

A' zöld pápafzemek, mellyekkel a' gyenge látásúak oly örömet élnek, mind a' munka mellett, mind azon kívül igen ártalmasok, minthogy azok minden tárgyakat másképpen mutatnak, mint sem valósággal vagynak, minthogy minden tárgynak homályos szennyes tekintetet adnak; mert az által a' külömben is gyenge szemet, mely tsakugyan a' tárgyakat úgy akarja látni, a' mint azok vagynak, rendkívül erőltetik, és a' szem gyengeségét nevelik.

3.

A' munka választása a' gyenge szemekre nézve.

Az első és leg fontosabb fő rögula a' gyenge szemekre nézve, a' munka válasz-

tásában, abban áll, hogy az ember mindazon munkákat, mellyek hofzfzas, éles nézést, és nagy fő törést kívánnak, tsak telyes nap világnál igazittsa.

Ennekfelette válafzfzon az ember még az apróság munkákra, az idõtöltésbeli olvasásra is olyan papirofsat és könyveket, mellyeknek szine kevésbbé tündöklõ fejér. A' kék papiros (ha más részről a' tenta elég fekete) leg jobb az írásra,

De fájdalom! egy idõtõl foyva a' nyomtatásban keveset vigyáznak a' gyenge szemûekre. Sõt ellenben igen elmések az emberek a' nyomtatásbeli úgy nevezett jobbitások ki gondolásában, mely ugyan, tífzta, kerek vóltáért, 's a' szép papirofson való ki tettzéséért, mindenek előtt kedves, de a' mely a' gyenge szemet, fõképpen éjjel szinte oly erõlsten fárafztya, mint a' leg kényesebb munka. Tégyen bár egy egéfséges szemû ember önnön magán próbát, és olvasson egy pár óráig szünetlenül egy déák betûkkel nyomtatott, úgy neve-

.zett pompás kiadású könyvből, vagy még Stereotypból (melynél a' fzem egétségére nézve ártalmasabb nyomtatás formáját nem lehetett volna találni) bizonynal tapasztalni fogja, hogy a' fzem mindenkor valósággal el fárad, és ez annyival fzembetünőbb, hogy egy német betűkkel nyomtatott közönséges könyvből négy óráig alkalmatlanság nélkül olvashatni, 's még is a' német betűkkel való nyomtatást mindenfelé kezdik el hagyni, és fzemeink ártalmára a' fzebb formát közönségesen fel venni.

Nem tagadom ugyan, hogy a' szép tárgy, a' derék dolgokat magában foglaló munka is, a' jó izlésű köntös által, még véghetetlen sokat nyerhet, és hogy fzemünk egy első tekintettel valami bizonyos kedvelséget érez az Angliából hozott legjobb munkák pompás kiadásában, de éppen olyan kevésbé tagadhatni, hogy fzemeink, a' kerek 's egygyik a' máshoz hasonló betűk nézésében igen hamar meg fárad, és alkalmatlan az olyan munka

holzfzjas olvasására, sőt hogy sokan vannak a' kik tsupán az által, hogy fzünetlen olyan ki^a adású könyveket olvastanak, nagy és tsaknem gyógyithatatlan fzebelyi gyengeséget okoztanak magoknak; Valósággal sok ilyen fzomorú példákat említhetnék. Azzal telyességgel nem állítom, hogy olyan pompás ki adású könyveket éppen ne keljen olvasni, tsak azt óhajtanám, hogy azokat ne olvaśsák örökké, 's ne olvaśsanak tsupán olyanokat. A' stereotypok feltalálójának nagy érdemeit bizonynyal magam is meg esmérem, mindazonáltal a' gyengefzeműeket intem, ne olvaśsák azokat; mert a' betűk egyformaśága és kerek vólta az olyan ki adásokban még sokkal terhesebb.

A' gyenge fzeműeknek fzükség arra is fzorgalmatosan vigyázni, nehogy éfzrevehetetlenül hozzá f szokjanak az apró és sűrű íráshoz, melyre az olyan embereknek mindenkor különös hajlandóságok vagyon; mert nemtsak hogy nagyon nevededik az által fzemek gyengesége, hanem még igen

tartós és gyakorta kantsalsággal egybe köttetett rövidlátás léfzen ezen rozfz' szokás bizonyos következése.

A' gyenge szeműek kerüljék telyes erejeből mindazon munkákat, mellyek természet fzerént akárminémű üveggel való nézést kívánnak. Ezen régula számban nemvételének élébb hátrább vakság, vagy leg alább fzinte vaksággal vetekedő szem gyengeség a' büntetése.

4.

Nyugodalom válafztása a' gyenge szeműekre nézve.

Senkinek sints több oka a' tartós munka után való meg nyugtatás közben arra vigyázni, mi hafználhat vagy mi árt-hat fzemeinek, mint a' gyenge szeműek. Gyakran tapasztaltam mindazonáltal, hogy

ezek a' munka közben szorgalmason őrizkedtehek mindentől, valami csak szemeiknek árthatott volna, a' kipihenés idejében pedig ezen bölts előre való vigyázattal éppen nem gondoltanak, és így hofszú időre alkalmatlanokká tették magokat foglalatofságaik folytatására, mellyet hibáson a' munkának tulajdonítottanak.

A' leg közönségesebb estvéli időtöltés p. o. még nyárban is (leg alább nállunk) a' kártyázás; de a' ki kénytelen napestvig sokat erőltetni szemeit, a' kinek szemei gyengék, minden bizonnyal árt annyit azoknak, az újj, fejér, fényes kártyák által, mint ha azt az időt munkába töltötte volna el. Nemis emlitem azon roszsz következeseket, mellyeket az egy helyben ülést kívánó játék nem csak a' szemre, hanem az egész testre nézve előbb hátrább okoz.

Még az úgy nevezett lottéria játék is, mely a' számok fel keresése, és az aval egybenkötetett külömb külömb változások által, akármelyik kártyázás neménél hafz-

nosabb az egészséges szemnek, rövid időn úgy el fáradtja a' szemet, mint akármelyik erőltetést kívánó munka. Sokszor láttam, midőn ez a' játék neme nálunk módiban volt, hogy a' gyenge szeműek kéntelenek voltak a' számokat szomszédjaik által kerestetni fel, akármilyen nagyok lettenek legyen is a' lottéria táblái.

A' tántzot, valamint minden erősz felhevülését a' testnek, minden heves indulatokat egyátalában kerülni kell a' gyenge szeműeknek; mert az első esetben az egész test tartós nagy mozgása és fáradtása, 's az apró por ártalmi által, leg alább a' következő napra haszonvehetetlenné tészik magokat, és ha az gyakran esik, ki pótolhatatlan kárt okoznak szemeknek; a' második esetben pedig a' szem gyengesége egy szempillantásban tökéletes vak-ságba mehet által, a' milyen példákat tulajdon praxisomban valósággal többeket láttam.

Hasonló gondofsággal kerüljék a' gyen-

ge szeműek mindazokat a' sétáló helyeket, és barátságos egybe jöveleteket, ahol a' fényes gálába öltözött és smukkos emberek nyüszögnek, vagy ahol számtalan emberek jönnek mennek egy egyenes útan, mint p. o. nállunk a' Práterben; mert a' gyenge szemre abból háromló kár valószínűséggel egybe sem hasonlítottathatik azon kicsiny gyönyörűséggel, mellyet azon szempillantásban ott érezni vélnek.

Egyébaránt, kiket a' természet nem a' leg erősebb és egészségesebb szemekkel áldott meg, kövefsék szorosán azon regulákat, mellyeket az egészséges szemek meg nyugtatására nézve már adtam.

5.

A' rövid és távol látásúakkal való bánás.

Töbnyire az emberek öreg korokban valamennyire távolról látnak, minthogy a'

zembugája laposabb, a' szem által tettő hártyái tömöttebbek, nedvességei sűrűbbek lésznek. Némelyekben, a' mint felyebb emlitem, midőn vénülni kezdenek, a' szem lát-pontja hitelfelett távozik előbbeni helyétől. De ha ezek szorofsan vigyáznak azon idő pontra, melyben pápaszemre kezd szükségek lenni, a' távolról való látás nem könnyen nevedik felette nagy mértékre; pedig ez szükségesképpen meg esik, ha szegyenlenek pápaszemmél élni.

De rövid látásuvá is lehet az ember öreg korában, ha t. i. sok éfztendeig foglalatoskodik tsupán mikroskopiummal látható tárgyak vizsgálásában; a' milyen példákot valósággal eleget említhetnék.

De ugyan mi az oka, hogy az urak és jól magabiró polgárok között olyan sok rövid látásúak vagynak? már mindjárt a' szegényebb sorsúak között miért olyan kitsiny a' rövid látásúak száma? 's mi az oka, hogy a' parasztok között egy sintsen? Olyan sok ízben kérdették már ezt töllem,

hogy kötelefségemnek tartom, arra itt közönségesen felelni.

Szorosan és sok eztenőkig vizsgálván a' rövid látásúakat, végre tökéletesen meggyözödtem arról, hogy sok egybe jött kifsebb s nagyobb okok tseleklzik, hogy az urak és tehetős polgárok között olyan sok rövid látásúak vagynak. Az élet első ezteendeiben megvetik már annak fundamentomát; mert a' szük gyermekszoba, az apró jádzó eszköz, a' szabad levegőben való kevés, és buba módra tett mozgás, a' szegény gyermeket már előre készítik a' rövid látásra, 's rendszerént a' Hofmester vagy Gouvernante, vagy azért hogy a' szülék parantsolattyát telyesíteni akarják, vagy hogy magok nem fontolják meg a' dolgot, vagy valami alaton nyereség kívánásából a' munkát béfejezik. A' szegény kitsiny hat ezteendős fiún, mint valami üstökös tsillagon úgy bámulnak, midön halják, hogy az a' Romai és Görög historiából órákig tud szajkó módra fetsegni, ha szintén azon városnak, melyben született,

vagy familiájának historiájából semmit nem tud is, és midőn végre Tátijának vagy Mámijának neve vagy születése napját, egy szépen le irt versezetben, melyből egy szót sem ért, szerentsélteti, a' gyermeket tsókokkal, a' Hofmestert ditséretekkel, és néha pénzel tetézik. De elég — nem akorom ezt az utálatos képet égézfzen le rajzolni. Már ezen vonásokból láthatni, hogy a' gyermekek igen korán kénfzerittetnek nem tsak erőltetni szemeiket, hanem még igen közel lévő és apró tárgyak szüntelen való vizsgálásával is foglalatoskadtatni; nem azt kellene é inkább kérdeni, miért vagynak oly kevés rövid látásúak a' tehetős emberek között! Az alsóbb sorsú ember, nevendék fiát leg felyebb a' közönséges oskolába küldi, a' hol a' tanulók sokasága miatt nem szorittatik oly felette erőfsen a' tanulásra. Ezen gyermekek gyakran járnak a' szabad levegőben, vagy a' mint falun szokott esni, gyermeki esztendeiket égézfzen az utzán töltik el — ha kitsiny tárgyak dolgozására kénfzerittetnek is, szemeik gyakran és eléggé ki nyugofszák magokat a' temézfzet

szép és nagy munkáinak észlelésében. Innen könnyű meg fejteni, miért kevesek a' szegényebb gyermekek között a' rövid látásúak, és miért nem talál az ember egy rövid látásút is a' mezei lakosok között, 's azon hajósok és szekeresek, a' kik szemeik különös alkotásánál fogva már nagyon hajlottanak a' rövid látásra, miért vesztik el végre ezen hajlandóságot említett életek módja mellett. Mind ezekből meg lehet itélni azon rövid látás nagy grádusát, melynek végre az ilyen felfordúlt nevelés mellett, az olyan gyermekek szemeiben szükségesképpen kell származni, a' kik a' természettől hibás és erre a' nyavalyára hajlandó alkotást kaptanak.

Ha egy valósággal rövid látású ifjú, a' mennyire lehet kerüli a' Lorgnettel való élést, méltán remélheti, hogy szemei 30 esztendő kora után lassan lassan meg javulnak, elannyira, hogy már 40 esztendő korában akármely távolságra jól lát. Sokan azok közül kiknek ezt adtam tanácsul, ezt felelték. „De ki töltheti úgy el ifjú eszten-

deit, hogy szemeinek hafznát ne vegye ?^u és számban nem vévén intésemet a' pápafszemet napestvig az orrokon hordozták. A' ki ezen elővigyázati régulákat hideg vérrel meg veti, annak leg kifsebb reménysege sem lehet; hogy szemei idôvel meg javúljanak, sôt ellenben mind rövidebb rövidebb látású lesz; gyakran fog más más pápafszemmel élni, és élesebb üveget keresni, mig végre a' szobába sem teheti le a' pápafszemet.

Azonközben nem lehet tagadni, hogy némely rövid látásúnak valósággal vagon szüksége üvegre, tsakhogy ne élyen azzal a' mint közönségesen szoktanak, tsupán az egygyik szemén, tsakhogy tegye azt gyakran félre, ha nehezen esnék is az, és igyekezzék pufzta szemmel nézni. Azon igyekezet mindenkor elég gazdagon meg jutalmaztatik az által, hogy a' rövid látás apad.

A' következendô jelekből lehet megtudni, vagon é ez vagyamaz rövid látásúnak öblös pápafszemre szüksége.

1. Midőn az egész szem, főképpen pedig az általtetző hártya igen domború, melyet leg könnyebben úgy veszen az ember észre, ha a' fel nyitott szemet oldalaslág nézi.
2. Ha a' rövid látású tsak rendkívül aprón és sűrűn írhat, nagyon akarván pedig írni, a' betük formáját el véti, és a' szemével való erányozást el veszti.
3. Ha szürkületben a' leg apróbb irást is tisztán olvashattya, holott a' távolról látó és egészséges szemű alig tudja már a' nagyobb betüket meg különböztetni.
4. Ha két lépésnyi távolságra senkit sem esmér meg.
5. Ha a' végre, hogy a' szeme előtt tsak egy néhány lépésre lévő tárgy elől, p. o. egy szék vagy asztal elől ki térhessen, a' szemét félig bé kell húnynia.

De szükség azt is szorgolmatoson meg

visgálni, ha valyon az a' pápafzem, mellyet az ember magának válaftz tökéletesen jó é a' fzemének; ez a' visgálás pedig tökéletesen véghez mehet azon régulák fzerént, mellyeket ezen munka első szakaszában már meg határoztam, tsak azt az egygyet kell még itt meg jegyezni, hogy az öblös pápafzemnek sohasem kell a' tárgyakat felette kitsinyen, hanem tsupán tisztán mutatni. A' felette kitsinyitő pápafzemek nemtsak hogy nevelik a' rövid látást, hanem a' fzetet észrevétetlenül erőltetik is, és azt nagy mértékben gyengitik.

A' távolról való látásnak nevedését, a' koros vénségben tsak úgy lehet meg akadályoztatni, ha az ember gyakran foglaltoskodtattya fzemeit külömb külömb téle apró tárgyak nézésével, és szorgalmatosan kerüli mind azon sétáló helyeket, a' hol úgy szólva kéntelen az ember mezfzje nézni: mindazonáltal néha ezen régulák követése mellett is domború pápafzemre szorúl a' távolról látó ember — Arról is szóllottam már az első szakaszban.

6.

A' szemmel való bánás a' terhes betegségek után.

Közönséges tapasztalás, hogy a' szem a' terhes betegségek után, főképpen a' forró nyavalyák után, mellyek alatt sokszor vágtnak eret, vagy különben sok nedveségeket vesztett el a' beteg, hasonlóképpen a' hagymáz után, olyan gyenge lesz, hogy ez a' gyengeség néha a' vaksággal határos, vagy legalább majd mindenkor méltó félelembe ejti a' beteget a' tökéletes vakság iránt: közönségesen véve az ilyen esetben segédelmet keresnek az emberek, és ezer's meg ezer úgy nevezett erősítő orvossággal élnek, mellyek által a' nyavalya többnyire nevedik inkább, mint apad.

Az én tapasztalásaim fzerént ez a' nagy szembeli gyengeség különösen az által múlik

el, és minden abból származandó roszsz következéseket azzal lehet bizonyosan meg előzni, ha az ember (a' mit igen kevesen tselekefznek) izemeit sokáig és tökéletesen meg kéméli, míg tudni illik a' test ismét elég erőre kap, és az erőltetést mind maga az egész test, mind annak részei egygyen egygyen ki állhattyák. Ez okból mind az a' mit az ilyen gyógyuló félben lévőknek javasolni lehet, abban áll, hogy éljenek jó eledelokkal, de ne olyanokkal, mellyek a' testet hirtelen fel hevitik, hanem a' mellyek annak tartós erőt adnak.

A' szemmel való leg ártalmasabb vizsfaélés, mely miatt már sokszor láttam tökéletes farkas hályogot származni, abban áll, hogy sokan azt hiszik, hogy a' gyógyulás idejét jobbra nem fordithattyák, mint ha az egész napot olvasásban töltik el. Az által elméjeknek nyugalmat szerezni, és a' gyógyulás hofszú napjait rövidíteni akarják; de nem gondolják meg, hogy azzal valósággal sokat ártanak fejeknek, 's még többet szemeiknek.

Ha azt akarja valaki, hogy szemei a' terhes betegség után hamar meg erősödjenek, leg jobb azokat igen kedves, de külömb külömb fele tárgyak könnyű szerű, nem pedig erőtelett vizsgálásával foglalatoskodtatni. Annak igen szembetűnő hasznát láttam egy nagy érdemű férjfiúban, a' kit ez előtt egy pár esztendővel gyógyítottan.

Egy igen terhes és soká tartott hagnáz végén t. i. úgyannyira meg gyengültek szemei, hogy egy ideig a' leg irtoztatóbb tünődésben élt szeme világa' telyes elvesztésétől való féltében; ezen tünődése, az orvosok váll vonintások, és szeme világa' mindennapi apadása által hathatosan neveltetett, úgyannyira, hogy a' beteget a' leg szomorúbb és szánakozásra méltóbb állapotban találtam, midőn hozzája hivattattam Homályos szobában való ülést, Koloniai viz gőzit, és egyenlő rész kutvizből és égetborból készített szemvizet tanátsoltanak, de a' beteg ezek után igen roszszúl volt. En azt javasoltam, hogy éljen könnyen emészthető eledelekkel, mértékle-

tesen, és erejéhez szabott idő szakaszokban, igyék egy poharatska jó bort, járjon a' tiszta szabad levegőben, gyakorolja szemeit egyenlőleg ofzlott tiszta világosságban, és végre képeit 's mineráit nézegetse gyakran, de minden erőltetés nélkül. Ezen tanátsomat örömmel telyesítette a' beteg, mivelhogy hajlandóságaival, mellyeknek követéséről, intették, meg egygyezett. A' jó férjfiú barátjaival múlatta magát, gyűjteményeinek ez vagy amaz darabjain, 's tsak hamar el felejtette búját, mert szeme gyengesége, melyről már farkas hályogot jövendöltenek vólt, két három hetek alatt olyan tökéletesen el múlt, hogy a' fel gyógyúlt, éppen olyan hasznát vehette szemeinek, és olyan tartósan erőltethette mint betegsége előtt.

Azon betegségek, mellyek után különösen a' szem gyenge szokott lenni, és jó darab ideig nyugodalmat kíván, az említett forró nyavalyákon és hagymázon kívül a' következők: ugymint minden némű vér folyások, a' skárlát hideg, a'

verefs és hólyagos himlő; főképpen a' verefs himlő után, és különösen a' már fel nőttékben néha oly nagy szembeli gyengeség marad hátra, hogy ha leg kisebbet dolgoznak is, szemek azonnal megtüzesül, könnyez és fáj.

A' fő erőfs meg ütése, vagy egy olyan szerentsétlen esés után, mely az agyvelőt felette meg rázta, a' szemre nézve gyakorta igen roszsz következéseket láttam származni. ha a' szem a' fel gyógyulás ideje alatt felette meg erőltetett.

Adhatnék ez úttal a' gyenge szemekre nézve még némely régulákat, még egynehány fontos és gyakor okát emlithetném a' szem gyengeségének; de minthogy ebben a' tekintetben más orvosok eleget irtanak, és minthogy ezek az intések csak olyan embereket illetnek, a' kik azt merem mondani, mindég süketek minden jó tanáts irant, jobbnak tartom mindazokról halgatni hogy ezt a' munkát minden ember olvashassa és senkit ne botránkoztassan.

Harmadik Szakasz.

A' szemmel való bánásról, olyan hirtelen esetekben, mellyek tulajdonképpen semmi orvosi vagy seb-orvosi esméretet nem kívánnak.

1.

A' szembugája és a' szemhéj közzé hullott idegen testek ki vétele módjáról.

Milyen könnyen meg esik az, hogy a' nagy fzel valami idegen testet fú a' szembe? hányszor nem esik az meg, bizonyos mesterembereknél, hogy vas, fejrón, tsont, fa, czüst vagy arany forgáts hulyon a' szembe,

és milyen rendkívül okatlanul viseli magát az emberek nagyobb része az olyan esetekben?

Az első a' mit, nem tudva, csaknem mindenik tselekszik, abban áll, hogy kezével a' szeméhez kap, es szeme héjját dörögöli; igen ritka dolog hogy ennek rossz következtetése ne lenne, gyakorta pedig meg tüzesül és egézfzen el romlik a' szem, mint-hogy ezen vigyázatlan dörögölés által, a' szembe hullott szegletes és hegyes testettkék, mint p. o. a' vas por, a' szem külső hártájába, és némelykor bejebb, úgy bé nyomúl, és úgy bé szorúl, hogy azt csak a' gyakorlott operátor veheti ki a' szem kárá nélkül. Meg vagyok az iránt gyözödve, hogy ez igen ritkán történnék, ha a' hasonló esetekben jól tudnának bánni a' szemmel. A' szem tökéletes el romlása, mellyet valósággal sokszor látunk a' szemhéja alá hullott idegen testek miatt származni, ha tudnának a' szemmel bánni, az igen ritka történetek közzé tartoznék.

Mihelyt valamely idegen test akár minémű legyen is az, hatsak nem olyan a' mely tulajdon és felólvadható tsipős természetete által a' szemnek árthat, milyen p. o. az óltatlan méz, a' szembe húll, a' felső szemhéjt a' szem pilláknál fogva, a' mennyiben lehet a' szemtől el kell vonni, és a' főt elő kell hajtani. Leg jobb ha ezt az ember önműn maga tselefkzi, mert tulajdon érzésünk nem engedi, hogy a' szemhéjját felette erősen húzzuk. De ennek a' tanátsnak tsak akkor vagyon helye, a' mikor az idegen test a' felső szemhéj alatt vagyon. Ezen módon azt éri el az ember, főképpen ha azt ottan ottan meg ujjítja, közbe közbe egy néhány szempillantatig szemét megnyugtatóván, hogy sok könny gyűl a' szembe, mely az idegen testet töbnyire hamar, tökéletesen ki mofsa, vagy leg alább a' szem nagyobb szegeletébe vífzi, a' honnan a' kezkenő egybe sodort végével könnyű ki venni.

Ha ez a' próba nem elégséges, vonnya el az ember az ujját gyengén és gyakorlta

a' szemhéjján, a' külső szegelyen kezdve a' belső vagy az orr felől való szegelyet felé; így a' szembe hullott idegen test rendszerint lassan lassan azon verefs és kerekded testre hömpölyeg, mely a' szem nagyobb szegelyeték közepében vagy on, és szemhusnak neveztetik; onnan pedig igen könnyű a' kezkenő szegelyével, vagy egy gyenge etsettel (Pinsel) ki venni.

Végezetre ha ez sem segít, a' mint felebb említém a' felső szemhéjt meg fogja az ember a' szempréminél fogva, és azt a' mennyire lehet a' szemtől el vonnya, azonban a' földre néz, és téjfellet vagy vizbe fel olvasztott gummival meg nedvesített gyenge etsettel a' szemhéj alá nyúlván, azt a' szem külső szegelyétől kezdve a' belsőig vonnya, ilyen módon az idegen test könnyen az etsetre szokott ragadni.

Tudni való dolog, hogy jobb ezt valakinek másnak mivelni, mint a' szenvedőnek magának; mert amaz könnyebben meg láttya hol légyen tulajdonképpen az

idegen test, ha t. i. a' beteget a' világo-
sággal szembe ülteti, fejét valamennyire hát-
ra hajtya, és aláfelé nézeti, 's egyfzer-
smind a' szemhéjját fel emeli. Mihelyt lát-
tya az idegen testet, azonnal utánna nyúl
az etset hegyével, és azt a' szemből ki-
törli; természetes dolog, hogy így a' szem
kevésbé izgattatik, mint ha a' szenvedő
maga mivelné azt. Azomban ezt a' kitsiny
operatiot akárki is végben viheti, ha nem
a' leg otrombább és ostobább ember a' vi-
lágon.

Mihelyt pedig veszi az ember észre,
hogy az idegen test, főképpen az üveg da-
rab, a' vas és egyéb tömött testekből sző-
kött száalka a' szem külső hártyájában, tudni
illik azon világos, domború hártyában, mely
a' szines szemfényt, mint valami óra üveg
bé fedí, keményen áll, és az etsettel nem
lehet onnan ki mozdítani, egyátalyában
szükséges egy ahoz értő orvoshoz folya-
modni, különben a' szem töbnyire oda lesz,
vagy leg alább látásbéli tehetségétől meg-
fosztatik.

Ha óltatlan méz, gálitz kő, száraz portobák, vagy bors hullott a' szembe, azt egy nagyotska, vajjal meg kent rajzoló etsettel mindjárt ki kell onnan törölni, és töstént orvost kell hivatni, a' ki a' további gyógyítást magára vegye. Ha az ilyen testek ki vételével addig vára kozik az ember, mig az orvos meg érkezik, a' mi néha az első egy két fertály órában lehetetlen, az által tettö hártjának azon részei, mellyeket az olyan rágó testek többetske ideig illettenek, könnyen egybe sugorodnak és meg homályosodnak.

Igen fontos régula az is, hogy a' fellyebb említett tsipö ás rágó testeket soha se igyekezzen ez ember ki mosni a' szembö; mert azoknak ereje eképpen még tovább terjed, és a' veszedelem a' szemre nézve sokkal nagyobb lesz. Tsupán a' nyálkás vagy igen siros szerek mint p. o. a' vaj, álhatnak egy szempillantatban ellent ezen rágó testek veszedelmes erejének.

Nem igen ritka dolog, hogy az első

szempillantatokban minekutánna valami idegen test esett a' szembe, a' görts el fogja a' szemhéjjait, az az a' békúnyt szemet erővel sem lehet fel nyitni. Mihelyt ez az eset jelenvagyon, orvost kell hívni, ha nem akarja az ember hogy rosz következése legyen; a' nem orvos itt nem segíthet magán.

Esztelenebb dolgot nem is lehet gondolni azon meg rögzött szokásnál, mely szerént ha valami idegen test esett a' szembe, még egy mást tefznek belé, mely rák-szem vagy jóféle gyöngy szokott lenni. Igen gyakran jönnek hozzám olyan betegek, a' kik két 's három naptól fogva szemhéjjok alatt tartják az oda esett idegen testet a' rák szemmel egygyütt — tudni való dolog, hogy azok miatt a' szem rendkívül meg tüzsesedik; mert hiszem láttyuk, hogy akár milyen kitsiny lett legyen is a' szembe esett test, akár milyen kevés ideig vólt is benne, mindazonáltal a' szem egynéhány óráig vagy napig vérmes, könnyvező és a' levegőre érzékeny. De mindezek majd el múl-

nak, ha a' fzetet minekutánna az idegen test abból ki vétetett, hideg vízzel gyakran meg mofsa vagy fetskéndezi az ember,

---

2.

A' fzemmel való bánás külömb külömbféle bogarak marása után.

A' darások, méhek, főképpen pedig a' szúnyogok, némelykor oly erősen meg marják fzemünk héjját, hogy a' miatt, tüzes és igen égető daganot származik, 's e' miatt fzemünket fel nem nyithattyuk. Az ilyen esetekben leg előbb is meg kell vizgálni, ha valyon a' bogár fulánkja benn maradott é a' testben vagy nem, 's ha benn, egy vékony fogóval, mint a' millyennel a' szakállat fzozták ki tépni, és a' mellyet mindenütt lehet kapni, ki kell húzni a' bőrből. A' daganotat dörgölni, vakarni, igen ártalmas,

az által igen könnyen tüzezséget és évesedést okoz az ember a' szemhéjában. Ha hideg vízbe egykevés konyhasót, közönséges vagy glét etzetet (acetum lithargyri) tölt az ember, és az abba mártott itató papirofsat a' daganotra téfzi, mind ez, mind ennek, következései rövid időn el múlnak. A' körs bogarak rakosgatásából is láttam egynehányszor, nagy, tüzes, és igen fájdalmas daganotat szármaszni a' szemhéjában, mely egynehány napok alatt mindenkor tökéletesen el múlt, ha VIII loth tizta vizet egy könting kámforos spiritufsal egybe elegyítvén, ebbe mártott itató papirofsat rakattam gyakran réá.

3.

A' szemmel való bánás, midön a' szem tályának meg sértése után, a' vér a' bőr alá ki ömlik.

Az ütés vagy dőfés után gyakorta olyan irtoztató verefs a' szem, hogy az ahoz nem értő azt hiszi, hogy a' szem örökre oda vagyon; mert a' szemnek még a' fejr része is sötét verefs, vagy éppen fekete lézen, és néha vérrel töltött zatskó módjára függ a' szem héjjak között. E' gyakorta mindjárt esik a' szem meg dőfése vagy ütése után, néha pedig későbbre, midön t. i. a' fő a' szem felett vagyon meg sértve, minthogy a' ki ömlött vér a' bőr alatt lafsan lafsan a' szemre száll.

Igaz ugyan, hogy az olyan meg sértésekör igen gyakorta szükséges az orvosi segedelem, mindazonáltal ha a' meg sérte-

tett éppen semmi hibát, semmi változást nem vészen észre meg sértett szemének látásbeli tehetségében, ha semmi fájdalom nem követi azt, és csak valami nyomást vagy feszülést érez, nints szükség orvosra, mert azon rusnya formája egészfzen elmúlik, ha a' következő szerrel nedvesített gyenge meleg ruhával gyakran bé fed: két könting rosmarin levélre tudni illik 4 uncia verefs bort, és ugyan annyi vizet tölt az ember forrón, egy fertály óráig bé fedve tartya, és azután ruhán által szüri. Ebből az igen hasznos szerből egy egy keveset gyenge melegen 's gyakran a' szembe tsepeget az ember. Ha a' szem sötét verefs szine mind világosabb világosabb léfzen, de ezen szer végre igen kevés erejét nyilatkoztattya; egy néhány tsepp szalamia spiritust elegyit hozzá, és ezen elegyítéssel mind addig folytattya az orvoslást, mig a' ki ömlött vér egészfzen el ofzlik.

Néha az erőfs köhögés, hányás, vagy egy gyenge meg dőfése után a' szemnek, p. o. a' kalap szegeletével, egy igen világos

verefs folt lesz a' szem fejeriben , mely nem fáj, melynek lételéről semmit sem tud az ember míg a' tükörbe nem néz, vagy mások arra figyelmetessé nem tévzik. Ezen környülállások között ez a' folt sem tüzezség, hanem tsupán egy kevés vér, mely a' szembugát a' szem héjjakkal egybe kötő hártya alá ömlött ki, és egészfzen a' fenn említett orvoslás módját kívánnya.

4.

A' szemre való gondviselés a' megizzadott ábrázat hirtelen való meghülése után.

Sokszor hívnek olyan szembetegekhez, a' kik rendkívül megizzadott ábrázatokat hirtelen meg hütöttek, vagy hideg levegőnek tévén ki, vagy hideg vízzel mosván meg magokat. Sokszor történik ez, főképpen a' mi jádzó szineinkben az első

párterem, a' hol, midön az igen tele va-
gyon, télben a' firhang felvonásakor igen
hüves levegő tsapja meg a' játék nézőt —
a' bálókba is sokszor meg történik a' tüzes
tánczok után, hogy a' tánczoló palotát a'
meleg miatt igen hirtelen hagygya oda az
ember, és igen siet a' hüves oldal szobába.
Az olyan esetekben, néha hirtelen egy ve-
refses, de szinte által tettző daganot támad
a' szemhéjjak szélein, mely gyakorta az
egész szemhéjjon, főképpen pedig a' felsőn
el terjed; a' beteg azomban semmi egyéb
alkalmatlanságot nem érez, hanem hogy
nem tudja szemeit jól ki nyitni.

Egynehányszor láttam ezt, a' jádzó
szinbe, férjfiakon és afzszonyokon oly hir-
telen történni, hogy ijjedtekben a' játék
néző szint azonnal oda hagyták.

Ez a' jelenség ugyan magába véve
kitsiny dolog, ha mindjárt úgy orvosolják
a' mint kell; és ez az egész orvoslás abban
áll, hogy borza virággal és bab lisztel töl-
tött és kámforral gyakran meg dörgölt zats-

köt téfzen a' szemre. Hufzon négy óra alatt rendszerént az egész nyavalya el múlik. De a' ki az olyan esetben szemeit mofsa, vagy izgató nedves boritékokat (Cataplasma) téfzen réá, könnyen okozhat magának tartós és vezzedelmes szem betegséget.

1. Mindazonáltal az ilyen hirtelen való meg hülése az ábrázatnak árthat magának a' szemnek, sőt a' látásbeli tehetségnek is. Mihelyt olyan jelek mutattyák magokat, folyamodjék a' beteg késedelem nélkül szem-orvoshoz, mert a' felyebb javaslott orvoslás módja által könnyen el vezthetné szemeit, mivelhogy abban az esetben éppen más szerekkel kell élni a' meg gátolt gözölgés (transpiratio) kárainak ideje koránt való meg előzhetésére.

5.

A' szemmel való bánás a' hólyagos himlő alatt.

Ezen rövid elmélkedésemet egy elsőben a' Junker hólyagos himlőt tárgyozó Archivumában akartam ki adni, de rész-
szerént jó barátaim unfzólo beszédei, rész-
szerént azon irtozatós pufztítások igen szo-
morú példái, mellyeket a' hólyagos himlő
a' múlt őszön és télen ismét okozott sokak
szemeiben, arra birtanak, hogy azt a' jelen-
való munkához ragaszsam.

Hitelselett való milyen oktalanúl és a'
tzállal ellenkező módon bánnak a' hólya-
gos himlős szegény gyermekek szemeivel,
gyakorta magok az orvosok is, követke-
zőképpen semmi sem lehet kedvesebb,
mint egy telyefséggel bizonyos és egész-

fzen a' sok ezftendei tapasztaláson épült mód, mely által mind azon irtoztató pufztításoknak bizonyoson elejét vehettyük, mellyek oly gyakor és bizonyos következései a' hólyagos himlőnek, és a' mellyek miatt minden ezftendőben oly sok gyermek veszti el szeme világát.

Igen szembetűnő, és vclósággal nagy diúséretére szolgál a' hólyagos himlő óltásának az a' közönséges praktikai tapasztalás, hogy az óltott hólyagos himlő után rendkívül ritkák azon szembeli nyavalyák, mellyeket az óltatlan hólyagos himlő után olyan számtalan izben látunk származni, és hogy ha szintén némelykor meg tűzeseedik is a' meg óltattaknak szeme, még is annak folyása koránt sem olyan vezedelmes és pufztító, mint a' milyennek az óltatlanok szem fájásait tapasztalja az ember.

Közel 16 ezftendeje immár, hogy a' szembeli betegségek orvoslásában engemet itt Bétsben meg biztanak. Egygyik ezftendőt a' másikba vetve, jönnek hozzám ezft-

tendőnként leg alább 60—70 olyan gyermekek*) a' kiknek szemek a' hólyagos himlő alatt, vagy mindjárt azután rendkívül meg tüzesedett. Némelyeket azok közül rész szerént a' nyavalya fellette terhes vólta, rész szerént a' szorgalmatos gondviselés nem létele miatt, telyefséggel nem lehet meg gyógyítani, úgy hogy esztendőnként egyátalyában 8ra 10re tehettyük azoknak számát, a' kik látásbeli tehetségeket 's néha szemeket is elvesztik, mindazonáltal oly sok esztendei praxisomban csak egyszer tapasztaltam, hogy az oltott hólyagos himlő után a' szem valamennyire meg tüzesedett vólna, s' az is könnyen és hamar meg gyógyúlt. Ezen tapasztalásomat bizonyítták más nagy practicus szem orvosok is, kiknek ezen tárgy körül szerzett tapasztalásaikat számba vettem.

- * Szükség meg jegyezni, hogy itt nem szollok azon gyermekekről, a' kik a' hólyagos himlőből már ez előtt régen származott szembeli nyavalyájokban nállou minden esztendőben nagy számmal keresnek segédelmet.

Azon idő pont, melyben a' hólyagos himlő a' szemnek ártani szokott, igen különböző; némelykor ez már a' hólyagos himlő ki ütésekor meg esik, gyakorta a' megérés ideje alatt, (stadium suppurationis) leg többször pedig a' hólyagos himlő száradásakor, vagy még későbbre is, minekutánna t. i. a' hólyagos himlő egészen elmúlt. Sokszor láttam p. o. valóságos hólyagos himlőt magára származni a' szem által taltetző hártyáján, és néha egyszersmind a' test több részein is 3—6 héttel a' meg himlőzés után — ezt az állapotot másod hólyagos himlőnek nevezem, és az gyakorta veszedelmesebb az elsőnél. Ezen későbbi himlők, gyakorta a' testnek gyenge meleg vízzel lett meg feresztése után ütötenek ki, mellyet, már a' himlőzés ideje alatt magát ki nyilatkoztatott szembe tüzezségért kell vala rendelnem. Számtalan példából meg vagyok az iránt győződve, hogy rész szerént a' himlősök személyes minémüségétől, rész szerént a' himlőzés ideje alatt, a' szemre való gondos, vagy gondatlan, okos vagy okatlan gondviselet-

től, rész szerént az orvoslás módjától, rész szerént pedig a' betegnek tehetségbeli körülállásaitól függ, hogy a' himlő mérge a' szemet előbb vagy későbbre, vagy éppen nem bántya.

A' hólyagos himlő ideje alatt, vagy azután származott szembeni nyavalyák nagyobb részének egyedül való oka, abban a' többek felett ártalmas, meg rögzött, és némelykor magoktól az orvosoktól is helybe hagyatott bal vélekedésben áll, mintha a' himlősnek egy néhány napokig szükségesképpen vaknak kellene lenni, az az, szemeit bé húnnya kellene tartani, és mintha szemhéjját fel nyitni igen veszedelmes próba lenne a' szemre nézve. Fájdalom! hányszor nem láttuk, hogy midőn egynehány napok múlva, a' szem héjjak önként fel nyilnak, vagy egygyik vagy másik szem, vagy mind a' kettő is örökre el veszett; hihető pedig hogy ez nem történt volna, ha a' szem beteg állapotját elein mindjárt észre vették, és illendőleg gyógyították volna.

A' ki a' következendő régulákat a' hólyagos himlősök körül szorgalmasan követni akarja, annak fogadom, hogy egy esetben sem, vagy igen ritkán fognak a' hólyagos himlő alatt, vagy azután, a' szemben rofz jelenségek származni, és hogy ha a' himlő valóban igen veszedelmes vólt is, és ha szintén ez vagy amaz betegség származott is a' szemben, mindazonáltal az nem fog olyan ellene álhatatlanúl dühösködni, és minden orvosi segedelemnek ellent állani, a' mint eddig, fájdalom! igen sokszor meg esett.

1. Mihelyt a' hólyagos himlő ki kezd ütni, akár meg dagadtanak a' szemhéjjak akár nem, ottan ottan meg kell a' szemet mosni, 4 uncia rósa vizből, egy könting felolvasztott gummiból, és XXX tsepp Sydenham Laudanum liquidumából készített szemvizzel.
2. Ha a' szemhéjjak meg dagadnak, ha azoknak széleiből ragadós matéria izrad ki, mely miatt azok bé ragadnak,

igyekezzen az ember ezt a' matériát az említett szemvizzel, melynek ebben az esetben gyenge melegnek kell lenni, felolvasztani, és a' szemhéjját vigyázva felnyitni. De ennek mindenkor igen mérsékelt világosságban kell esni, mivelhogy a' felette nagy világosság ebben az esetben magára is meg tüzesíthetné a' szemet. Sokat ártana az ember azzal is, ha a' szemhéjját nagy erővel választaná el egymástól — elég annyira el távoztatni egymástól, hogy a' szemvizből egy keveset a' szembe tsepegtetni, a' szemhéjjak alatt meg gyült matériát onnan ki mosni, és a' szemet meg vizgálni lehessen, ha valyon az nem tüzes é, és az általtetző hártya nem homályos é. Ha vagy egygyik vagy másik meg vagyon, szükség hogy az orvos töstént segítssen. A' fenn irt módon a' szemet napjában legalább háromszor meg kell vizgálni.

3. Ha azon*matéria, mely töbnyire a' szemhéjjak és a' szem közé szokott ragadni, igen bõv mértékben vagyon, és szijos, el-

annyira, hogy a' szemviz bé tsepegtetése által ki nem mosodhatik eléggé, az említett szemvizet egy igen vékony fetskendezővel a' szem külső szegeletében, gyengén a' szemhéj alá kell fetskendezni; így a' matéria a' szem belső szegeletébe lafsan lafsan ki foly, a' honnan egy tiszta ruhával könnyen el lehet törölni.

4. Ha veszi az ember észre, hogy a' himlő felette lafsan üt ki, és már a' szemhéjjak dagadni, maga a' szem pedig a' világságot felette erősen kezdi érezni; a' beteget napjában leg alább kétfzer meleg feredőbe kell tenni, és tapasztalni fogja az ember, hogy könnyebben ki üt, és nem annyira a' fön és a' szem környékén, hanem a' kezen és lábon leszen számosabb. Ugyan ezen okból méltán javasolhatom egyátalyában minden himlőseknek, mint igen hafznos szert, a' szembeli nyavalyák meg-előzhetőseére.

5. Ha tsak lehetséges igyekezzen az ember az olyan himlőseket, kiknek sze-

mek már fáj, friss de tiszta, 's ha lehet meleg levegővel éltetni; mert sokszor láttam, hogy a' szemhéjjak daganattya égynehány óra alatt el múlt, ha az, az előtt bé zárt himkös betegeket szabad levegőre vitték. Azomban szükség arra vigyázni, hogy a' világosság iránt különben is igen érzékeny szem, zöld tafotából készített paífsal fedeztessék bé, hogy így a' felette nagy világosság ártalmas következéseit el lehessen kerülni.

V É G E.

1200 6700

A' nyomtatásbeli kevés és apró hibák meg jobbitása az olvasóra bizatik.

Fig. I

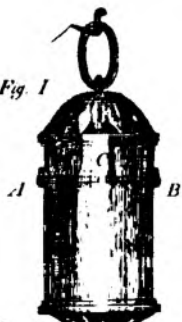

Fig. IV

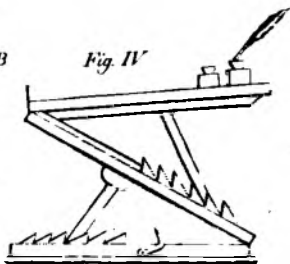

Fig. II

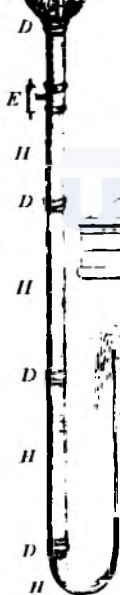
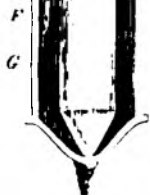

Fig. III

Vagym. 21

UMSF

